RUBINAITIS

Žurnalas apie vaikų ir jaunimo literatūrą 2022 Nr. 4 (104)

Aušros Kiudulaitės iliustr.

Rubinaitis

ŽURNALAS APIE VAIKŲ IR JAUNIMO LITERATŪRĄ

Mokytojams, bibliotekininkams, vaikų literatūros tyrėjams, rašytojams, iliustruotojams, leidėjams, tėvams, studentams

Vyriausioji redaktorė
Džiuljeta Maskuliūnienė, prof. hum. m. dr.
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Atsakingoji sekretorė
Reda Tamulienė
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Redaktorės
Eglė Baliutavičiūtė (*užsienio vaikų ir jaunimo literatūra*)
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Rita Karpavičienė (*vaikų ir jaunimo literatūra edukacijos procese*)
(Panevėžio r. Raguvos gimnazija)

Asta Skujytė-Razmienė, hum. m. dr. (*moksliniai tyrimai*)
(Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Redakcijos kolegija
Raimonda Budnikienė
(Panevėžio „Vyturio" progimnazija)

Loreta Jakonytė, hum. m. dr.
(nepriklausoma tyrėja)

Roma Kišūnaitė
(Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka)

Inga Mitunevičiūtė
(Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius)

Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, hum. m. dr. (hp)
(Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius)

Antanas Šimkus, poetas
(Lietuvos rašytojų sąjunga)

Kristina Vaisvalavičienė, hum. m. dr.
(Vytauto Didžiojo universitetas)

Kalbos redaktorė
Ligita Mykolaitienė

Dizainerė, maketuotoja
Lina Eitmantytė-Valužienė

Rubrikų piešinių autorė
Irena Geniušienė

Viršelyje – dail. Aušros Kiudulaitės iliustracija

TURINYS

SVEIKI!
Tebūnie IBBY pasaulyje ir Lietuvoje, Džiuljeta Maskuliūnienė, Inga Mitunevičiūtė, Kęstutis Urba, Aldona Augustaitienė, Alma Venclauskaitė, Jolanta Žvirblytė, Vaiva Schoroškienė, Juozas Žitkauskas, Aldona Šiaulienė, Greta Barkauskytė ... **1–5**

NUOTRAUKOS PASAKOJA
Vieną 1991 metų gruodžio dieną,
parengė Roma Kišūnaitė, Džiuljeta Maskuliūnienė ... **6**

SUKAKTYS
„Dailininkai tiria ne išorinius reiškinius, o skverbiasi į dvasines struktūras" (švenčiant Irenos Žemaitytės-Geniušienės 90-ąjį gimtadienį),
Jolita Liškevičienė ... **7–11**

MOKSLINIAI TYRIMAI
„Remčiaus savo gyvenimo rytu": vaikystės refleksija Jono Juškaičio kūryboje, Virginija Balsevičiūtė-Šlekienė ... **12–17**
Etiniai vaiko pasirinkimai Holokausto situacijoje: Icchoko Mero romanas „Ties gatvės žibintu" literatūros etikos aspektu, Kristina Tutlytė ... **18–29**

DALIJAMĖS PATIRTIMI
Viešnagė Mažosiose Klampynėse,
Oksana Karoblienė, Raimonda Budnikienė ... **30–34**

MANO VAIKYSTĖS SKAITYMAI
Geriausia vaiko vedlė į literatūrą, žodžio meną yra poezija
Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė atsako į Džiuljetos Maskuliūnienės klausimus ... **35–41**

RETRO
Žiema ir jos šventės senuosiuose vaikų periodikos viršeliuose,
parengė Reda Tamulienė ... **42–43**

ATIDŽIU ŽVILGSNIU
Apie krikščioniškąjį posluoksnį šiuolaikinėje lietuvių vaikų literatūroje, Džiuljeta Maskuliūnienė ... **44–47**
Pakartotos Juliaus Kaupo pasakos ir dar daugiau,
Laimutė Adomavičienė ... **48–50**

VAIKŲ LITERATŪROS DATOS
2023 m. vaikų literatūros datos, sudarė Roma Kišūnaitė ... **51–62**

KRONIKA. INFORMACIJA. SKELBIMAI
Parengė Roma Kišūnaitė ... **63–64**

SUMMARY ... **65**

Tebūnie IBBY pasaulyje ir Lietuvoje

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

IBBY Lietuvos skyriui – jau trisdešimt metų! Prieš tris dešimtmečius – 1992 m. lapkričio 16 d. – įkurta (įregistruota Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje) visuomeninė organizacija **Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos Lietuvos skyrius** (tarptautinė narystė įsigaliojo 1993 m. sausio 1 d.). Šias sausas faktų eilutes šiltais žodžiais apipynė IBBY Lietuvos skyriaus nariai – ir vadovaujantys, ir eiliniai – visi svarbūs ir lygūs, bandydami atsakyti, kas kiekvienam ir mums visiems, Lietuvos literatūrai ir kultūrai yra ši organizacija. Šiandien mūsų yra beveik 200 narių.

Tai sukakčiai ir dedikuojamas šis *Rubinaičio* numeris. Skaitytoją jis kviečia specialiai parengtu Aušros Kiudulaitės viršeliu, jubiliejui skirta rubrika „Nuotraukos pasakoja", straipsniu apie IBBY Lietuvos skyriaus garbės narės Irenos Geniušienės kūrybą, interviu su šios organizacijos „pirmosios bangos" nare Gražina Skabeikyte-Kazlauskiene. Prasmingai sutampa, kad pirmą kartą žurnale publikuojama rubrika „Moksliniai tyrimai".

Džiuljeta Maskuliūnienė
(*Žurnalo* Rubinaitis *vyriausioji redaktorė*)

Man giliai įstrigo buvusio IBBY prezidento Wally'o De Donckerio žodžiai, kad IBBY yra organizacija su širdimi. Galima išplėsti šią mintį: IBBY yra organizacija su prasme, su aiškia kryptimi ir misija. Visi šie dalykai išties sukuria švyturio efektą – nušviečia gyvenimą tam tikra šviesa, suteikia vertybinį pagrindą, leidžiantį lengviau atlaikyti įvairias gyvenimo audras, nes visada žinai, dėl ko tu esi ir kam. Priklausymas IBBY bendruomenei išties daug suteikia. Tikriausiai niekur kitur nesutiksite tokių draugiškų, geranoriškų, darbščių ir visomis prasmėmis spalvingų žmonių, kokie susirenka IBBY pasauliniuose susibūrimuose. Tai viena geriausių vietų susirasti bendraminčių ir draugų, o priklausymas idėjiškai artimam ratui išties suteikia stiprybės.

IBBY buvo įkurta po Antrojo pasaulinio karo, kai trūko visko – maisto, drabužių, pastogės, ir įkvėpė visai pasaulinei bendruomenei mintį, kad suteikti tik materialinių gėrybių neužtenka, kad kultūra, o ypač literatūra, kartais gali duoti daugiau nei naujos kelnės ir pilna kišenė saldainių. Įdomu, kad dabar mes gyvename laikais, kai vėl turime teigti tą patį – nepamirškite, kad vaikams reikia dvasios peno, o geriausiai pasotina kokybiška, su pagarba vaikams sukurta literatūra. Ir nors dabar vėl vyksta karas ir IBBY misija yra kaip niekada svarbi, manau, atėjo laikas ir tam tikram auditui – įsivertinti ir atsakyti į klausimą, kada vertybės yra vertybės ir kada jos virsta veiksmais.

Per 30 metų Lietuvoje IBBY iš sodinuko išaugo į labai gražų medį su stipriu kamienu. Lenkiu galvą prieš žmones, stovėjusius prie ištakų, kūrusius viską nuo nulio, visus šiuos trisdešimt metų dirbusius iš idėjos, dažniausiai neatlygintinai, skleidusius žinią apie meniškai vertingą literatūrą Lietuvoje, apie Lietuvą pasauliui. Visa tai yra turtas ir ateities kartoms tekusi atsakomybė pratęsti, išsaugoti. Mes esame aktyvus, veiklus ir pastebimas nacionalinis IBBY skyrius. Kokia bus šio skyriaus ateitis, kokia bus to medžio lapija, kaip ilgai jis žaliuos ir oš, priklauso nuo IBBY narių, jų aktyvumo, pasiryžimo kurti

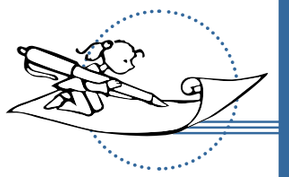

bendrą gėrį. IBBY trisdešimtmečio proga kviečiu užduoti sau klausimą, ar mums yra svarbios IBBY vertybės ir kaip mes dalyvaujame IBBY gyvenime.

Inga Mitunevičiūtė
(*Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos Lietuvos skyriaus pirmininkė*)

IBBY Lietuvos skyrius – nebeištrinama mano asmeninio ir profesinio gyvenimo dalis. Pirmiausia tai nepaprasta bendruomenė. Šiandien Romos Kišūnaitės parengtą leidinį *IBBY Lietuvos skyriui – ketvirtis amžiaus. 1993–2018* vartau kaip šeimos albumą. Akys stabteli prie kiekvieno nuotraukose užfiksuoto veido, kiek ilgėliau – prie tų, kurių nebėra. O nebėra, žinoma, vis daugiau... Neretai aplankau juos ir mintimis. Mes buvome bendraminčiai, rodos, alsavome vienu ritmu.

Kai sklaidau ar skaitau šį leidinį, apima džiaugsmas ir pasididžiavimas. Kiek vis dėlto daug mes padarėme! Būtent mes visi. Štai net vadinamųjų Prano Mašioto skaitymų įvyko daugiau nei trisdešimt. Iš tikrųjų tai buvo konferencijos, tik iš kuklumo vadinamos moksliniais ir praktiniais seminarais. Įstabiausia, kad į tuos skaitymus nereikėjo varu varyti nei pranešėjų, nei klausytojų. Dažnu atveju pakakdavo suformuluoti ir pasiūlyti pranešimo temą – ir iš anksto žinodavai, kad viskas bus puikiai įvykdyta. Arba dešimt seminarų Klaipėdoje „Jūra ir vaikų literatūra“ kartu su bičiuliais latviais ir estais – penas protui ir sielai.

IBBY... Tai buvo galimybė pažinti platųjį pasaulį ir to pasaulio vaikų literatūrą. Turiu galvoje du dalykus. Pirma, tai tarptautiniai kongresai, kuriuose sutikdavau būrius bendraminčių, kur buvo galima išgirsti apie geras ir geriausias knygas ir kalbėti, pristatyti savo, lietuvių, vaikų literatūrą. Antra, tai šešios mūsų užsienio kelionės autobusais bendra tema „Vaikų literatūros takais“. Tai buvo unikalu, nepaprasta. Buvome ten, kur mažai kas yra buvę, buvome pačioje vaikų literatūroje. To niekas nepakartos ir, manau, nė nemėgins kartoti.

Balandžio 2-oji, Tarptautinė vaikų knygos diena, man beveik prilygdavo didžiosioms metų šventėms – Velykoms ir Kalėdoms. Ypač tada, kai išėjome švęsti į Lietuvos teatrus, kai bendroje erdvėje susitikdavo suaugusieji ir skaitantys vaikai, o tarp jų – gera literatūra, pagal kurią sukurtas spektaklis. Tokią dieną tarsi būdavo išreiškiama IBBY organizacijos esmė.

Aš manau, jog mūsų organizacija nuveikė nemažai rodydama plačiajai visuomenei, kad vaikų literatūra yra svarbu, reikšminga, įdomu. To buvo siekiama gausiomis ir įvairiomis publikacijomis – knygomis, straipsniais, recenzijomis. Pagaliau stebuklingai išsilaikiusiu *Rubinaičio* žurnalu. Ir vis dėlto šiandien aiškėja, kad nuveikėme per mažai. Vaikų literatūra beveik išbraukta iš aukštųjų mokyklų programų, jos nebereikia būsimiems literatūros mokytojams, bibliotekininkams, vaikų darželių auklėtojams. Turiu vilties, kad visi tie „būsimieji“ nemano, jog nebereikia. Už juos mano kiti.

Baigdamas atsiprašau už dažną žodį „buvo“. IBBY Lietuvos skyrius tebegyvuoja, tikiuosi, ir gyvuos. Ir visiškai natūralu, kad daug kas BUS kitaip.

Kęstutis Urba

Svarstydama, kaip ir kodėl Lietuvoje atsirado Tarptautinė vaikų ir jaunimo literatūros asociacija, įžvelgiu dvi svarbias priežastis. Visų pirma – tai vaikų literatūros bendraminčių entuziazmas; antra – drąsa imtis šiokios tokios, bet vis dėlto avantiūros (prisiminus to meto realijas).

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vaikų literatūros skyriaus (dabar – Vaikų ir jaunimo literatūros departamentas) literatūriniuose suėjimuose vis garsiau kalbėjome apie tarptautinius literatūros ryšius, apie Lietuvos dalyvavimą tarptautinėse organizacijose. Kreipimąsi į IBBY vis primindavo prof. Vincas Auryla, doc. Genovaitė Raguotienė, pedagogas Lionginas Šepkus. Šiai idėjai pritarė ir vaikų literatūros rašytojai, knygų vaikams vertėjai, vaikų, paauglių periodikos redaktoriai ir knygų leidėjai.

Buvo 1991 metų gruodis. Literatūrinio seminaro dalyviai užpildė pirmąsias nario anketas gal net nejsivaizduodami, kokios kilnios, prasmingos, ilgametės veiklos pagrindą jie kuria. Toliau tvarkyti organizacijos įregistravimo teisinius darbus ir ryšius su IBBY būstine Bazelyje (Šveicarija) buvo patikėta Kęstučiui Urbai, tuometiniam Vilniaus universiteto docentui, uoliausiai inicijavusiam tarptautinę narystę. Už asociacijos dokumentų ir finansų tvarkymą tapo atsakinga šių eilučių autorė. Padėkos žodžio nusipelno buvęs bibliotekos direktorius Vladas Bulavas, suteikęs asociacijai šį buveinės adresą: Gedimino pr. 51, Vilnius. Asociacijos veiklą visada dalykiškai remia, ją palaiko bibliotekos administracija ir šiandieninis jos vadovas prof. Renaldas Gudauskas.

1992 m. lapkričio 16 d. Teisingumo ministerijoje įregistruojami asociacijos įstatai. Tik gavę juridinį asociacijos statusą, tuoj pradedame aktyvią veiklą. Vienas pirmųjų išbandymų – antrojo Baltijos šalių vaikų literatūros forumo Nidoje 1993 m. rugsėjį surengimas. Jaunąja Lietuvos IBBY patikėjo Lietuvos rašytojų sąjunga, Kultūros ir švietimo ministerija, finansinę paramą suteikė Atviros Lietuvos fondas. Po metų pradedamas leisti žurnalas *Rubinaitis*, ir dabar lankantis savo ištikimus skaitytojus.

Plėtėsi ryšiai, surengta vaikų knygų tarptautinių parodų, konferencijų, seminarų. Neapsiribojome renginiais vien Vilniuje – surengėme įsimintinų susitikimų, pokalbių Lietuvos apskričių viešosiose bibliotekose. Nuoširdžiai norėjome įdomiais ir žinomais lektoriais, vaikų knygų autoriais dalytis su skaitytojais, bibliotekininkais, mokytojais. Buvome atviri visoms aktualioms pasiūlytoms temoms. Tuo metu ypač bibliotekininkų bendruomenei reikėjo naujų patirčių, naujo požiūrio į darbą su mažaisiais skaitytojais bibliotekose. O juk anais laikais ne kiekviena biblioteka turėjo galimybių organizuoti tokius renginius.

Smagu stebėti, kaip šiandien vis labiau lietuvių vaikų literatūra įsitvirtina tarptautinėje erdvėje: autorių, vertėjų ir iliustruotojų įvertinimas pasauliniuose IBBY kongresuose, lietuvių autorių vaikų knygų vertimai į užsienio kalbas, diplomus pelnantys ir parodas garbingose salėse rengiantys iliustruotojai.

Kai 1993 m. pirmąkart šventėme Tarptautinę vaikų knygos dieną, nuoširdžiai tikėjau, kad apie ją pirmuose puslapiuose rašys visi dienraščiai. Deja... Bet džiaugsmo buvo. Į šventę Nacionalinėje bibliotekoje susirinko vaikai – didelis ir draugiškas knygos bičiulių būrys. Džiaugsmo ašara nuriedėjo matant, su kokia pagarba vaikai žvelgė į gausiai susirinkusius rašytojus. Atrodė, kad norėtų juos nedrąsiai paliesti ir įsitikinti – štai jie, paprasti žmonės, visai kaip mes, o kartu net labai nepaprasti.

Kai asociacija minėjo veiklos dvidešimtmetį, gavau vardinę statulėlę „20 metų kartu su IBBY“. Ji man brangi. Savo kely sutikau daug nuostabių žmonių, įgavau drąsos veikti ir įveikti iššūkius. Matydama geros vaikų literatūros pilnas knygų lentynas, manau, kad viskas įgavo prasmę.

Aldona Augustaitienė

Man IBBY – jėga.

Tai kelionės su malonių bendraminčių kompanija po Europą ieškant vaikų literatūros kūrėjų pėdsakų, literatūrinių parkų, naujų vaikų muziejų ir bibliotekų. Kelionės, kurių laukdavome, kaip vaikai laukia Kalėdų.

Tai daugelį metų Klaipėdoje vykę tarptautiniai seminarai „Jūra ir vaikų literatūra“.

Tai galimybė bet kuriame Lietuvos mieste rasti pažįstamų žmonių, nes IBBY nariai plačiai pasklidę.

Tai žinojimas, kad kitame mieste užėjęs į biblioteką ir pasakęs, jog esu IBBY narys, kurį Jūs turėtumėt prisiminti, galėsi gauti knygą, nors lyg tyčia pamiršai ir asmens dokumentą, ir skaitytojo bilietą.

Tai žinojimas, kad, prireikus pačios įvairiausios informacijos, į galvą šaunanti pirmoji mintis, jog reikia susirasti ką nors iš „ibistų“, yra pati teisingiausia.

Alma Venclauskaitė

Kas man yra mūsų IBBY? Pirmiausia tai yra įgytos (ir įgyjamos) žinios ir patirtys. Konferencijos, moksliniai-praktiniai seminarai, pokalbiai, diskusijos, parodos, naujų knygų sutiktuvės, žurnalas *Rubinaitis*. Tai kelrodžiai, rodantys kryptį link geriausios, brandžiausios vaikų literatūros. Ir, žinoma, bendrystė. Tarptautinė vaikų knygos diena, Mašiotinės – visada laukiamos, lyg šeimos šventės. O tos kelionės nerealiais maršrutais! Tik su tokia – įsimylėjusia vaikų literatūrą – kompanija įmanoma taip keliauti: pastovėti Dalagatano gatvėje po Astridos Lindgren namo langu, išsukti iš tiesaus maršruto kelis šimtus kilometrų, kad būtų aplankyta Selmos Lagerlöf gimtinė, klaidžioti po Helsinkio kapines ieškant Tove'ės Jansson kapo, keltis prie Reichenbacho krioklio mėginant pajusti Šerloko Holmso dvasią. Ir tie gyvi susitikimai su vaikų knygų kūrėjais, kai gali gauti paties Ulfo Starko autografą ar nusifotografuoti su Vytaute Žilinskaite!

Linkiu, kad tokių nuostabiai gerų džiugenų kupini būtų ir ateinantys mūsų IBBY veiklos dešimtmečiai!

Jolanta Žvirblytė

Solidus IBBY Lietuvos skyriaus gimtadienis – puiki proga pasidžiaugti susibūrusia bendruomene ir prasmingais jos darbais: įdomiais renginiais, publikacijomis, projektais, nepamirštamomis kelionėmis su bendraminčiais po įvairiose šalyse esančius vaikų literatūros objektus... Jau daug metų mane ši bendruomenė ne tik džiugina, bet ir augina, įkvepia naujiems darbams. Rašydama šias eilutes prisiminiau 2010 m. *Rubinaičiui* pildytą anketą, kurioje pasvajojau apie nuolatinį skyrelį, skirtą skaitytojo ugdymo problematikai. Šiandien vis dar labai noriu, kad į skyriaus veiklas ir darbus įsitrauktų kuo daugiau pedagogų, edukologų – nenustoju tikėti, jog bendromis jėgomis ugdydami skaitytoją galime pasiekti daugiau.

Vaiva Schoroškienė

Nuo pat mažumės, dar nemokėdami skaityti, sąmoningai ar nesąmoningai siekiame knygos. Gražu žiūrėti į paveikslėlius, bet ir eilučių tiesūs keliai ir takeliai mus jau tuomet kažkur veda, kažką kužda. Jie nejuntamai smelkiasi į mus kaip koks vitaminas, kurio fiziškai iš karto nepajauti, bet rezultatas ateina po kurio laiko. Kai kada reikia ir ilgėliau palaukti. Vėliau visko „vartojame" vis daugiau, vis labiau ir akivaizdžiau ta energija mus apima, o po kurio laiko sugniaužia ir nebepaleidžia. Tada tikrai mes jau nebemokame be literatūros gyventi: be jos alkstame, pleišėja lūpos, negalime kalbėti. Tuomet nesusikalbame. O iš nesusikalbėjimo kyla įvairiausių konfliktų, karų, baigiasi epochos.

Aš nemoku šaudyti, nemoku kumščiu prieš veidą mojuoti, nemoku fizinių darbų dirbti, svetima man buitis, bet esu godus knygų. Ir tas godumas lydi nuo vaikystės. Visą laiką šalia manęs buvo knyga – spalvota ir bespalvė, blizgančiais ir matiniais viršeliais, gero ar prasto popieriaus... Kai vaikystėje Druskininkuose mama vakarais grįždavo iš darbo, už visus saldėsius man buvo mieliau parvežta spaustuvės dažais kvepianti nauja knyga.

Dėliodamas šias mintis, vis galvoju apie vaikų literatūrą ir jos reikšmingumą. Nemanau, kad pervertinu. Kas šiandien būčiau, jeigu ne vaikiška knyga? Jeigu ne vaikams rašantys rašytojai? Net šiurpas nupurto, kai apie alternatyvas pagalvoju.

Lietuvos IBBY skyrius mūsų šalyje atsirado pačiu laiku. Dėl vaiko tuo metu su knyga vis narsiau ėmė grumtis technologijos, stengėsi palenkti jį į savo pusę. IBBY buvo ir yra apsaugos skydas, sulaikantis, dozuojantis lengvai prieinamas technologijas, tiesiantis lygesnį knygos kelią link augančio skaitytojo. Tai pasiekta ne iš karto. Dar pamenu nelabai senus laikus, kai kalbėta apie geros vaikiškos lietuvių literatūros stygių. Šiandien situacija pasikeitė: į literatūrą atėjo su IBBY beveik vienmečiai žmonės. Ar tai ne geriausias Lietuvos IBBY skyriaus darbo rezultatas?

Roko Bagočiūno nuotr.

Juozas Žitkauskas

Man IBBY – tai organizacija, be kurios neįsivaizduoju savo bibliotekinio darbo. Buvau kartu nuo jos atsiradimo pradžios, augau, plėčiau vaikų literatūros akiratį ir tobulėjau. Dabar, kai jau galiu tą buvimą vertinti šiek tiek iš toliau, dar labiau džiaugiuosi IBBY vertybėmis ir turtinga veikla. Vertybių sąraše nesuskaičiuojami seminarai (ir Mašiotinės!), tarptautinės konferencijos, vaikų knygų dienos šventės, spektakliai, literatūrinės kelionės, stažuotės, debatai, projektai. O kur dar ryšiai, pažintys su vaikų rašytojais, dėstytojais, leidėjais, kolegomis iš kitų bibliotekų. Daugybė progų susipažinti su įvairiais veiklos apsektais ir imtis naujų iššūkių grįžus į darbą Šiauliuose.

Kartu su IBBY jaučiausi daug tvirtesnė, nes buvome skatinami įsitraukti ir prisidėti: rengti pranešimus, pasisakyti, vertinti, siūlyti idėjas. Jeigu kas lieptų parašyti pažymį už IBBY veiklos turinį, nedvejodama ir labai nuoširdžiai rašyčiau dešimtuką – už intelektualinę veiklą, už vaikų literatūros puoselėjimą, populiarinimą ne tik savo šalyje, bet ir toli už jos sienų. Už tai, kad IBBY įgijo svorio nacionaliniu mastu. Dar vieną dešimtuką parašyčiau už žurnalo *Rubinaitis* įsteigimą ir leidybą, virtualios svetainės sukūrimą. Norisi pasidžiaugti, kad IBBY steigėjai ir puoselėtojai beveik visus tris dešimtmečius buvo tokie pat lyderiai ir iniciatoriai kaip IBBY prezidentas Kęstutis Urba ir VLC (vėliau VJLD) direktorė Aldona Augustaitienė. Jų veikla yra neįkainojama, turi išliekamąją vertę.

Aldona Šiaulienė

„Vaikiškos knygelės". Kiek kartų IBBY nariai yra girdėję būtent taip pašiepiančiu tonu apibūdinamą vaikų literatūrą? O kur dar komentarai, kad užsiimame pasakėlėmis, kad mums reikėtų ieškoti geresnės literatūros ir užsiimti rimtesniais dalykais? Neretai nepelnytai nuvertinamas su vaikų literatūra susijęs darbas prisideda prie literatūros tyrimų raidos, sklaidos, empatiškos visuomenės kūrimo. Organizacija IBBY ir jos Lietuvos skyrius drąsiai kreipiasi į visuomenę ir skatina atsigręžti į vaikų literatūrą, jos svarbą ir fundamentalias žmogiškąsias vertybes, aptariamas tiek klasikinėje, tiek moderniojoje vaikų literatūroje. Šis skyrius tapo ir mano, dar dešimtokės, sutrikusios dėl ateities pasirinkimų, kelrode žvaigžde. Vaikščiodama į konferencijas ir seminarus, besidomėdama aktualijomis ir vaikų literatūros istorija, mokydamasi universitete supratau, kad IBBY Lietuvos skyrius buvo trūkstamoji mano gyvenimo dėlionės dalis. Organizacija IBBY yra vieta, kur žmonės susirenka ieškodami bendraminčių – „vaikiškos knygelės" daliai mūsų yra darbas, daliai – hobis. Skirtingi ryšiai, siejantys organizacijos narius su vaikų literatūra, daro lietuviškąjį skyrių dar įdomesnį. Būtent todėl ne tik literatūra plečia mūsų akiratį, bet ir šaunioji kompanija, kurios dalis visi esame.

Deimantės Telyčėnaitės nuotr.

Greta Barkauskytė

Aušros Kiudulaitės iliustr.

Vieną 1991 metų gruodžio dieną

Iš kairės: Sigita Kondratienė, Elena Marcelionienė, Elena Košinskienė, Vytautas Gudaitis, Kęstutis Urba, Aldona Augustaitienė, Rita Dukynaitė, Irena Klimašauskienė (Baliulė), nežinomas asmuo, Vincas Auryla, Valdemaras Kukulas. Antrame plane – Jūratė Pocienė. Nuotrauka iš LNB Vaikų ir jaunimo literatūros departamento archyvo

Nuotraukoje – steigiamasis IBBY Lietuvos skyriaus susirinkimas, vykęs 1991 m. gruodžio 20 d., pasibaigus seminarui „Naujoji lietuvių vaikų literatūra". Tuomet seminaras dar nebuvo vadinamas Prano Mašioto vardu, nebuvo įgijęs ir mielo neoficialaus pavadinimo – Mašiotinės. Susirinkta Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vaikų literatūros skyriaus skaitykloje, buvusioje pirmame pastato aukšte. Laiko dvasia atsispindi tuometiniame bibliotekos interjere: „senovinės" katalogų dėžutės ir lentynos, raštuotas sovietmečio parketas... Ant sienos tiksi laikrodis. Tą tolimą gruodžio dieną, visai prieš Kalėdas, prasidėjo IBBY Lietuvos skyriaus istorija.

Roma Kišūnaitė prisimena: „Aš tuomet dirbau pirmus metus bibliotekoje, vyko vaikų literatūros seminaras. Viskas nauja, įspūdinga, o susirinkę žmonės man atrodė vieni talentai. Tuomet skaičiau pirmąjį pranešimą apie vaikų knygų leidybą... Ir praėjo tik 31 metai... Tada į IBBY stoti nedrįsau, kur čia man, juk aplink vieni korifėjai. Tik po gerų trejų metų, kai jau daug ką teko nuveikti IBBY labui, pateikiau prašymą stoti."

Parengė ***Roma Kišūnaitė*** (LNB),
Džiuljeta Maskuliūnienė (LNB)

„Dailininkai tiria ne išorinius reiškinius, o skverbiasi į dvasines struktūras"

(švenčiant dailininkės, vaikų knygų iliustracijų apžvalgininkės, dailės kritikės ir ilgametės *Rubinaičio* žurnalo bendradarbės Irenos Žemaitytės-Geniušienės 90-ąjį gimtadienį)

DR. JOLITA LIŠKEVIČIENĖ
(Vilniaus dailės akademija)

Irena Žemaitytė-Geniušienė – knygų iliustruotoja, dailėtyrininkė, IBBY Lietuvos skyriaus garbės narė, žurnalo *Rubinaitis* dailininkė ir tekstų autorė. Aptariant Irenos Žemaitytės-Geniušienės gyvenimą ir jos veiklą akivaizdu, kad tai keliabriaunė asmenybė: viena jos pusė – vaikų knygų iliustruotoja ir dailininkė, kita – aktyvi parodų dalyvė, vaikų knygų apžvalgininkė, dailės kritikė, dar kita – šeimos vertybių puoselėtoja, pasišventusi garsiems šeimos vyrams, muzikams Geniušams: vyrui dirigentui Rimui, sūnums pianistui Petrui ir dirigentui Juliui, anūkui pianistui Lukui.

Irena gimė 1932 m. birželio 9 d. Kaune, tuomečių inteligentų šeimoje, jos tėtis – garsus fizikas, matematikos profesorius Zigmas Žemaitis. Vaikystė prabėgo Kaune, augo kartu su vyresne sese. Po karo šeima persikraustė į Vilnių. Nors Irena buvo tikra miestietė, bet mokslus pradėjo eiti Dusetų krašto Šarkiškių kaimo pradžios mokykloje, netoli mamos tėviškės[1]. Irenos polinkį į dailę pastebėjo gimnazijos mokytojai, o stoti į Dailės institutą paragino keli tėvų pažįstami dailininkai, kurie, anot pačios Irenos, „turbūt iš mandagumo nesiryžę jos atkalbėti"[2]. Knygų dailininke pradėjo dirbti kiek anksčiau, nei baigė Vilniaus dailės institutą. Pirmoji iliustruota knygutė[3] – Kosto Kubilinsko *Pauliukas bailiukas*

Romos Kišūnaitės nuotr. 2007 m.

(Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955) – pasirodė dar studijuojant penktame grafikos studijų kurse ir atskleidė Ireną kaip gerą piešėją, drąsią siužetų sumanytoją, nors knygelės iliustracijose dar jaučiamas mokiniškas kruopštumas ir tiesioginė priklausomybė nuo teksto. Kiek kitokį, labiau akademinį, požiūrį į knygą rodo jos lietuvių liaudies pasakų rinktinės *Sigutė* (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956) iliustracijos. Tai dailininkės diplominis darbas (jos mokytojai buvo knygų dailininkai, grafikai Antanas Kučas ir Jonas Kuzminskis). Litografijos technika atlikti piešiniai yra apgalvoti, kompozicijos kruopščiai sukurtos ir techniškai gerai įgyvendintos. Iliustracijose pastebimas tautinis stilius, kuris, be abejo, atspindi Kauno meno mokyklos tradiciją, nors Irenos Žemaitytės iliustracijos yra mažiau dekoratyvios, labiau realistiškos, dinamiškos. Knygos meno tradicijos tęstinumą liudija dekoratyviniai knygos apipavidalinimo elementai – medžio raižinio vinjetės, užsklandos, inicialinės raidės, suteikiančios knygai meninės vertės. Romantizuotos iliustracijos siejasi su pasakos elementais ir paryškina užslėptą knygos idėjinę vertę. Jaukumu išsiskiria Irenos Žemaitytės piešiniais puošta Kazio Jakubėno knygelė *Jonytės pasakėlės* (Valstybinė

Jonytės pasakėlės, 1957 m.

grožinės literatūros leidykla, 1957). Guašu pieštos pakankamai geros poligrafinės kokybės iliustracijos įtraukia žiūrovą į veiksmą. Trumpos eiliuotos pasakaitės ir siužetiniai raiškūs piešiniai veikia kaip paveikslėlių knyga, kurioje vaizdas toks pat svarbus kaip ir tekstas. Jaukus nedidelis knygos formatas išskiria knygą iš to laiko šaltų, ideologija dvelkiančių pokario knygų vaikams. Drąsiu maketu, laisvais piešiniais ir paprastais spalviniais deriniais alsuoja Anzelmo Matučio knyga *Vaivorykštė ežerą semia* (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958). Knyga pasižymi netipiniu ir gana drąsiu plakatinių kontrastingų spalvų viršeliu, kuris, komponuojamas per visą atvertimą, sukuria modernios knygos vaizdą, meniniais sprendimais kiek pralenkusį laikmetį. Pirmieji Irenos darbai rodo stiprų dailininkės pasirengimą ir meilę vaikų knygų iliustracijai.

Darbas su tuo metu vienintelės vaikų literatūrą spausdinusios Valstybinės grožinės literatūros leidyklos vedėja ir leidėja Aldona Liobyte, aplink ją susibūręs puikių vaikų knygų kūrėjų „būrelis" paskatino sukurti ir dar vienos lietuvių liaudies pasakos *Ramunė* (1959) iliustracijas. Ryškiaspalviais medžio raižiniais iliustruota knyga išsiskiria dvejopo tipo iliustracijomis – pailgais siužetiniais raižiniais ir smulkiomis, mažesnėmis vinjetėmis, suteikiančiomis knygai žaismingumo ir įtraukiančiomis skaitytoją. Akivaizdu, kad dailininkę tuo metu veikė daugelio kitų dailininkų, ypač Jono Kuzminskio, autoritetas, Albinos Makūnaitės liaudies meno stilizacijos tendencijos, nors juntama ir sovietinės mokyklos, diegusios dailėje realizmo dvasią, įtaka. Šios knygos iliustracijos pateko į Lietuvos knygų kūrėjams skirtą knygą *Knyga ir dailininkas*[4] – tai buvo svarbus jaunųjų knygos menininkų pripažinimas. Panašia menine stilistika pasižymi ir Jono Avyžiaus knygelė *Neklaužada Kastytė* (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959), tačiau jai sukurtos medžio raižinio iliustracijos yra žymiai gyvesnės, įvairesnės, lengvumo knygai suteikia ir pasirinktas maketas. Žaismingas dailininkės sukurtas tais pačiais metais pasirodžiusios Kazio Jakubėno knygos *Šimtas dainužėlių* maketas – iliustracijos dėliojamos šachmatiniu principu, lapą skaidant horizontaliai arba vertikaliai. Šis sprendimas suteikė knygai modernumo dvasios.

Kiek kitokia istorija susiklostė su knyga *Kur iškrido antys* (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960), kuriai Irena Geniušienė parašė ir tekstą. Nors pirminis sumanymas buvo rašytojo ir dailininkės bendras darbas, tačiau poeto parinktos eilės niekaip nesisiejo su realistiniais paukščių piešiniais,

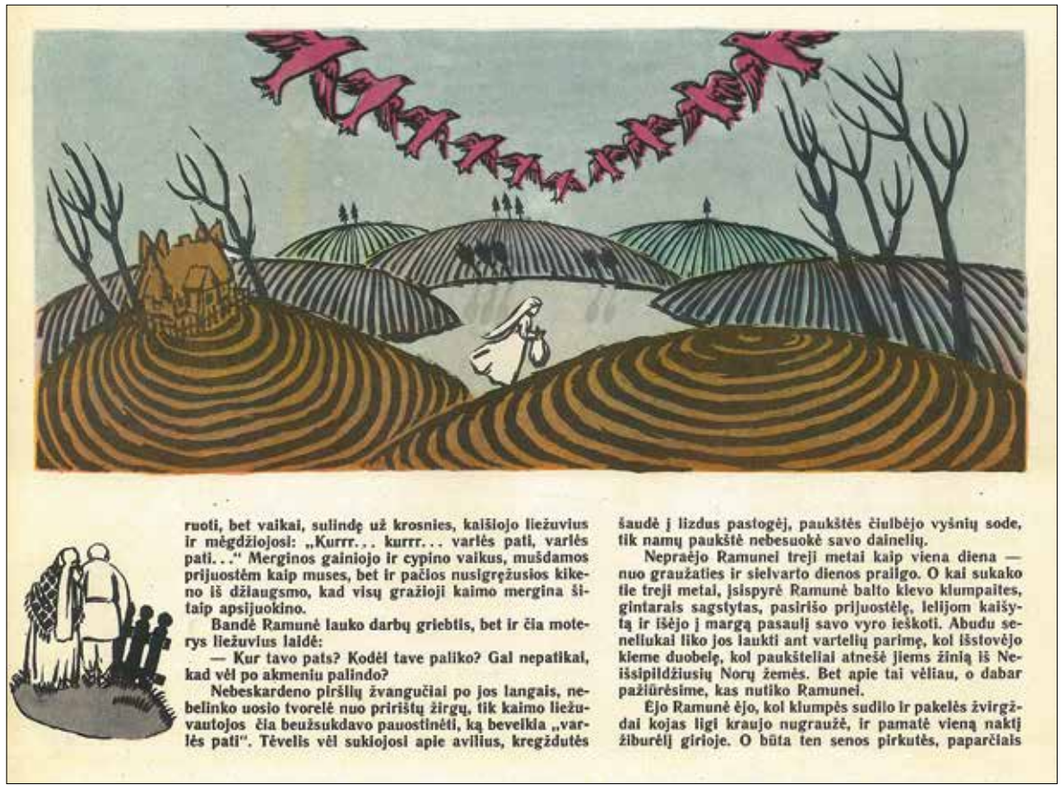

ruoti, bet vaikai, sulindę už krosnies, kaišiojo liežuvius ir mėgdžiojosi: „Kurrr... kurrr... varlės pati, varlės pati..." Merginos gainiojo ir cypino vaikus, mušdamos prijuostėm kaip muses, bet ir pačios nusigręžusios kikeno iš džiaugsmo, kad visų gražioji kaimo mergina šitaip apsijuokino.

Bandė Ramunė lauko darbų griebtis, bet ir čia moterys liežuvius laidė:

— Kur tavo pats? Kodėl tave paliko? Gal nepatikai, kad vėl po akmeniu palindo?

Nebeskardeno piršlių žvangučiai po jos langais, nebelinko uosio tvorelė nuo priršlių žirgų, tik kaimo liežuvautojos čia beužsukdavo pauostinėti, ką bevelkia „varlės pati". Tėvelis vėl sukiojosi apie avilius, kregždutės šaudė į lizdus pastogėj, paukštės čiulbėjo vyšnių sode, tik namų paukštė nebesuokė savo dainelių.

Nepraėjo Ramunei treji metai kaip viena diena — nuo graužaties ir sielvarto dienos prailgo. O kai sukako tie treji metai, įsispyrė Ramunė balto kievo klumpaites, gintarais sagstytas, pasirišo prijuostėlę, lelijom kaišytą ir išėjo į margą pasaulį savo vyro ieškoti. Abudu seneliukai liko jos laukti ant vartelių parimę, kol išstovėjo kleme duobelę, kol paukšteliai atnešė jiems žinią iš Neišsipildžiusių Norų žemės. Bet apie tai vėliau, o dabar pažiūrėsime, kas nutiko Ramunei.

Ėjo Ramunė ėjo, kol klumpės sudilo ir pakelės žvirgždai kojas ligi kraujo nugraužė, ir pamatė vieną naktį žiburėlį girioje. O būta ten senos pirkutės, paparčiais

Ramunė, 1959 m.

kuriuos dailininkė piešė iš „natūros" Kauno zoologijos muziejuje. Piešiniai laisvi ir išraiškingi, piešti ir spalvinti guašu, dailininkė pati tekstą išrašė ranka, derino visafigūrinius puslapio dydžio paukščių atvaizdus su mažesniais siužetiniais piešinėliais. Paveikslėlių knyga *Tėvas veža šienelį* (Vaga, 1966) – mažiau sėkmingas darbas, nors sumanymas buvo įdomus ir drąsus, bet knygos viršelis neišraiškingas, knygos formatas kiek per didelis, linijiniai piešiniai kai kur praradę tūrinę formą.

Dailininkę galima laikyti rašytojo Viktoro Miliūno knygų iliustruotoja – iliustravo keturias jaunesniajam mokykliniam amžiui skirtas knygas. Pasak dailininkės, „pasisekė, kad mane pasirinko Viktoras Miliūnas, jo apsakymų herojų Evalduką su draugais, Nidos vaizdelius piešiau bent keliose knygose. Drąsiau jaučiuosi gavusi prozos tekstą, kuriam tinka konkretūs realistiniai vaizdai, piešinys iš natūros"[5]. Galima sakyti, kad Irena Geniušienė, piešdama realistinius piešinius, tikrai jaučiasi tvirčiau – turbūt sėkmingiausias šio bendradarbiavimo su rašytoju kūrinys yra iliustracijos knygai *Evalduko vasara* (Vaga, 1974). Dailininkei teko susidurti su tam tikru iššūkiu – knygos adresatu, t. y. su kiek vyresnio amžiaus vaiku, tad reikėjo ieškoti naujų vaizdavimo būdų, įdomių ūgtelėjusiam vaikui. Šios knygos iliustracijas, viršelį, knygos maketą galima vertinti kaip sėkmingą meninį sprendimą: piešiniai komponuojami ir knygoje sudėliojami taip, kad sukurtų koliažinio tipo pasakojimą.

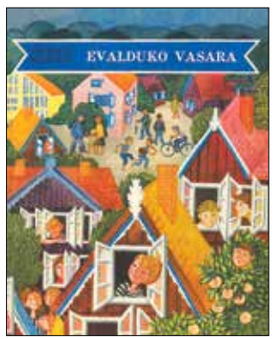

Evalduko vasara, 1974 m.

Be darbo leidykloje, dailininkė dalyvavo parodose, daugiausia oforto technika kūrė estampus („Muzikantai I–IV“, 1968; „Repeticija I“, 1969; „Mano tėvas ir metai“, 1975), ekslibrisus ir kitus grafikos kūrinius, truputį dėstė Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute, dirbo Lietuvos dailininkų sąjungos administracijoje[6]. Dailininkė dažnai lengvos rankos piešiniais ir draugiškais šaržais fiksavo savo mokslo ir darbo aplinką, šeimos kasdienybę, kontūriniais piešiniais iliustravo knygas. Išskirtinė buvo Viktorijos Bartuškaitės knyga *Pionierės dienoraštis* (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961), kurios nuotaika, piešinių stilistika susijusi su šių dienų vaikų mėgstama Jeffo Kinney'aus knyga *Nevykėlio dienoraštis*. Ta pati nerūpestinga, kiek šaržuota piešinių charakteristika būdinga ir vėlesniam darbui – Vytauto Misevičiaus knygos *Danuko Dunduliuko nuotykiai* vertimui į rusų kalbą (knyga išleista 1991 m. Maskvoje). Humoristiniai pieštuku sukurti piešiniai iliustruoja juokingas buitiškas istorijas, yra visai kitokie,

Danuko Dunduliuko nuotykiai, 1991 m.

nei esame pratę matyti lietuviškuose knygos leidimuose su dailininko Stasio Eidrigevičiaus iliustracijomis. Irena Geniušienė sukūrė apie 30 iliustracijų knygoms. Pačios dailininkės manymu, „skaičius neįspūdingas. Pasiteisinčiau nebent tuo, kad grafika užsiėmiau perpus su rašinėjimu, šnekėjimu apie ją. Norėjau geriau pažinti tokias skirtingas menines mūsų grafikos meistrų individualybes, išsiaiškinti ir suprasti jų „žaidimo taisykles“, padėti susivokti mažiems ir dideliems skaitytojams – žiūrovams“[7].

Irena Geniušienė nuolat bendradarbiavo *Genio* žurnale, kurį laikė svarbia savo veiklos sritimi:

Genys, 1957 m., Nr. 3

„Prisiderinti prie įvairaus pobūdžio tekstų, sutilpti į duotuosius kvadratinius centimetrus, suspėti per ribotą laiką (...) buvo įdomus, disciplinuojantis uždavinys. Kartais pasitaikydavo gelbėti, nupiešti tai, ko kiti labai nenorėdavo, bet ko reikėjo – bent minimalios dozės pionierių, tautų draugystės... Ir grafikai, ir poetai su prozininkais turbūt sutiks, kad *Genys* buvo daugelio jaunųjų kūrėjų kūrybos tramplinas, moralinė ir šiokia tokia materialinė parama – net vyresniesiems, patyrusiems.“[8] Ši darbo patirtis labai pravertė kuriant naują žurnalą – *Rubinaitį*. Dailininkė daugiau kaip du dešimtmečius buvo žurnalo bendradarbė: kūrė jo viršelį, iliustracijas, rašė tekstus. Jos straipsnis „Keli Pinokio ir jo kompanijos pavidalai“[9] apie Pinokio iliustracijas aktualus iki šiol.

Irena Geniušienė yra gerai žinoma ir kaip tekstų rašytoja. Jos bibliografijoje daugiau nei 100 straipsnių: spausdino straipsnius apie dailę periodikoje, daug dėmesio skyrė vaikų knygų iliustracijoms ir knygos meno temai, kėlė vaikų knygų iliustracijos problemas, stebėdavosi, kodėl tiek mažai dėmesio skiriama vaikų knygų iliustracijai. Kad jai sekasi kurti tekstus, pastebėjo dar studijų metais rašydama referatą „Tarybinės vaikų literatūros iliustravimas Lietuvoje“, apie kurį pati atsiliepė labai kritiškai: „Kokių naivių, jei ne tiesiog kvailų, bet pakankamai kategoriškų teiginių pažėriau, nors su šiuo referatu mane pasiuntė į studentų mokslinę konferenciją Talino dailės institute.“[10] Kiek rimčiau Irena Geniušienė vertino referatą apie Jono Kazimiero Vilčinskio albumą – temą pasiūlė mokytojas Jonas Kuzminskis, o Irena Geniušienė rinko medžiagą, tyrinėjo estampus, dirbo bibliotekoje. Straipsniuose Irena

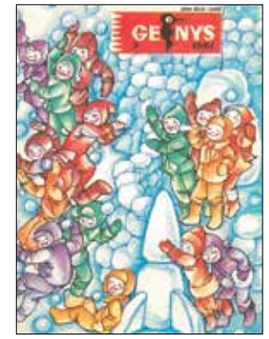

Genys, 1981 m., Nr. 2

Geniušienė ypač vertino savo kartos dailininkų kūrybą, imdavosi ir vyresnės kartos kūrėjų – daugiausia grafikų – kūrybos vertinimo, rengė medžiagą dailininkų katalogams (parengė straipsnius Eduardo Jurėno, Lili Janinos Paškauskaitės, Irenos Žviliuvienės, Vytauto Valiaus ir kitų dailininkų knygoms). Jai imponavo dailininkai, gebėję atitrūkti nuo spausdinto žodžio, originaliai įkūnyti siužeto idėjas ir kartu išlaikyti vidinius ryšius su kūriniu. Tai akivaizdu iš pasisakymų apie Birutės Žilytės ir Algirdo Steponavičiaus kūrybą: Irena Geniušienė teigė, jog jų „kuriami paveikslėliai nėra lengvai „išskaitomi“, paprastai suvokiami. Jų plastinė kalba tikrai nėra kasdieninė: čia ir metaforos, alegorijos, čia prabyla ne tik žmonės, žvėrys, bet ir daiktai, linijos, spalvos, neįprastų, „keistų“ formų ritmai pavirsta stebuklingų gamtos jėgų išraiška. Kai kas tokias knygutes pavadina rebusais. Rebusai lavina vaizduotę, skatina mąstymą“[11]. Irena Geniušienė išskyrė būdingiausius lietuviškosios grafikos mokyklos bruožus – liaudiškumą, dekoratyvumą, kuriuos labai vertino. Ji teigė: „Dabar tai jau yra ne tik lietuviškųjų iliustracijų ypatybė. Vienas skiriamųjų lietuviškosios iliustracijos bruožų bene bus tas, kad dauguma mūsų iliustratorių stengiasi ne vaizduoti ir vertinti daiktus, įvykius lyg iš šalies, *en face*, bet skverbiasi kartu su žiūrovu gilyn, žiūrovui suteikia ne stebėtojo, o aktyvaus pažinimo proceso dalyvio vaidmenį, parodo jam savitą, nepakartojamą pasaulį tartum iš vidaus.“[12]

Irenai Geniušienei buvo svarbūs knygos meno klausimai, ji kreipė dėmesį į vaikų knygų maketus: „Dažniausiai jie yra vienodi, tradiciniai: nuolat pasitaikantys piešinio rėmelio variantai gana neįvairūs. Dar per retai dailininkas būna knygos konstruktoriumi, laisvai operuojančiu šrifto galimybėmis ir pan. Vaikiškos iliustruotos knygutės – neatsiejama, reikšminga ir svarbi knygos dailės dalis, kuriai reikalingas atidus, rūpestingas dėmesys visų tų žmonių, kurių dėka jos išeina į pasaulį.“[13]

Irena Geniušienė visą gyvenimą liko ištikima vaikų knygai, žodžio svarbai, išsaugojo humoro jausmą, buvo kritiška sau, vis kartodavusi, kad „aukso obuolio nenuskyniau“. Galima drąsiai teigti, kad ji subrandino savo „aukso obuolius“: sukūrė darnią šeimą, puoselėjo gražius santykius, šeimos vertybes, užaugino talentingus vaikus, paliko gausų rašytinį palikimą ir iliustruotas knygas ne tik vaikams. Visa tai ryškiai žiba pačiomis tauriausiomis spalvomis!

[1] „Dantis valytis irgi ne visiems vaikams patinka... Dailininkė Irena Geniušienė atsako į Almos Valantinienės klausimus“, *Rubinaitis*, 2004, Nr. 4 (32), interneto prieiga: https://www.ibbylietuva.lt/rubinaitis/2004-nr-4-32/dantis-valytis-irgi-ne-visiems-vaikams-patinka/ (žiūrėta 2022-11-07).

[2] Ten pat.

[3] „Irena Žemaitytė-Geniušienė“, *Lietuvių vaikų knygų iliustruotojai: Biobibliografinis žodynas,* sudarytoja Vida Narščiuvienė, Vilnius: Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2009.

[4] *Knyga ir dailininkas*, sudarytojai Antanas Gedminas, Rimtautas Gibavičius, Vilnius: Vaga, 1966.

[5] „Dantis valytis irgi ne visiems vaikams patinka... Dailininkė Irena Geniušienė atsako į Almos Valantinienės klausimus“, *Rubinaitis*, 2004, Nr. 4 (32), interneto prieiga: https://www.ibbylietuva.lt/rubinaitis/2004-nr-4-32/dantis-valytis-irgi-ne-visiems-vaikams-patinka/ (žiūrėta 2022-11-07).

[6] Pagal: Erika Grigoravičienė, „Irena Žemaitytė-Geniušienė“, *Lietuvių dailininkų žodynas*, T. III, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013, p. 805.

[7] „Dantis valytis irgi ne visiems vaikams patinka... Dailininkė Irena Geniušienė atsako į Almos Valantinienės klausimus“, *Rubinaitis*, 2004, Nr. 4 (32), interneto prieiga: https://www.ibbylietuva.lt/rubinaitis/2004-nr-4-32/dantis-valytis-irgi-ne-visiems-vaikams-patinka/ (žiūrėta 2022-11-11).

[8] Ten pat.

[9] Irena Geniušienė, „Keli Pinokio ir jo kompanijos pavidalai“, *Rubinaitis*, 1996, Nr. 2, p. 22–25.

[10] Irena Žemaitytė, „Mano prisiminimai“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, T. 8: *Lietuvos grafikos šimtmečiai*, sudarytojas Vidmantas Jankauskas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996, p. 289.

[11] Irena Geniušienė, „Vaikų knyga ir dailininkas“, *Šiuolaikinės vaikų literatūros problemos*, Vilnius: Vaga, 1979, p. 317.

[12] Ten pat, p. 320.

[13] Ten pat, p. 318–319.

„Remčiaus savo gyvenimo rytu“: vaikystės refleksija Jono Juškaičio kūryboje

VIRGINIJA BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ
(Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija)

Raktažodžiai: *Jonas Juškaitis, vaikystės refleksija, vaikų literatūra, poetų žemininkų tradicija.*

ANOTACIJA

Jono Juškaičio kūryba vaikams ir jaunimui negausi – ją sudaro du nedidelės apimties rinkinukai: *Su volungės balsu* (1984) ir *Labos nakties, naktie* (2005). Kadangi apie ją dar nėra rašyta, šiame straipsnyje keliami klausimai, kuo pasižymi Juškaičio eilėraščiai, skirti vaikams ir jaunimui, ar jie turi savarankišką vertę, ar tai yra tik kūrybos paribio dalykas? Pagaliau – kaip ta kūrybos dalis atrodo vaikų literatūros kontekste?

Straipsnyje atskleista, kad vaikystės refleksija priklauso prie svarbiausių Juškaičio poetinių išgyvenimų ir kad ji yra išplitusi visame jo kūrybos kontekste.

Vaikystės tema reflektuojama dvejopai: tik vaikams skirtoje poezijoje ir rašytoje suaugusiam skaitytojui. Skaidrūs, nesudėtingos tematikos vaikams rašyti eilėraščiai yra patrauklūs savo neįkyria didaktika, teigiančia tradicines vertybes – svarbūs yra gimtieji namai, namiškių ratas, darbas, knygų trauka, džiaugsmingas buvimas gamtoje, jaučiant jos grožį ir gerumą. Vaikams skirti eilėraščiai sietini su tradicinės struktūros vaikų literatūros tradicija.

Vaikystės refleksija „ne vaikams“ parašytuose eilėraščiuose daug sudėtingesnė, susijusi su praeities išgyvenimu dabartyje, suaugusi su dievoieška, religinėmis vaikystės patirtimis. Joje ryškėja dramatiškas būties disharmonijos jausmas. Tokiuose eilėraščiuose galima atpažinti poetų žemininkų tradiciją (ypač artimas Alfonsas Nyka-Niliūnas, ankstyvoji Henriko Nagio poezija, Vytauto Mačernio „Vizijos“). Juos sieja vaikystės kaip prarastojo rojaus archetipas. Valstietiško pasaulio idilija kiek primena Kazio Bradūno lyriką.

Rašydamas apie vaikystę, Juškaitis plėtoja savo pamėgtas temas, bet prislopina jų tamsiuosius aspektus, akcentuodamas vaikystės laiko gerumą.

Jonas Juškaitis (1933–2019) – poetas, eseistas ir vertėjas, Nacionalinės premijos laureatas (1989). Pirmoji Juškaičio eilėraščių knyga *Ir aušros, ir žaros* pasirodė pačioje septintojo dešimtmečio pradžioje. Per beveik šešiasdešimt metų poetas, sintetindamas iš toli ateinančią lietuvių poezijos tradiciją, sukūrė egzistencinio tipo lyriką, išsiskiriančią išgrynintu meditatyviniu pradu ir stipria etine refleksija. Kaip kūrėjas, jis priklauso XX a. antrosios pusės lietuvių lyrikos istorijai, vėlyvieji rinkiniai pateko į XXI a. literatūrinę apyvartą. Nuo pat pirmųjų rinkinių Juškaičio kūryba buvo siejama su modernėjančia lietuvių lyrikos kryptimi, kuriai būdingas meninio vaizdo transformavimas, poetinės kalbos eksperimentai. Kita vertus, Juškaičio lyrika yra labai

Jonas Juškaitis 1963 m. žiemą Jurbarke. Parvykus gyventi į Tėviškę Kuturiuose... Neseniai išėjus pirmai knygai *Ir aušros, ir žaros*... Nežinomas fotografas. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuosavybė

tradiciška, jos pagrindą sudaro valstietiškas pasaulis, agrarinė kultūra. Iš sovietinės literatūros konteksto Juškaitis visados išsiskyrė dėmesiu etinėms vertybėms, egzistencine savivoka, dėmesiu katalikybei. Genetiškai Juškaičio kūryba susijusi su žemininkų generacija (ypač Vytauto Mačernio poezija), o Lietuvoje jis artimiausias Marcelijui Martinaičiui, Sigitui Gedai, Vytautui Bložei.

Bet dar nėra rašyta apie Jono Juškaičio kūrybą vaikams. Ir dar nekeltas klausimas, ar tai yra kūrybos paribio dalykas? Ar ji turi savarankišką vertę? Pagaliau – kaip ji atrodo vaikų literatūros kontekste?

Reikia pripažinti, kad sprendžiant šiuos klausimus visos Juškaičio kūrybos kontekstas yra tiesiog būtinas, kadangi vaikams skirti eilėraščiai su ja suaugę giluminiais ryšiais, o vaikystės refleksija yra pasklidusi beveik visuose rinkiniuose, suaugusi su kitomis „nevaikiškomis“ temomis.

Juškaičio kūryba vaikams ir jaunimui negausi – ją sudaro du nedidelės apimties rinkinukai: *Su volungės balsu* (1984) ir *Labos nakties, naktie* (2005). Knygelė *Su volungės balsu*[1], kaip nurodyta jos apraše, skirta „vidutiniam mokykliniam amžiui“. Kas ją sieja su Juškaičio poezijos kontekstu? Aptariama knygelė yra artimiausia antrajam Juškaičio rinkiniui *Mėlyna žibutė apšvietė likimą*, išleistam 1972 m. ir davusiam stiprų modernėjimo impulsą tuometinei poezijai. Ji atrodo kaip šviesesnis, paprastesnis to rinkinio variantas. Eilėraščiai komponuojami tuo pačiu metų laikų principu, pradedama pavasariu ir baigiama žiemos džiaugsmais. Žodžiu, pirmajame rinkinuke atpažįstame kiek supaprastintą versiją svarbiausių Juškaičio poezijos temų, bet randame esmines egzistencines situacijas ir vertybines nuostatas. Pastebime ir siekį kalbėti vaikams apie jų pasaulį.

Svarbiausi vaikystės pasaulio dėmenys yra namai, jų gyvenimas ir gamta, jos ciklai, jų kaita, parodantys kiekvieno metų laiko gerumą. Gamta, kaimo gyvenimas, lauko ir namų darbai sudaro nesudėtingą eilėraščių tematikos pagrindą. Svarbūs yra šeimos ryšiai, minimi motina, tėvas, broliai. Motina yra ta „Namų dvasia, kurios kertelės pilnos / Visuos namuos“ (Ibid., 5), tėvas „Šventa ramybė jam atėjus“ (Ibid., 6), akcentuojamas ypač artimas ryšys su broliais, minima sesers vaikystė. Eilėraščiuose esama idilijos, vaikystės džiaugsmingų būsenų. Esama didaktikos, bet ji neįkyri, užslaptinta meniniuose vaizduose. Namai yra sakralių ritualų pasaulis, koncentruota būtis, teigianti prasmingumo pajautą (kaip ir visoje Juškaičio poezijoje). Eilėraščių erdvė kameriška – tai tiesiog vaikystės rojus, kupinas pilnatvės.

Juškaičio sukurtas meninis pasaulis turėjo atrodyti senas ir senoviškas jau devintojo dešimtmečio skaitytojams. Jame esama senų žodžių ir buities detalių (seklyčia, asla, pirkia, lopšys, gubos, švilpynė, vėjiniai malūnai), minimi senoviniai darbai („Lyg praėjusių dienų / Rauda kuliamoji“), ratelį mindama, mama dainuoja „verpalų dainelę“... Tai tarsi prieškarinės Lietuvos vizija, paties poeto vaikystės kraštovaizdis, jau vidinis, vizijinis, kurį vis norima re-

Viršelio dail. Rima Stasiūnienė

Viršelio dail. Taida Balčiūnaitė

konstruoti. Tai būdinga iš esmės visai Juškaičio kūrybai. Tiesa, vaikams skirtuose eilėraščiuose esama modernesnio pasaulio fragmentų – kaimo laukais ropoja traktoriai, kyla elektros stulpai, padangėje driekiasi lėktuvo dūmas...

Daugelio eilėraščių meninė erdvė mitologizuota, supasakinta – čia pat aitvarai, laumės, raganos, devyni broliai, šarkos uodegoj žaidžia keturi vėjai... Eilėraščiuose esama paslapties, atskleistas didžiulis būties sąryšingumo jausmas ir subtili pasaulio pajauta:

Baltų takelių ir kelių
Pasisukimai netikėti
Pro gvazdikus arba erškėtį
Su mėlynuojančiu toliu.
(...)
Ir saulę su keliais lankais
Giedrų vaivorykštė apjuosus.
O saulė akina kaip josios
Gelmė ties mėlynais laukais.

Eil. „Laukai" (Ibid., 46)

Įsimena birželių naktų poezija, vakarėjančio dangaus spektakliai, žaros, kvapai ir spalvos. Svarbi yra tyla, praeities ir praeinamybės jausmas, nuolatinis dangaus ir žemės jausmas: „Dangų ties kapais / Vakaras uždegs. / Gėlės ties kapais / Kimbas į žvaigždes" (Ibid., 7). Net pavadinimas atveria gamtos erdvę, prisodrintą garsų, kvapų ir spalvų: „Praeitis pakvipus / Jazminų kvapu" (Ibid., 21), „Kaip gražiai tylėjo / Kvepianti žaružė" (Ibid., 18). Esama pamėgtų augalų (ypatingos atrodo lelijos, dažnas jazminas, tulpės...), minimos bitės ir kamanės, gausu paukščių.

Kaip vieną brandžiausių tekstų galima išskirti eilėraštį „Saulelė raudona":

Saulelė raudona. Viršum pusnies
Raudona saulelė pašvies, pašvies.

Apyblandoj baltą... Tie vakarai
Migloja kaip kraujo šalti garai.

Saulelė prie žemės raudonume,
Mėnulis geltonas ties pat žeme.

Toks mirksnis, kada jų šviesoj ramu
Su šerkšno šešėlių mėlynumu.

Skambiausia snieguolių sniege braidai,
O gęstančios tyla dienos aidai.

Ir viskas girdėti kaip iš toli.
Gali ir sustot, ir praeit gali...

(Ibid., 65)

Eilėraščiu jaunas skaitytojas mokomas būti pasaulyje – išgirsti tylą, pamatyti dangaus šviesulius, pajausti praeities artumą, pamatyti pasaulio grožį. Kaip jau rašyta, Juškaičio didaktika yra subtili, o tai kelia eilėraščių meninę vertę.

Eilėraščių poetika siekiama sudėtingus dalykus priartinti prie vaiko pasaulio. Juškaitis visados mėgo trumpus, linkstančius į aforistinį minties lakumą eilėraščius, kontrastuojančius su sudėtingais, išplėtotos struktūros tekstais, pasižyminčiais itin sudėtinga refleksija, kelių temų sinteze. Ir šiame rinkinuke galima atrasti išbandytas poetikos priemones: eilėraščių intonacinis piešinys primena vaikišką kalbėseną, skaičiuotę, žaidybiškumą. Ypač žavus eilėraštukas „Žvirbliai daro alų". Eksperimentuojama su žodžių daryba: „Noris kaukt šuniemus, / Riesta katinamus", „šakele / šakeliausia lazdynas žydės". Nejprasti yra ir „mėlynumai", „raudonybės", „regesiai" – irgi Juškaičio žodžiai. Savo poetika Juškaičio eilėraščiai vaikams priklauso tradicinės struktūros vaikų poezijai[2]. Nors dominuoja tradicinis ketureilis, bet jis nepasiduoda sklandaus skaitymo inercijai – sakiniai painoki, inversijos, nutylėjimai, nejprasta žodžių tvarka sukeistina pasaulį:

Paukščiams, išlekiant kaip sakmės
Apie aitvarus, dangaus
Akmens dega, krenta akmens...
Kas užtiks – žvaigždžių pagaus!

Eil. „Aitvarų dangus" (Ibid., 59)

Pirmąjį rinkinuką iliustravo Rima Stasiūnienė. Jos piešiniai tapybiški, sodrūs. Juose dominuoja svarbiausi eilėraščių vaizdiniai: sodybos, medžiai, šuliniai su rentiniais... Gausu augalinių motyvų. Spalvos intensyvios – žalia, tamsiai raudona, violetinė... Bet spalvų potėpiuose esama įtampos, dramatizmo, nerimo. Tai atsiskleidžia gamtos vaizduose ir pamėgtuose įvaizdžiuose (labai dažnai piešiamos lelijos).

Antroji vaikystės temai skirta knygelė *Labos nakties, naktie* turi paantraštę: „Eilėraščiai mažiems ir dideliems vaikams ir kitiems geros valios žmonėms apie ir aš mažas buvau". Jos sudarymo principus yra paaiškinęs pats poetas: „Sudaryta iš 1984 m. „Vagos" išleisto eilėraščių rinkinio *Su volungės balsu* ir beveik tiek pat naujų (...). Daugelis ano rinkinio eilėraščių autoriaus vėliau taisyti stiliaus, kalbos, išbaigtumo, aiškumo atžvilgiu."[3] Žodžiu, varijuojama ta pati rašymo intencija – rašyti vaikams ir ne vaikams. Į ją perkelti visi pirmojo rinkinuko tekstai, jie įkomponuoti tarp kitų eilėraščių, skaitant atrodo, kad labai nedaug tepakeisti. Taigi nuo pirmosios knygos antroji skiriasi savo sandara: eilėraščiai, skirti vaikams, ir eilėraščiai, skirti jau „suaugusiems vaikams". Sudėta daug skaidrių, paprastų tekstų, daugiausia perkeltų iš pirmojo rinkinuko (eil. „Obuoliai", „Pavasario vandenys", „Kaitra", „Laukai" ir kt.), bet labiau domina tie nauji tekstai, kuriuose reflektuojama vaikystė, jos egzistencinės patirtys ir reikšmė žmogaus gyvenimui. Semantinį centrą sudaro eilėraščiai „Rugsėjo sodai", „Žvilga saulė liūdna ant klevų ir žolių...", „Visą pagriebė...", „Medinė pirkia", „Pavakarės ramybė", „Imsrei", „Nemuno upyne" ir kt. Manyčiau, poetas, sudarydamas šį rinkinį, galėjo parinkti daugiau tokių tekstų iš savo kūrybos konteksto. Būtų labai tikę tokie eilėraščiai kaip „Sodybos sapnai", „Laiko girnos mala smulkiai...", „Žolinės atminimas" (rink. *Anapus gaiso*, 1987), „Kūdikystės aidai" (rink. *Dešimt žodžių jazmino žiedui*, 1984) ir dar daug kitų tekstų.

Vienas iš pačių stipriausių eilėraščių „Žvilga saulė liūdna ant klevų ir žolių" patvirtina bendresnį Juškaičio kūrybos bruožą – vaikystės refleksija labai dažnai susijusi su religiniais išgyvenimais:

Žvilga saulė liūdna ant klevų ir žolių
Prie raudonos bažnyčios iš plytų,
Kur vaikas tylėjai pro vitražą sklindančiam
spinduly tu,
Pro šventorių karui dundant kiekvienu keliu.
Bokštas mėlynas skambina ant visų sopulių
Atmintimi komunijų apdalytų.
Žvilga saulė liūdna ant klevų ir žolių
Prie raudonos bažnyčios iš plytų.

Kai širdis tegyvena iš vaikystės ataidinčiu
Mišių varpeliu,
Jei net elgeta eičiau sulytu,
Remčiaus savo gyvenimo rytu,
Šioj šalyj, kur po katedrų tiek iškilių
Žvilga saulė liūdna ant klevų ir žolių.

(Ibid., 44)

Iš šito eilėraščio yra paimtas straipsnio pavadinimas. Eilėraštis atskleidžia, kad vaikystės patirtys yra stiprios, pasikartojančios tolesniame gyvenime, nuolat iškylančios prisiminimuose ir sapnuose. Religinių vaizdinių klodas tikrai yra įsimenantis – raudonų plytų bažnyčia, iš vaikystės metų atskambantis Mišių varpelis, per šventorių dundantis karas, tų laikų liūdesys...

Juškaitis yra įvardijęs jam svarbiausias religines šventes: „(...) visą dabarties dumblą vienatvės tyloje nustelbia skaistūs atsiminimai. Kūčių vakarai. Kalėdų naktys. Velykų rytai. Sekminių dienos."[4] Juškaičio eilėraščiuose religinių švenčių ritmas sakralizuoja gamtos ir žmogaus pasaulius. Šventadieniai ir sekmadieniai leidžia išgyventi šviesiuosius kasdienybės pavidalus ir iš naujo suartina subjektą su pasauliu. Tai intarpas subjekto kasdienybėje, kurio patirtis prisimenama ir po daugelio metų vaikystės reminiscencijose. Katalikiškų švenčių ciklas atliepia metų kaitos pajautimą, gamtos vaizdinių susiejimas su apeigomis ir ritualais suteikia dar vieną prasmės dimensiją (eil. „Varpininkas", „Gegužinės pamaldos", „Sekminės" ir kt.).

Suaugusiam skaitytojui skirtuose eilėraščiuose skleidžiasi dar gilesnės vaikystės patirtys. Jos susijusios su pirmapradžiu artumu gamtai, išgyventu vaikystėje ar dar anksčiau – kūdikystėje: „Vaikyste, žaidus kaip gamta / Su savimi" (Ibid., 80). Kūdikystė Juškaičio eilėraščiuose kelis kartus palyginta su gamta: „Kūdikystė kai gamta žiūrėjo / Be minties" ir pan. Vaikystės metas svarbus kaip praeities, būto laiko išgyvenimas, kas Juškaičiui visados buvo

labai svarbu. Tai patvirtintų poeto citata iš jo rašytos autobiografijos: „(...) iš pačių kūdikystės gelmių, iš viso, kas buvo, nuo pavidalo ieškančios dvasios gaivalo vaizduotėj kyla apibendrinančios vizijos."[5] Akcentuota vaikystės gelmė, jos pirmapradiškumas, kaip būsimos kūrybos pagrindas.

Šiame prasmės lygmenyje galima įžvelgti platesnį literatūrinį kontekstą. Ieškodami tradicijos, atsiremtume į poetų žemininkų kūrybą, ypač ankstyvąją, kurioje buvo toks stiprus vaikystės kaip prarastojo rojaus archetipas. Jis randamas Alfonso Nykos-Niliūno, Henriko Nagio eilėraščiuose, Vytauto Mačernio „Vizijų" cikle. Galima rasti įtikinančių paralelių su Nykos-Niliūno „Vasaros simfonija" ir kitais jo tekstais. Mirtis griauna vaikystės rojų žemininkų poezijoje, Juškaičio eilėraščiuose tai atsitinka užėjus karui (eil. „Dubysos mėtos"), bet vaikystės šviesa sklinda tolesniame subjekto gyvenime. Žemininkus primena gimtųjų namų reminiscencijos, o valstietiško gyvenimo idilija panaši kaip Kazio Bradūno poezijoje.

Rinkinyje *Labos nakties, naktie* esama jau žinomų dalykų, perimtų iš viso Juškaičio kūrybos konteksto. Adoruojamas nakties pasaulis (tą parodo ir pavadinimas), subjektui atsiveriantis kaip faustiškosios naktys, didžiųjų egzistencinių akistatų ir klausimų laikas. Esama tikrai gražios gamtinės tapybos, kurioje tokia svarbi metų laikų kaita ir įsimenančios vaizdų plastikos: „Gęstančios pašvaistės aukse rausvame" (Ibid., 55). Toks yra eilėraštis „Rugsėjo sodai", kuriame praeinamybė (užgęstanti vasara) reflektuojama puošnios, bet vystančios gamtos fone:

Geltonai visais geltonumynais įgelstant, liepsnoja krūmai
Spalvų liepsnynu, rugsėjo sodai spindi kaip rūmai.

Žydras ir taip dangus, pažvelgus į geltonas girias pro dodo
Kvepiančią tylą, tolybėse dar žydresnis atrodo.
(...)
Šypsosi lūpos – o, regesiai kaip rykštenio žydėjimas pageltę!..
Net naktį per miegą priverčia iš sapno galvą pakelti.
Užgęstanti vasara spindi atsiminimuos, tartum į vėjus
Su pabučiavimu ant mano ir tavo akių, nuėjus.
(Ibid., 18)

Rinkinio eilėraščiuose esama įsimenančių sinestezijos atvejų – skonio, uoslės, regos, atpažįstamas tas sąskambių ir sąryšių pilnas pasaulis, už kurį vertinama Juškaičio kūryba...

Antra knyga lygintina su devintajame dešimtmetyje išleistais poeto rinkiniais (ypač *Anapus gaiso*, 1987), pelniusiais Nacionalinę kultūros ir meno premiją. Joje stipriai prasimuša tamsieji būties pradai ir egzistencinis nerimas. Tai pastebima karo ir atsargiai įvardytose pokario temose (eil. „Karių kapai"), tautos temose. Tautos ir Dievo temos yra svarbiausios ir sudėtingiausios, jos išryškintos eilėraščiuose „Sekmadienį" ir „Viešpaties gaisai". Tautą norima suprasti, ją atrasti ir išsigąstama suradus: „taip, Viešpatie, taip savo tautą / Susitikau – ir aš nusigandau" (Ibid., 31). Tautos ateitis atrodo kaip apokalipsė, viską naikinantis gaisras, į žemę nusileidusi ugnis: „Dievo kelionė / Kryžium į žemę baisi" (Ibid., 27).

Antrojo rinkinio poetika sudėtingesnė, esama daugiau ir įvairesnių intertekstų. Dar sovietmečiu parašytame eilėraštyje atsargiai nuskamba patriotiniai motyvai: „Užaugau Lietuvoj, / Šalelėj mylimoj..." Mėnuo atrodo „tartum Salvadoras Dali", o eilutėse „Prie žemės, prie žmonių planetos" išgirstame Antoine'o de Saint-Exupery parafrazę.

Šią knygą iliustravo Taida Balčiūnaitė. Jos piešiniai minimalistiniai, santūrūs. Kartojami gamtos motyvai – gėlių, lapų, varpų.

IŠVADOS

Atsakant į straipsnio pradžioje užduotus klausimus, ar Juškaičio kūryba vaikams turi savarankišką vertę ir ką ji reiškia platesniame vaikų literatūros kontekste, galima sakyti, kad ji yra veikiau gausios Juškaičio kūrybos paribio dalykas. Tai liudija ir tekstų negausumas, ir kiek menkesnė kūrybos meninė vertė. Bet skaidrūs, nesudėtingos tematikos vaikams rašyti eilėraščiai yra patrauklūs neįkyria didaktika, teigiančia tradicines vertybes – svarbūs yra gimtieji namai, namiškių ratas, darbas, knygų trauka, džiaugsmingas buvimas gamtoje, jaučiant jos grožį ir gerumą. Reikia pripažinti, kad šiuolaikiniam vaikui eilėraščiai gali būti kiek tolimi dėl juose esančių valstietiško gyvenimo detalių, pasaulėvaizdžio archajiškumo.

Įdomiausias šio tyrimo atradimas – pastebėta skirtis tarp Juškaičio kūrybos suaugusiems skaitytojams ir jo kūrybos vaikams. Į lietuvių lyrikos istoriją Juškaitis patenka kaip moderniosios lyrikos kūrėjas, vienas iš pačių svarbiausių sovietmečio poezijos reformatorių. Kūryba vaikams kukliai glaudžiasi prie klasikinės, tradicinės struktūros vaikų literatūros tradicijos.

Vaikystės refleksija „ne vaikams" parašytuose eilėraščiuose daug sudėtingesnė, susijusi su praeities išgyvenimu dabartyje, suaugusi su dievoieška, religinėmis vaikystės patirtimis. Joje ryškėja dramatiškas būties disharmonijos jausmas. Tokiuose eilėraščiuose galima atpažinti poetų žemininkų tradiciją (ypač artimas Nyka-Niliūnas, ankstyvoji Nagio poezija, Mačernio „Vizijos"). Juos sieja vaikystės kaip prarastojo rojaus archetipas. Valstietiško pasaulio idilija kiek primena Bradūno lyriką.

Rašydamas apie vaikystę, Jonas Juškaitis plėtoja savo pamėgtas temas, bet prislopina jų tamsiuosius aspektus, akcentuodamas vaikystės laiko gerumą.

[1] Jonas Juškaitis, *Su volungės balsu*, Vilnius: Vaga, 1984.

[2] Vaikų literatūros tyrinėtoja Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė jai priskiria Kazį Jakubėną, Vytę Nemunėlį, Leonardą Žitkevičių, Anzelmą Matutį, Martyną Vainilaitį ir kt. Plačiau žr. Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, *Mitas–tautosaka–vaikų literatūra*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2007, p. 10–64.

[3] Jonas Juškaitis, *Labos nakties, naktie*, Vilnius: Homo liber, 2005, p. 96.

[4] Jonas Juškaitis, *Lyra ant gluosnio: straipsniai, pokalbiai ir kita*, Vilnius: Aidai, 1989, p. 446.

[5] Jonas Juškaitis, „Autobiografija", in *Tarybų Lietuvos rašytojai*, Vilnius: Vaga, 1977, T. I, p. 424.

VIRGINIJA BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ

"I'd Lean on My Life Morning": The Reflection of Childhood in Jonas Juškaitis' Creation

SUMMARY

Keywords: *Jonas Juškaitis, childhood reflection, children's literature, the tradition of land poets.*

Jonas Juškaitis' writings for children and young people are not numerous – they comprise two small-scale collections: "In oriole's voice" (1984) and "Goodnight, night" (2005).

Since no one has ever written about them, a question is being raised in this article – what are the characteristics of Juškaitis' poems for children and young people, do they have independent value, or is it just a matter of borderline of creativity? Finally, how does that part of creativity look in the context of children's literature?

The article reveals that childhood reflection belongs to the most important poetic experiences of Juškaitis and that it is spread throughout the context of all his work.

The theme of childhood is reflected in two ways: in the poems intended only for children and in those written for an adult reader. Clear, uncomplicated poems for children are attractive for their non-judgmental didactics, affirming traditional values – the importance of the home, family circle, work, attraction of books, joyful presence in nature, feeling its beauty and kindness.

Poems for children are associated with the tradition of children's literature of traditional structure.

The reflection of childhood in the poems written "not for children" is much more complex, related to the experience of the past in the present, associated with God-seeking, religious childhood experiences. A dramatic sense of the disharmony of being emerges in it. In such poems we can recognize the tradition of land poets (especially familiar are Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys with his early poetry, Vytautas Mačernis and his "Visions"). They are linked to childhood by an archetype of paradise lost. The idyll of the peasant world in some way resembles Kazys Bradūnas' poetry.

When writing about childhood, Juškaitis develops his favorite themes, but suppresses their dark aspects, emphasizing the goodness of childhood time.

Apie autorę: VIRGINIJA BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ – hum. m. habil. dr., Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos profesorė; balseviciute.v@gmail.com

Gauta 2022-07-13
Priimta 2022-08-02

Etiniai vaiko pasirinkimai Holokausto situacijoje: Icchoko Mero romanas „Ties gatvės žibintu“ literatūros etikos aspektu

KRISTINA TUTLYTĖ
(Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas)

Raktažodžiai: *vaiko traktuotė, Holokausto refleksija, literatūros etika, etinės situacijos.*

ANOTACIJA

Straipsnyje, pasitelkus literatūros etikos teoriją, analizuojama vaiko traktuotė Holokausto situacijoje, pateikiama vaikams ir jaunimui skirtame Icchoko Mero romane „Ties gatvės žibintu“. Išanalizavus pagrindines romano etines situacijas išryškėjo, kad brutaliame Holokausto tragedijos pasaulyje vaikas vaizduojamas kaip privalantis pasirinkti esminius etinius sprendimus, priverstas per anksti suaugti, būti atsakingas ne tik už save, bet ir už *kitą*. Etinėse situacijose, pagrindiniam personažui (bevardžiam berniukui) susiduriant su vokiečiu kareiviu, seniu, valančiu vokiečiams batus, tėvu, savo paties sąžine, akcentuojama, kad aiški vertybinė sistema padeda apsispręsti, kaip elgtis kritinėse situacijose. Turėdamas tikslą bet kokiomis priemonėmis apsaugoti savo mergaitę, berniukas ryžtasi stoti į akistatą su minėtais personažais, o pačia sunkiausia kova tampa susidūrimas su savimi, kai svarstoma, ar meluoti mergaitei, stengiantis bet kokia kaina patenkinti fizinius poreikius, ar sakyti tiesą. Per berniuko santykius su kitais, mergaite ir vidiniu savo pasauliu kaip esmine vidine atrama, padedančia išlikti dehumanizuojančiomis sąlygomis, išryškėja meilė, draugystė, empatija, bendražmogiška atjauta. Naivus ir tyras vaiko fantazijų pasaulis, gebėjimas svajoti, ką reiškia „būti vaiku po karo“, skaudžiai kontrastuoja su žiauria karo ir Holokausto tikrove, taip sustiprindamas emocinę teksto įtaigą. Holokaustą vaizduoti vaiko akimis literatūros etikos prasme paranku ir todėl, kad vaiko sąmonė dar ne visada aiškiai supranta kontekstą, detales, todėl, imituojant vaikui prieinamą suvokimą, tekste lieka daug nutylėjimų, naratyvinių plyšių. Suaugęs ar vyresnio mokyklinio amžiaus skaitytojas minėtus nutylėjimus, už atskirų detalių slypinčias prasmes geba susidėlioti į nuoseklų vaizdinį, todėl toks pasakojimo būdas leidžia atverti dramatišką pasaulį, kurio nereikia išsamiai aprašinėti, užtenka paveikių vaizdinių ir palyginimų (sargybinio ir laukinio žvėries paralelė). Kitaip tariant, pasitelkdamas detalę, talpų, dažnai poetišką sakinį, Meras į tekstą įtraukia skaitytoją, verčia aktyviai dalyvauti atsirakinant teksto prasmes. Šis romanas išryškėja kaip parankus etinis argumentas: tekste nėra griežtų vertinimų, absoliutizmo, skaitytojui pateikiama konkreti etinė situacija, skirtingos personažų vertybinės sistemos. Skaitytojas kviečiamas pats svarstyti ir įvertinti personažų veiksmus, jų poelgių motyvus. Etinėse situacijose, vaizduojant skirtingas vertybines pozicijas, sukuriama galimybė skaitytojui susidurti su *kitoniškumu*, o tokie susidūrimai, remiantis literatūros etikos teoretikais, yra būtini siekiant ugdyti empatišką, tolerantišką visuomenę.

Literatūrologė Dalia Striogaitė (2005)[1], analizavusi Icchoko Mero (1934–2014) tekstus, teigia, kad Holokaustas – didžioji jo kūrybos tema. Šią tragediją aktualizuoti ir meniškai reflektuoti pradėjęs dar sovietmečiu, Meras išsiskiria ir tuo, kad jo proza tampa vienu lietuvių literatūros pavyzdžių, kai į Holokaustą žvelgiama personažo-vaiko ar paauglio akimis, vaikas čia neretai tampa vienu iš pagrindinių istorijos veikėjų, jis kartu su suaugusiaisiais šios tragedijos kontekste privalo etiškai apsispręsti[2].

Šio straipsnio tikslas – pasitelkus literatūros etikos teoriją, išanalizuoti Holokaustą išgyvenančio vaiko traktuotę Mero romane „Ties gatvės žibintu“ (1998). Šis tekstas – 1971 m. išleisto romano *Mėnulio savaitė* perdirbinys: „Ties gatvės žibintu“ atsisakyta sudėtingos, keliasluoksnės struktūros (neliko „Aš“ ir „Mes“ skyrių, kuriuose buvo pateikti radijo

Viršelio dail. Alvydas Ladyga

Icchokas Meras apie 1970 m. Nežinomas fotografas. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuosavybė

pranešimai apie įvykius pasaulyje, pirmąjį žmogaus nusileidimą Mėnulyje, protokolai iš bylos, iškeltos nacių nusikaltimus vykdžiusiam asmeniui, palikta tik vaikų linija, nebėra skyriaus „Jis ir ji“). Turint omeny pakoreguotą (supaprastintą) teksto struktūrą, paantraštę „Vaikiškas romanas“, dedikaciją „Skiriu berniukams ir mergaitėms, buvusiems ir esantiems“, galima daryti prielaidą, kad autorius šį perdirbtą romaną orientuoja į jaunųjų skaitytojų (vaikų ar paauglių) auditoriją.

Analizuojant tekstą, kuriame reflektuojama Holokausto situacija, neatsitiktinai pasirenkama literatūros etikos teorija – tyrimų sritis, pasakojimo kūrimą, skaitymą ir analizę aktualizuojanti kaip moralinių, etinių klausimų šaltinį. Rašant kūrinį šia tema neišvengiamai perkainojamos humanistinės vertybės, svarstomi egzistenciniai klausimai apie žmogaus būtį, vidines atramas dehumanizuojančio-

mis sąlygomis ir, Striogaitės žodžiais tariant, apie gyvybės ir mirties, didžiadvasiškumo ir niekšybės dvikovą (Ibid., 50). Literatūros tekstą laikydami daugiasluoksne struktūra, gebančia provokuoti intelektines, psichologines, emocines skaitytojo galias[3], literatūros etikos teoretikai pabrėžia grožinių tekstų skaitymo galią ugdyti tolerantišką, empatišką individą. Iš literatūros etikos pozicijų žvelgti į literatūrą galima dvejopai, t. y. analizuoti konkrečius tekstus ir svarstyti, ar jie yra parankūs ugdant moralines individo vertybes, arba žvelgti plačiau ir analizuoti, kaip ir kodėl skaitymas apskritai gali tapti etine veikla[4]. Kitaip tariant, literatūros etikos teoretikams svarbu mąstyti ne vien apie estetines ar hedonistines literatūros problemas, bet ir tam tikrą utilitarinę jos funkciją – literatūra gali būti pasitelkiama siekiant ugdyti empatiškesnę, tolerantiškesnę visuomenę. Remiantis minėtomis teoretikų prielaidomis, šiame straipsnyje keliama problema, kaip Mero romane „Ties gatvės žibintu" aktualizuojamos etinės situacijos, į kurias patenka Holokausto tragedijos metu gyvenantis vaikas, gali padėti ugdyti skaitytojo empatiją.

Literatūros etika: autoriaus, teksto ir skaitytojo etinis ryšys

Literatūros etikos teorijos kontekste literatūros tekstas tampa „etiniu kvietimu" (*ethical invitation*) skaitytojui reaguoti ir svarstyti apie etines, moralines problemas, aktualizuojamas skaitymo aktu:

> Kiekvienas literatūros kūrinys skaitytojui pateikia bent po tris kvietimus, į kuriuos kviečia sureaguoti trimis skirtingais lygmenimis. Pirmiausia kviečiama pajusti. Kiekvienas kūrinys skaitytoją kviečia į pateiktą turinį reaguoti specifiniu emociniu būdu: pajusti baimę, įtampą, pasipiktinimą, pasitenkinimą, smalsumą ir pan. Antra, kūrinys apima kvietimą skaitytojui patikėti tam tikrais faktais ar nuostatomis, nuo kurių priklauso kūrinio daromas efektas. (...) Trečia, kūrinys kviečia skaitytoją priimti etinius sprendimus. Iš esmės skaitytojai, veikiami estetinių reprezentacijų, turi nuspręsti, kas yra geras ar blogas, kas nusipelnė sėkmės, (...) kieno veiksmai, mintys, kalbėjimas skatina nepritarti, kieno vidinis „aš" moraliai neapibrėžtas, ir pan.[5]

Kiekvienas tekstas siūlo savitus personažų charakterius, jų požiūrį, čia susiduriama su tam tikra naratoriaus pozicija. Minėti aspektai sukuria vadinamąją etinę situaciją (*ethical situation*), o skaitytojui tenka įvertinti personažų elgesį, pateikiamą moralinį kodeksą, etinius sukurto pasaulio dėsnius[6]. Etinė situacija parodo, su kokiu konfliktu, vidiniu ar išoriniu, susiduria personažas ir kokiomis vertybėmis, morale, logika remdamasis jį sprendžia. Kadangi, kaip teigia literatūros etikos specialistai, etiškas naratyvas leidžia kurti paraleles su kasdieniu gyvenimu, svarstydamas apie fikcinių personažų poelgius skaitytojas kartu kviečiamas apsvarstyti ir etinius realaus gyvenimo dėsnius, savo paties vertybinį pasaulį.

Etinė situacija aktuali kalbant ir apie vadinamojo *kitoniškumo* aktualizavimą tekste: analizuojant personažų elgesį ir mintis tam tikroje situacijoje, dažnai susiduriama su *kitokia* vaizdavimo perspektyva – aprašomomis patirtimis, likimais, charakterio bruožais, visuomenės normomis, nebūtinai sutampančiomis su paties skaitytojo suvokimu ir vertybėmis. Pasak Shady Cosgrove, skaitytojai turi nuspręsti, ar priims tekste vaizduojamą patirtį, personažų poelgius, nuomones, aktualizuojamas vertybes kaip galimas, ar visa tai atmes. Mokslininkė teigia, kad „skaitytojas turi tikėti, jog įmanoma įsijausti į kito požiūrį. Vadinasi, kad personažai veiktų skaitytojus ir juos įtrauktų į etinių klausimų sūkurius, skaitytojas turi tikėti, jog kitoniškumą suprasti galima. Įtikėjęs jis įgyja pagarbos kitoniškumui patirties, o tai ypač svarbu norint pozityviai keisti visuomenę" (Ibid.). Šias Cosgrove plėtojamas idėjas būtų galima apibendrinti Dorothy J. Hale[7] teiginiu, jog skaitymas, kaip etinė veikla, apima du procesus: supratimo, kad egzistuoja kitokia perspektyva, ir įtikėjimo, kad tokia perspektyva galima; vien tokio *kitoniškumo*, kitokios perspektyvos suvokimas kaip galimos skatina moraliai tobulėti.

Minėtą literatūros galią – ugdyti empatišką, tolerantišką individą – teoretikai sieja su literatūros teksto kaip etinio argumento (*ethical argument*) suvokimu. Kalbėdamas apie romaną kaip etinį argumentą, Gilbertas Plumeris[8] teigia, kad teksto įtikimumui, paveikumui įtaką daro jo sąsajos su bendromis prielaidomis apie žmogaus būtį ir realų gyvenimą – tekstas, kuriame personažų kaita psichologiškai pagrįsta, siužeto raida motyvuota, nešabloniška ir nėra lengvai nuspėjama, bus etinis argumentas. Kitaip sakant, tekste-etiniame argumente vaizduojami personažai, įvykiai yra lyg simuliuojamos realaus gyvenimo situacijos (tekste galiojantys dėsniai (moralinės normos, kuriomis vadovaujasi personažai, elgesio ir mąstymo motyvai, sulauktas atlygis ar bausmė) turi veikti ir realiame gyvenime), todėl, gilindamasis į tekstą, skaitytojas kartu plečia suvokimą apie save. Tokia literatūros įtaka realaus gyvenimo suvokimui, provokacija gilintis į realybėje veikiančius etinius principus iš dalies apibūdinama vadinamąja „sąmonės teorijos" (*Theory of Mind*) sąvoka[9]. Aptardama mokslininkų atliktus tyrimus, plačiau šią Davido C. Kiddo ir Emanuelio Castano siūlomą sąvoką pristato literatūrologė Indrė Žakevičienė:

> (...) sąmonės teorija – tai galimybė perprasti kitų mintis ir emocijas. Aukštas sąmonės teorijos lygis atitinka stiprią empatiją. Eksperimentų rezultatai vienareikšmiški – skaitant grožinę literatūrą auga sąmonės teorijos rodikliai. Kiddas pabrėžia, jog atlikti tyrimai neįrodo, kad skaitydamas žmogus tampa moralesnis, tačiau, anot jo, nelieka abejonių, jog literatūra nėra paprastas reiškinys. Taigi literatūros svarba neginčytina, o jos poveikis nesiriboja vien estetiniais potyriais.[10]

Todėl literatūros etikos kontekste galima kalbėti apie tam tikrą literatūros didaktizmą – nors ne visi grožinės literatūros kūriniai tiesiogiai kažko moko, bendrąja prasme literatūros skaitymas gali būti suvokiamas kaip didaktinė veikla. Susidurdamas su literatūros tekste pateikiamu *kitoniškumu*, svarstydamas aktualizuojamas etines situacijas, skaitytojas neišvengiamai mokomas tam tikrų moralinių vertybių ir ugdo empatiją.

Tam, kad skaitytojas atsilieptų į minėtą teksto etinį kvietimą, kad literatūra galėtų aktualizuoti *kitoniškumą* ir taip ugdyti empatiją, skaitytojas turi įsitraukti į autoriaus kuriamą pasaulį, užmegzti asmeninį ryšį su tekstu, emociškai į jį reaguoti. Dėl šios priežasties literatūros etikos teoretikai daug dėmesio skiria estetinėms, formaliosioms teksto savybėms aptarti, nes jos lemia, ar tekstas gali būti laikomas, vartojant Plumerio sąvokas, etiniu argumentu – tekstu, rodančiu, koks elgesys yra (ne)moralus, tam tikru etiniu pavyzdžiu, kaip elgtis. Cosgrove[11] išskiria sąlygas, leidžiančias konkretų tekstą laikyti tinkamu etinei analizei atlikti: jis turi būti apie žmogų (plačiąja prasme svarstyti klausimus, ką reiškia būti žmogumi); keliasluoksnis dėl skirtingų perskaitymo galimybių, keliančių skaitytojo susidomėjimą; tarp formos ir turinio turi būti ryšys: struktūra, charakterizacija, požiūrio taškas, aplinka, tempas, vartojama kalba turi atitikti pagrindinę teksto mintį. Plumeris[12] iškelia teksto įtikinamumo kriterijų – personažų poelgiai turi būti psichologiškai motyvuoti, atskiri naratyvo elementai turi sietis su bendra teksto idėja, o socialinis istorijos lygmuo atitikti realiame pasaulyje veikiančius dėsnius. Apibendrinant minėtus literatūros etikos teoretikų teiginius galima sakyti, kad grožinės literatūros etinė vertė susiejama su jos galimybe simuliuoti alternatyvias situacijas, iškelti klausimus, aktualius realiame gyvenime, taip skatinant kvestionuoti jo dėsnius ar konkrečios visuomenės vertybių sistemą.

Sistemindamas literatūros etikos tyrimų lauką, Phelanas[13] išskiria keturias etinių klausimų grupes, susijusias su formaliaisiais teksto aspektais ir padedančias iššifruoti etinę teksto žinutę:

1. To, kas pasakyta, etika (*the ethics of the told*) – telkiamasi į personažus ir įvykius (analizuojami veikėjų susidūrimai, etinės situacijos, elgesys susidūrus su sunkumais), vertinama, ar konfliktai tam tikrais būdais išryškinami.

2. Pasakojimo etika (*the ethics of the telling*) – nagrinėjama, kaip etiškai susiję numanomas autorius, pasakotojas ir auditorija, kaip pasirinkta pasakojimo technika koreliuoja su pasakotojo ir personažų santykiais, atskleidžiamais įvykiais, aktualizuojamomis vertybėmis, kokia yra pasirinktų pasakojimo technikų etinė dimensija.

3. Rašymo etika (*the ethics of writing / producing*) – analizuojamas realaus autoriaus santykis su medžiaga, jos interpretacija.

4. Skaitymo / suvokimo etika (*the ethics of reading / reception*) – svarstoma, ar reali auditorija

atsako į autoriaus etinį kvietimą, ar konkretaus analizuojamo teksto skaitymas gali daryti skaitytoją empatiškesnį.

Šiame straipsnyje dėmesys bus skiriamas pirmajai ir antrajai etinių klausimų grupėms. Pirmoji padės išryškinti svarbiausius etinius konfliktus, įvardyti jais kuriamus teminius, probleminius romano aspektus. Bandant aptarti Mero pasitelkiamas priemones apie Holokaustą kalbėti ne suaugusiųjų auditorijai, pasigilinti, kaip pasirinkta pasakojimo forma koreliuoja su turiniu, bus aktuali antroji etinių klausimų grupė.

Vaikas kaip nuolat etiškai pasirenkantis

Romane „Ties gatvės žibintu" esminiai etiniai konfliktai yra susiję su bevardžio laisvėje gyvenančio berniuko personažu – pagrindiniu įvykių fokusuotoju. Būtent personažas vaikas yra nuolat pasirenkantis, kai susiduria tiek su pačiu savimi, tiek su kitais personažais, turinčiais kitokią vertybių sistemą. Iš esmės bene visi etiniai konfliktai, ištinkantys berniuką, kyla dėl išsikelto tikslo apsaugoti savo draugę – mergaitę, kalinamą gete. Vienas pirmųjų etinių konfliktų susijęs su fiziniais jos poreikiais – berniukas, stengdamasis bent šiek tiek sumažinti gete patiriamą alkį, atneša dvi slyvas, iškritusias iš vokiečio kareivio pirkinių maišelio. Nujausdamas, kad mergaitė iš principo atsisakys valgyti vokiečio slyvas, berniukas renkasi nesakyti, iš kur jas gavo: „Ir dar ji galėtų sužinoti, iš kur jis ėmė tas slyvas, kur gavo jas, bet jis nenorėjo, kad jinai žinotų. Tuomet nevalgytų. O jai reikėjo valgyti. Slyvas ir ne slyvas – viską, ką jis atnešdavo."[14] Kaltė juntama ne vien todėl, kad berniukas pameluoja nesakydamas, kieno yra tos slyvos, bet kad apskritai jas atnešė mergaitei ir prašė suvalgyti. Berniukas žino, jog vokiečiai kariai žmones žudo, laiko uždarytus gete, todėl valgyti kareivio slyvas yra lyg išdavystė. Kad etinis pasirinkimas – duoti slyvas, jog mergaitė bent kažką suvalgytų, ir ją išduoti ar nenešti slyvų ir nepalengvinti badavimo – sunkus, skaitytojas supranta iš pasikartojančių frazių, kuriomis berniukas vis bando save įtikinti, iš to, kad šio įvykio berniukas nepamiršta, apie jį svarsto vėlesniuose epizoduose: „Gal reikėjo jai papasakoti apie slyvas? Apie tas dvi slyvas, kurias atnešė jai aną dieną. Tą dieną jis negalėjo nieko pasakoti ir buvo pasirengęs meluoti, jeigu ji būtų paklaususi, nes ji gal būtų nevalgiusi tų slyvų" (Ibid., 295). Nesakydamas mergaitei tiesos, berniukas ją apsaugo nuo moralinio pasirinkimo – valgyti vokiečio slyvas ar ne. Kad mergaitei maistas būtinas, ji išbadėjusi, išduoda ne tik jos išvaizda, skaitytojui apibūdinama taikliai parenkant detales (plona, peršviečiama oda, smailūs, kaulėti petukai, liesas kūnelis, ant kurio nesilaiko suknelė), bet ir tai, kaip godžiai, lėtai mergaitė valgo: „Ji valgė, lėtai čiulpdama tas rūgščias ir karčias sultis, jai turbūt irgi skanu buvo" (Ibid., 283).

Panaši etinė situacija kuriama ir su kitu fiziniu – šilumos – poreikiu. Ir šiuo atveju skaitytojui pirmiausia parodoma, kad mergaitė neturi ko apsirengti, vaikšto su plonyte suknele – taip pabrėžiama, kad šiltas drabužis tiesiog būtinas. Vieną dieną jų susitikimo vietoje mergaitė pasirodo su nauja suknele: „Jis labai apsidžiaugė, nes ji vilkėjo kitą suknelę, šiltą, ilgomis rankovėmis, uždaru kaklu. (...) Jam pačiam daug šilčiau pasidarė" (Ibid., 306). Čia berniukas vėl atsiduria etinėje situacijoje, kai reikia rinktis tarp gerovės mergaitei, ramios jos sąžinės, minčių ir tiesos sakymo, nes berniukas atpažįsta tą suknelę, kuri priklausė kitai, nužudytai, mergaitei:

> *Jam dabar buvo baisu prisiliesti prie tos margos suknutės, nors ir šiltos, nors ilgom rankovėm ir uždaru kaklu. Bet juk jis negalėjo pasakyti savo mergaitei, kad tuo drabužiu vilkėjo kita mergaitė, kurios jau visai nebėra, nors drabužis ir išliko. Jeigu jis pasakytų, ji, ko gero, nenorėtų tos suknutės, nusivilktų ją ir liktų nuoga vėsioje landynėje* (Ibid., 309).

Suvokus, kad suknelė priklausė žuvusiai mergaitei, šis drabužis berniukui ima atrodyti kaip blogos lemties ženklas. Tai įrodytų citatoje įvardijama berniuko baimė prisiliesti prie suknelės, paskutinis romano epizodas, kai vaikus užklupę sargybiniai nužudo mergaitę, pašauna berniuką ir jis, suvokdamas, kad tuoj mirs, plėšia suknelę nuo mergaitės kūno: „(...) skubėdamas draskė dantimis ir ranka jos šiltą suknelę, išdabintą raudonais drambliukais, baltom gyvatėlėm ir mėlynais paukščiais. Jis skubėjo sudraskyti ją, kad kita mergaitė ta suknele neapsivilktų" (Ibid., 333).

Vaizduodamas šias dvi etines situacijas (susijusias su slyvomis ir suknele), Meras berniuką kuria kaip empatišką, bandantį įsijausti į kito būseną, reaguoti, individą: berniukas tiksliai nežino, kaip mergaitė reaguotų – tai išduoda vartojamos „ko gero", „gal" frazės, svarstymą, abejones suponuojanti tariamoji nuosaka, sąlygos sakiniai. Bandydamas nuspėti jos reakciją, berniukas renkasi elgtis taip, kad sukeltų jai kuo mažiau skausmo ir abejonių, todėl berniuko pavyzdžiu skaitytojui netiesiogiai akcentuojama empatijos, atjautos svarba. Abiem atvejais situacijos kontekstas skaitytojui pateikiamas taip, kad atrodo, jog berniukas ir negalėjo pasielgti etiškiau (jam buvo būtina pamaitinti mergaitę, pasirūpinti, kad jai nebūtų šalta, tačiau niekaip kitaip gauti nei maisto, nei drabužių negali), todėl meilė, empatija, altruistiška auka, atsiskleidžianti berniuko pasirinkimu verčiau pačiam kęsti sąžinės graužatį ir kaltę, nei versti mergaitę rinktis, romane akcentuojamos kaip esminės vertybės.

Kartu tekste bandoma apeliuoti į jaunojo skaitytojo jausmus, paskatinti jį emociškai reaguoti į tekstą. Romane vyrauja intymus tonas, nors pasakojama trečiuoju asmeniu, pasakotojas yra labai arti savo personažų, skaitytojas įleidžiamas į slapčiausias berniuko mintis, atskleidžiami vaiko mąstymo argumentai: „Seniui, žinoma, daug geriau. Jis turi ne tik gerą dėžę (...). Jis turi ne tik keturis naujus šepečius (...). Jis moka žemai nusilenkti, lyg norėtų laižyti batus, kad šie labiau blizgėtų" (Ibid., 297). Artumą su personažu kuria ne tik įleidimas į jo sąmonę, minčių, argumentų pasaulį, bet ir fizinių pojūčių apibūdinimai, tiksliai atskleidžiantys būseną, todėl leidžiantys aiškiai ją įsivaizduoti, galbūt net pajusti pačiam skaitytojui: „Jis patraukė nosimi, burna ir pritraukė pilną nosį ir pilną burną to saldaus duonos kvapo, ir tas saldus kvapas alpinamai išsiliejo po visą kūną. Jam ir akys prisimerkė, ir šnervės trūkčiojo, ir rankų pirštai virpėjo" (Ibid., 298–299). Minėtą siekį kurti skaitytojo ryšį su personažu, jausti tam tikrus jausmus personažui kuria Mero kalbėjimas pasitelkus subtilias detales, užuominas, provokuojančias skaitytojo vaizduotės pasaulį, be išsamių aprašymų padedančias susidėlioti įvykių kontekstą. Mergytės rankos, peršviečiamos iš plonumo, ant berniuko odos iššokantys gelsvi lašeliai susižeidus į landynės sieną, minėtas aprašymas, kaip godžiai mergaitė valgo slyvas, pasąmoningai žadina skaitytojo empatiją, skatina kartu su berniuku gailėti mergaitės, jausti įtampą gresiant susidūrimui su sargybiniais.

Reikėtų pastebėti, kad visame romane (galbūt dėl potencialios teksto auditorijos – vaikų ir paauglių) aktualizuojant personažų patirtis brutaliame Holokausto pasaulyje tiesiogiai apie žiaurią karo tikrovę, dehumanizuojančias gyvenimo gete sąlygas atvirai nekalbama, šie aspektai nujaučiami iš tam tikrų detalių, atskleidžiamų mergaitės ir berniuko pokalbiais. Mergaitė junta įtampą, kad jos mamai nenutiktų nieko blogo: „Ji visuomet labai laukdavo mamos ir labai bijodavo, nes žinojo, kad seni žmonės gali numirti. Ne, mama nebuvo sena, ji buvo labai jauna, bet ji pasidarė labai panaši į seną. Jos plaukai pasidarė visai balti, dantys iškrito, o rankos buvo vieni kaulai ir šonai – vieni kaulai" (Ibid., 311). Mergaitė pastebi fizinį mamos pokytį, tačiau pati negeba paaiškinti, įvardyti, kodėl taip nutiko, o kiek vyresniam skaitytojui tokia taiklia detale, nedaugžodžiaujant apibendrinama žiauri geto pasaulio realybė – žmogus ten be laiko pasensta.

Detalė, subtili užuomina, o ne tiesioginė deklaracija pasitelkiama ir apibūdinant geto sargybinius – jie tampa ne atskirais individualizuotais veikėjais, bet labiau apibendrintomis figūromis. Jų žiaurumas skaitytojui atskleidžiamas kuriant paraleles tarp sargybinio ir žvėries – aprašant sargybinius, akcentuojamos būtent gyvūnui, o ne žmogui būdingos savybės, pvz., itin stipri uoslė: „(...) tie sargybiniai, jei ir nepamatys, gali užuosti kraują arba tuos gelsvus lašiukus, iššokančius ant beodžio kūno lopinėlio. O užuodę apsidairys ir pamatys juos abu (...)" (Ibid., 280). Sargybinių uoslė, kraujo troškimas, į vaikus žiūrėjimas tarsi į auką, nors tiesiogiai ir neįvardijama, bet šios detalės išduoda, kad vaikai sargybinį įsivaizduoja kaip plėšrūną, tykantį grobio. Pasirinkimas apie getą, gyvenimą pokario kasdienybėje pasakoti vaiko lūpomis atrodo paveikus – vaiko sąmonė dar ne viską supranta, todėl tokio mažo, tik besiformuojančio žmogaus įtraukimas į

pasaulį, kur jis turi kovoti dėl savo gyvybės, padeda išryškinti ne tik tikrovės neetiškumą, bet kartu pasakojimą apsaugo ir nuo tam tikro ideologinio patoso, teziško kalbėjimo. To Merui pavyksta išvengti ne tik šiame romane, bet ir kūryboje apskritai, kaip pastebi Rimvydas Šilbajoris: „Jo veikaluose šiurpiai klykia išniekintoji žmogaus sąžinė. Tačiau jis taip giliai neužsikasa savo skausme ir pyktyje, kad neberastų erdvės ugdyti savo talentui ir kad aptemusios jo akys nebeįžvelgtų žmogaus esmės. Žmogaus savybės, primenančios Dievo paveikslą: pasiaukojimas, meilė, laisvė, – Mero nuomone, iš tiesų yra neatskiriamos nuo žmogaus vardo."[15] Kartu etinės situacijos, į kurias patenka berniukas, tampa tam tikru „pavyzdžio retorikos" atveju – netiesiogiai pabrėžiamas sektinas jo elgesys, kaip minėta, išryškinamos tokios vertybės kaip atjauta, empatija, nuoširdi draugystė, atsakomybė ne tik už save, bet ir už kitą, akcentuojama, kad net ir brutaliame pasaulyje įmanoma išsaugoti žmogiškumą.

Aiški vertybinė sistema – būdas išlikti etiškam

Kuriant etines situacijas romane vis akcentuojama, kad aiški vertybinė sistema kritiniu momentu padeda apsispręsti. Etiniai berniuko pasirinkimai, besiremiantys žūtbūtiniu noru apsaugoti mergaitę, oponuoja su kitų personažų-tam tikrų simbolinių figūrų laikysena ir vertybine sistema, pvz., seniu, valančiu vokiečiams batus. Epizodą pateikiant vaiko akimis skaitytojui parodoma, kad berniukui smerktinas atrodo ne pats faktas, jog senis valo vokiečiams batus (jam tai būdas užsidirbti), bet kad žeminasi jiems pataikaudamas: „(...) kaip senis švytruoja šepečiais ir aksomo juostelėmis, kaip lankstosi ligi pat žemės kareiviams, lyg batus norėtų palaižyti, kad labiau blizgėtų"[16]; „– Nemanykite, kad aš dėl uždarbio. O ne! Dieve mano, maloningasai pone! Vien iš pagarbos jūsų didžiajai nacijai (...)" (Ibid., 297). Valydamas batus užsidirbti maisto nusprendžia ir berniukas, tačiau taip ir neįstengia nuvalyti nė vieno kareiviško bato – ant jų matyti kraujo pėdsakai. Tad šioje etinėje situacijoje skaitytojui pateikiami du galimi vertybiniai pasirinkimai: bet kokia kaina bandyti prisitaikyti ir išlikti ar išsaugoti orumą.

Skirtingų mąstymo ideologijų (bendražmogiškos atjautos ir gilaus cinizmo, žiaurumo) susikirtimas aktualizuojamas epizode, kai berniukas stoja prieš savo tėvą. Fizinis konfliktas kyla tada, kai berniukas, norėdamas pamaitinti mergaitę, iš namų paima duonos, o tėvas, tai pamatęs, ją atima ir diržu sumuša berniuką. Šioje situacijoje berniukui skaudžiausia ne fizinė bausmė, bet suvokimas, kad būtent jo paties tėvas itin cinišku poelgiu pražudė mergaitės motiną. Viename epizode mergaitė papasakoja, kaip pro šalį ėjęs vyriškis į motinos vestuvinį žiedą pasiūlė iškeisti duonos: „Ji tik tebežiūrėjo į kepaliuką ir į vyriškį, besišypsantį. O mama plėšė žiedą nuo piršto. (...) Turbūt labai sunku buvo, nes mamos rankos drebėjo" (Ibid., 313). Vyriškis, pasisavinęs žiedą, jas apgauna, duonos taip ir neduoda. Paklaikusi mergaitės motina puola jį vytis, ir sargybiniai ją nušauna. Vyro cinizmas skaitytojui akcentuojamas ne tik žiauru poelgiu, bet ir tuo, kad jis visą laiką šypsojosi, tiek pamatęs jas, paprašęs mainais žiedo, tiek ir nueidamas jau po apgavystės. Kad šis jas apgavęs vyras yra jo tėvas, iš išvaizdos panašumo berniukas supranta būtent tada, kai tėvas užsipuola jį dėl duonos: „Ir tik dabar jis pamatė tėvą. Tėvas visuomet buvo tėvas. Jis niekuomet negalvodavo ir nematydavo, koks tėvas atrodo. Jis niekuomet nežinojo, niekuomet negalvojo ir nesistengė pamatyti, kokios spalvos tėvo plaukai ar veidas, ar rankos, ar šypsena" (Ibid., 327). Šis epizodas žymi lūžį berniuko gyvenime, kai jis tėvu galutinai nusivilia – frazė „ir tik dabar jis pamatė tėvą" epizodo kontekste labiau akcentuoja ne fizinę išvaizdą, bet suvokimą, kad tėvas yra žiaurus, atjautos neturintis žmogus, besivadovaujantis absoliučiai priešinga vertybių sistema. Berniukas nuo jo atsiriboja – numeta tėvo uždirbtą duoną, išplėšia iš rankų diržą, tarsi pabrėždamas, kad fizine bausme jo negalima palaužti, ir išeina iš namų.

Etine prasme aktualus epizodas, kuriame berniukas nužudo vokietį kareivį. Berniuko padarytas nusikaltimas svarbus tuo, kad leidžia pabrėžti Mero pasirinkimą pagrindinio personažo nevaizduoti vien teigiamo, jo neidealizuoti – tai kartu sustiprina teksto dramatizmą: į karo pasaulį patekęs vaikas yra priverstas per anksti suaugti ir priimti itin sunkius sprendimus. Svarbu ir tai, kad situacijos kontekste pateikiamos detalės (žiaurus, brutalus kareivio elgesys, į savotišką transą panaši berniuko būsena, kai nuo alkio apsvaigsta galva užuodus duonos kvapą iš kareivio kuprinės) jaunąjį skaitytoją, atrodo, turėtų orientuoti berniuką ne smerkti, bet bandyti suprasti ir svarstyti, kas pastūmėjo jį nužudyti kareivį. Iš karto po įvykio berniuką apima kaltė, jis nebežino, ar imti duoną, jaučiasi bejėgis, bevalis – tai suponuoja rankų-virvagalių paralelė: „Imti kuprinę ar ne? Jis stovėjo siauroje gatvelėje, nuleidęs galvą, o rankos kybojo kaip virvagaliai, lyg pečiuose vinys būtų įkaltos ir tie virvagaliai ant tų vinių sukabinti" (Ibid., 305). Berniuko sąžinę užgula dar viena paslaptis: „Jis žinojo daug paslapčių, dabar žinojo dar vieną" (Ibid.). Įdomu tai, kad viename epizodų berniukas bando papasakoti mergaitei apie savo nusikaltimą, nes, jai paprašius paskaityti knygą, šį savo poelgį (šiek tiek sutrumpintą jo versiją) pasakoja kaip fikcinę istoriją. Šį epizodą būtų galima interpretuoti kaip berniuko bandymą atsiverti, atlikti savotišką išpažintį – tai sustiprina kuriamą įspūdį, kad berniukas dėl savo poelgio išgyvena.

Epizodai, kai susiduria skirtingos vertybinės sistemos, jaunajam skaitytojui leidžia pajusti vadinamąjį *kitoniškumą* – patirtis, nebūtinai išgyventas paties skaitytojo. Tekstas skirtas vaikams ar paaugliams, todėl didaktiniai romano akcentai, aspektai jaunajam skaitytojui, atrodo, sudėliojami suprantamai: vertybinė konfrontacija gana aiški, nuspręsti, kuriam poliui (gėrio ar blogio) atstovauja tam tikras personažas, nėra sunku. Vis dėlto svarbu tai, kad šiame romane, kaip etinei analizei parankiame naratyve, tiesiogiai nepateikiami galutiniai vertinimai, nepamokslaujama, minėtos skirtingos vertybinės sistemos aktualizuojamos ne eksplicitiškai, bet atsiskleidžia tada, kai jaunasis skaitytojas, ankstesniame poskyryje aptartomis priemonėmis paskatintas emociškai reaguoti į tekstą, įtrauktas į fikcinį pasaulį ima analizuoti vaizduojamų personažų poelgius ir veiksmus, iš detalių sudėlioti visą situacijos kontekstą ir įvertinti personažų elgesio motyvus. Kitaip tariant, tekste susidurdamas su patirtimis, kurių pats neišgyveno, XX a. pab. ar šių dienų skaitytojas mokomas suprasti esmines vertybes, padedančias išsaugoti žmoniškumą dehumanizuojančiomis sąlygomis, skirti gėrį ir blogį, suvokti empatijos svarbą.

„Būkime vaikai po karo": vaiko vaizduotės pasaulis kaip erdvė pabėgti nuo žiaurios tikrovės

Viena svarbiausių būsenų, aktualizuojamų romane, įvardijama kaip „buvimas po karo". Berniukas ir mergaitė vis svarsto, ką reiškia būti vaiku po karo: „– Ką mes darytume, jeigu būtume vaikai po karo? // Jis irgi užsimerkė, bet tylėjo, nežinodamas, ką atsakyti. (...) // – Būkime vaikai po karo. // Lengva pasakyti. O pabandyk! Ar išeis iš to kas?" (Ibid., 287–288). Taikų pasaulį romano personažai tegali įsivaizduoti, todėl būsena „gyventi, būti po karo" tampa paraleli vizijų, svajonių erdvei – taip skaitytojui akcentuojamas žiaurios tikrovės ir vaizduotės, padedančios atitolti nuo realybės, supriešinimas. Tačiau karo tikrovė per žiauri, nepajėgdami įsivaizduoti gyvenimo be karo, vaikai tarsi bėga nuo realybės ir, kad nors trumpam užsimirštų, bando panirti į kitų sukurtus pasaulius – nuotykines knygas. Kas kartą paprašiusi, kad jie įsivaizduotų esantys vaikai po karo, mergaitė prašo berniuko paskaityti ištraukų iš atsineštų knygų (*Barono Miunhauzeno*, *Guliverio kelionių* ir *Mažojo princo*).

Romane pasitelkti intertekstai (cituojamos ištraukos iš personažų skaitomų knygų) svarbūs ir dėl kitos priežasties. Pasak Loretos Mačianskaitės, *Guliverio kelionių* intertekstas ir Žmogaus-kalno personažas bei jam keliami vis nauji draudimai kuria aliuzijas į diskriminaciją, draudimus žydams; smagūs Barono Miunhauzeno nuotykiai vaikams kelia šypseną, o suaugusiems skaitytojams aktualizuoja tokių simbolių kaip stiklinės akys ar raudonos, rudos spalvų simboliką; paralelė tarp Mažojo princo mirties scenos ir vaikų žūties paskutiniame epizode berniuko ir mergaitės mirčiai suteikia alegorinę prasmę, mitologinės interpretacijos galimybę[17]. Plėtojant mokslininkės pastebėtus tematinius ryšius tarp intertekstų ir Mero naratyvo, norėtųsi

pridėti, kad autoriaus pasirinkti intertekstai leidžia išryškinti, akcentuoti konkrečias vertybes, padedančias išlikti, išsaugoti žmoniškumą karo, Holokausto pasaulyje – solidarumą, bendražmogišką atjautą, bendrą laisvės ir gėrio troškimą. Įdomu ir tai, kad Meras savo personažus vaizduoja kaip empatiškus, aktyviai į tekstą reaguojančius, jį reflektuojančius, kitaip tariant, etiškus skaitytojus, pvz., pasaulis, į kurį patenka Guliveris, vaikams atrodo žiaurus, juos liūdina: „Užteks, – tarė ji. – Nebeskaityk toliau. Man vis tiek jo gaila. Ir tų kvailų mažų žmogyčių gaila. // – Ir man, – atsakė jis, užskleisdamas knygą. // Jie dabar sėdėjo greta ir tylėjo."[18] Jie įsijaučia į tekstą, leidžiasi paveikiami emociškai, o, perskaitęs Mažojo princo istoriją, berniukas pagal tai modeliuoja savo elgesį, pasirenka tam tikrą laikyseną – taip, žinoma, netiesiogiai, aktualizuojama esminė literatūros etikos idėja, kad literatūros skaitymas emocine ir moraline prasme veikia žmogų.

Ryškiausius etinius konfliktus siejant būtent su berniuko personažu akcentuojama, kad į karo, pokario pasaulį įtraukiami net vaikai, jie, kaip minėta, priversti greičiau suaugti ir priimti net ir suaugusiesiems sunkius etinius sprendimus. Karo vaikų pasaulis skaitytojui, ypač gyvenančiam XXI a. ir savo akimis nemačiusiam karo, atrodo, pateikiamas gana paveikiai, apeliuojant į jausmus, laikotarpio dramatizmą išryškinant ne tiesiogiai, bet pasitelkus tam tikrą kontrastą tarp natūralaus vaikiško vaizduojamų personažų naivumo, tyrumo ir nuolatinės baimės, priverstinės situacijos lemiamai pasirinkti. Tam tikras vaikiškas naivumas, vaizduotės galia priešintis brutaliai tikrovei aktualizuojami tiek pačia vaikų draugyste kaip esmine atrama Holokausto situacijoje, tiek talismanų epizodu. Perskaitę knygą apie talismanus, berniukas su mergaite nutaria, kad jos plaukai – talismanai, todėl nusprendžia plaukų palikti visiems geto gyventojams: „Ir nereiktų nieko bijoti, nieko. Toks žmogus niekuomet neužliptų ant minos, prie jo nesprogtų bombos nei sviediniai, jo nesužeistų skeveldra ir nepramuštų jokia kulka. Ir jeigu kas nors pastatytų prie griovio žmones ir norėtų juos nušauti, tai visos kulkos, atsimušusios nuo talismanų, sugrįžtų ir nudobtų tą, kuris iššovė" (Ibid., 284).

Citatoje skaitytojui gana aiškiai atskleidžiamas karo vaikų pasaulis, jo dramatiškumas, kai šių dienų skaitytojas suvokia, kad mažas vaikas Holokausto pasaulyje jau žinojo, ką reiškia būti sužeistam skeveldros, kad žmonės statomi prie duobės, kad galima užlipti ant minos. Kartu karo metu gyvenančių vaikų pasaulėjautoje tyrumas, smalsumas, naivumas koreliuoja su žiauria realybe: iš visų galimų norų, privilegijų, kurias suteiktų talismanai, vaikai svajoja apie ramybę, jausmą, kai nereikia bijoti dėl savo gyvybės (užlipti ant bombos ar būti sušaudytam). Tai tokios pasaulio realijos, apie kurias taikoje gyvenantys vaikai („vaikai po karo"), t. y. potencialūs šio romano skaitytojai, galbūt nesusimąstytų. Kartu šis talismanų epizodas galėtų tapti dar vienu susidūrimo su *kitoniškumu* pavyzdžiu – skaitytojas netiesiogiai skatinamas reflektuoti savo gyvenamąją tikrovę ir tas patirtis, su kuriomis teko susidurti karo, Holokausto pasaulyje gyvenusiems vaikams, t. y. kontrasto principu aktualizuojamos dvi būsenos, apie kurias svarsto ir romano personažai.

Išryškinti šias dvi būsenas padeda ir gerai apgalvota romano struktūra, įtaigia tvarka sudėlioti romano epizodai. Ketvirtame skyriuje vaikai juokiasi skaitydami Barono Miunhauzeno nuotykius, tarsi užmiršta gyvenantys karo pasaulyje: „Ir juokėsi jie abu ligi ašarų. Ir visai užmiršo, kur esą" (Ibid., 295). Penktas skyrius pradedamas storo kareiviško bato, tarsi sutrypiančio vaikų svajones, taikios vaikystės iliuziją, įvaizdžiu: „Tas batas galėjo nuspirti ne tik slyvas. Kai jie užmušinėja žmones, turbūt tokiais pat batais nuspiria mirusius į duobę, nes negyvi niekam nebereikalingi" (Ibid., 295). Šiuo įvaizdžiu skaitytojas iš idiliško vaikystės pasaulio, kuriame vaikai gali drąsiai juoktis, grąžinamas į brutalią karo realybę – čia personažai priversti žiauriausiomis sąlygomis kovoti už išgyvenimą (būtent penktame skyriuje vaizduojama, kaip berniukas taip ir neįstengia nuvalyti bent vieno krauju ištepto kareiviško bato, nužudo vokietį kareivį).

Tekstui suteikta paantraštė „Vaikiškas romanas" nurodo potencialų „Ties gatvės žibintu" adresatą, tačiau ne visi literatūrologai sutinka, kad šis romanas tinkamas vaikams. Vaikų literatūros tyrinėtoja Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė[19] (2020) pastebi, kad Mero romanai „Mėnulio savaitė" ar „Ties gatvės žibintu" nesiūlytini skaityti vaikams dėl vaizduojamo pasaulio sąlygiškumo, dažno tragiško požiūrio į gyvenimą. Vis dėlto atrodytų, kad romane „Ties gatvės žibintu" pasirenkama strategija tam tikra prasme švelninti Holokausto situaciją: vaizduojamo pasaulio baisumas, tragiškumas aktualizuojamas ne tiesiogiai, deklaratyviai, o paliekamas nujausti iš detalių, pasirinkus personažus berniuką ir mergaitę akcentuojamas suvokimas, prieinamas vaikui. Kitaip tariant, nors romaną emociškai skaityti gana sunku, kalbama sudėtingomis, skaudžiomis temomis, minėtos detalės pasitelkimas, „pavyzdžio retorika", netiesioginis karo žiaurumų vaizdavimas apsaugo tekstą nuo perdėto dramatizmo. Jaunasis skaitytojas iš kūrinio gali pasiimti tiek, kiek jam suprantama: priklausomai nuo amžiaus, jaunesnis skaitytojas galbūt ne visas detales gebės susidėlioti į aiškų, išsamų kontekstą, todėl tekstas neturėtų pernelyg jo išgąsdinti, o vyresnis skaitytojas, gebantis suvokti už užuominų slypintį kontekstą, susidėlios išsamesnį teksto vaizdinį ir mentalinėje erdvėje susikurs jautrų, subtilų pasakojimą apie svarbiausias žmogiškąsias vertybes, jų svarbą vienos skaudžiausių istorinių tragedijų kontekste, mažo žmogaus patirtis. Kartu atrodytų, kad šis romanas, nors ir su paantrašte „vaikiškas", išlieka aktualus ir suaugusiam skaitytojui. Teksto talpumą, keleriopas perskaitymo galimybes įgalina aptarti intertekstai iš *Barono Miunhauzeno*, *Guliverio kelionių*, *Mažojo princo*. Skaitytojas vaikas ar paauglys šių intertekstų galbūt neatpažins arba nebūtinai susies su romano prasmėmis, tačiau suaugusį skaitytoją jie turėtų provokuoti. Kad šis romanas išlieka aktualus ir suaugusiam skaitytojui, leistų teigti ir faktas, jog jis buvo išleistas ne atskira knyga, bet rinkinyje *Trys romanai*, kur taip pat publikuotas romanas „Lygiosios trunka akimirką" ir romanas-baladė „Ant ko laikosi pasaulis", labiau skirti suaugusiam skaitytojui. Kitaip tariant, potenciali „Ties gatvės žibintu" auditorija išlieka plati ir įvairi.

IŠVADOS

Išanalizavus Mero romane pateikiamas etines situacijas, į kurias patenka personažas berniukas, sprendimas Holokausto tragediją reflektuoti vaiko akimis atrodo paveikus. Brutaliame, žmogiškumo esmę kvestionuojančiame pasaulyje vaikas priverstas per anksti suaugti ir priimti sprendimus, lemiančius ne tik jo paties, bet ir *kito* likimą. Be to, Holokausto padarinius literatūriniame naratyve pateikti vaiko akimis etine prasme atrodo paranku todėl, kad tai leidžia sukurti tarsi dvigubą efektą ir plėsti teksto auditoriją: vaiko sąmonė ne visada supranta situacijos kontekstą, geba atitinkamai įvertinti detales, todėl tai leidžia akcentuoti vaiko psichologijai būdingą naivumą, siekį įžvelgti gėrį, tyrumą, ir šios vaikui būdingos savybės kontrastuoja su brutalia geto tikrove, didina emocinį teksto paveikumą vyresnio mokyklinio amžiaus ar suaugusiam skaitytojui, teksto detales, užuominas susidėliojančiam į kontekstą.

Išvengti pernelyg didelio sentimentalumo, egzaltacijos, tam tikro absoliutizmo padeda savita Mero pasakojimo stilistika: trumpi, lakoniški sakiniai, tarpais pereinantys į poetinę retoriką, tam tikra prasme pasitelkiama „pavyzdžio retorika" – skaitytojui pateikiama taupi žodžių prasme, bet talpi simbolių prasme situacija, o ją interpretuoti, atsakyti į klausimą, kas teisus, o kas elgiasi netinkamai, paliekama pačiam skaitytojui. Galutiniai vertinimai nepateikiami – tai, kaip minėta, yra etinei analizei parankaus naratyvo bruožas. Romane Meras, nors ir vaizduoja Holokausto laikotarpį, geba kalbėti plačiau, aktualizuoti bendražmogiškus klausimus ir iš esmės svarstyti apie žmoniškumo ir žiauraus niekšiškumo susirėmimą. „Ties gatvės žibintu" būtų galima pavadinti romanu apie vidinių atramų svarbą griūvančiame pasaulyje, empatijos ir atjautos, atsakomybės aktualizavimą. Palikus nutylėjimų, tam tikrų pauzių, nepateikiant galutinių vertinimų skaitytojas įdarbinamas atsirakinti tekstą, o su gilia atjauta, įtaiga kuriami personažai, vaiko likimo, pasirinktos individualios vertybių sistemos, būsenos „būti vaiku po karo" kvestionavimas leidžia susidurti su literatūros etikos teoretikų akcentuojamu *kitoniškumu*. Apibendrinti romano analizę norėtųsi Šilbajorio[20] mintimi, kad „(...) Meras rašo kaip burtininkas, magiškomis formulėmis užkerėjęs tikrovę ir ieškantis slaptažodžio, kuris grąžintų jai prasmę". Skaitytojui

atradus šį slaptažodį, romanas gali atsiverti kaip paveikus empatijos ir tolerancijos ugdymo šaltinis.

[1] Dalia Striogaitė, „Didžioji Icchoko Mero kūrybos tema", *Icchokas Meras: žinomas ir nežinomas meistras (2004-ųjų spalio 8 d. mokslinės konferencijos medžiaga)*, sudarytoja Loreta Mačianskaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 47–58.

[2] Plg. žydų berniuką Beną apysakoje *Geltonas lopas* (plačiau žr. Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, 2020), Izaoką, Esterą, Janeką romane *Lygiosios trunka akimirką* ir kt.

[3] Shady E. Cosgrove, „Literary ethics and the novel; or, can the novel save the world?", *Australian Association of Writing Programs conference,* 2007, p. 2, interneto prieiga: http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1085&context=creartspapers (žiūrėta 2022-07-20).

[4] James Phelan, „Narrative Ethics", 2013, interneto prieiga: https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/108.html (žiūrėta 2022-08-28).

[5] Marshall W. Gregory, „Redefining Ethical Criticism. The Old vs. the New", *JLTonline*, 2010, Vol. 4, No. 2, interneto prieiga: http://www.jltonline.de/index.php/articles/article/view/287/879 (žiūrėta 2022-07-25).

[6] Shady E. Cosgrove, „Literary ethics and the novel; or, can the novel save the world?", *Australian Association of Writing Programs conference,* 2007, p. 3, interneto prieiga: http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1085&context=creartspapers (žiūrėta 2022-07-20).

[7] Dorothy J. Hale, „Fiction as Restriction: Self-Binding in New Ethical Theories of the Novel", *Narrative,* 2007, No. 2, Vol. 15, p. 189, interneto prieiga: https://www.jstor.org/stable/30219250?seq=1#page_scan_tab_contents (žiūrėta 2022-08-15).

[8] Gilbert Plumer, „Cognition and literary ethical criticism", *OSSA Conference Archive,* 2011, Nr. 22, p. 7, interneto prieiga: https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=ossaarchive (žiūrėta 2022-08-28).

[9] David C. Kidd, Emanuele Castano, „Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind", *Science,* 2013, Vol. 342, Issue 6156, interneto prieiga: https://www.researchgate.net/publication/257349728_Reading_Literary_Fiction_Improves_Theory_of_Mind (žiūrėta 2022-08-10).

[10] Indrė Žakevičienė, „Istorijos matmuo literatūros etikos požiūriu: faktas ar emocija?", *Darbai ir dienos,* 2018, T. 70, p. 146.

[11] Shady E. Cosgrove, „Literary ethics and the novel; or, can the novel save the world?", *Australian Association of Writing Programs conference,* 2007, p. 2–3, interneto prieiga: http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1085&context=creartspapers (žiūrėta 2022-07-20).

[12] Gilbert Plumer, „Cognition and literary ethical criticism", OSSA Conference Archive, 2011, Nr. 22, p. 6, interneto prieiga: https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=ossaarchive (žiūrėta 2022-08-28).

[13] James Phelan, „Narrative Ethics", 2013, interneto prieiga: https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/108.html (žiūrėta 2022-08-28).

[14] Icchokas Meras, „Ties gatvės žibintu", *Trys romanai,* Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998, p. 282.

[15] Rimvydas Šilbajoris, „Icchokas Meras: keturi romanai", *Netekties ženklai: lietuvių literatūra namuose ir svetur,* Vilnius: Vaga, 1992, interneto prieiga: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LH00/Rimvydas_%C5%Aoilbajoris._Icchokas_Meras_-_keturi_romanai.LHE700A.pdf (žiūrėta 2022-07-20).

[16] Icchokas Meras, „Ties gatvės žibintu", *Trys romanai,* p. 296.

[17] Plačiau žr. Loreta Mačianskaitė, „Tekstai tekstuose – apie romaną *Ties gatvės žibintu*", *Icchokas Meras: žinomas ir nežinomas meistras (2004-ųjų spalio 8 d. mokslinės konferencijos medžiaga),* sudarytoja Loreta Mačianskaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 99–103.

[18] Icchokas Meras, „Ties gatvės žibintu", *Trys romanai,* p. 279.

[19] Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė, „Lietuvos žydų vaikystės pasaulis Grigorijaus Kanovičiaus ir Icchoko Mero kūryboje", *Rubinaitis,* 2020, Nr. 3 (95), interneto prieiga: https://www.ibbylietuva.lt/rubinaitis/2020-nr-3-95/lietuvos-zydu-vaikystes-pasaulis-grigorijaus-kanoviciaus-ir-icchoko-mero-kuryboje/ (žiūrėta 2022-08-24).

[20] Rimvydas Šilbajoris, „Icchokas Meras: keturi romanai", *Netekties ženklai: lietuvių literatūra namuose ir svetur,* Vilnius: Vaga, 1992, interneto prieiga: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LH00/Rimvydas_%C5%Aoilbajoris._Icchokas_Meras_-_keturi_romanai.LHE700A.pdf (žiūrėta 2022-07-20).

KRISTINA TUTLYTĖ

Ethical Choices of a Child in a Holocaust Situation: Icchokas Meras Novel *At the Street Lamp* from the Aspect of Literary Ethics

SUMMARY

Keywords: *child's representation, reflection of Holocaust, literary ethics, ethical situations.*

Using the theory of literary ethics, the article analyses the representation of a child in a Holocaust situation, presented in Meras' novel for children and youth *At the Street Lamp*. After analysing the most important ethical situations in the novel, it became clear that in the brutal world of the Holocaust tragedy, the child is depicted as having to make essential ethical choices, is forced to grow up prematurely, to be responsible not only for himself, but also for others. Different ethical situations are given, in which the main character (a nameless boy) encounters German soldier, an old man who cleans shoes for Germans, his father and even his own conscience. These situations emphasize that a clear value system helps to decide how to behave in a critical moment. Aiming to protect his girl by any means necessary, the boy decides to confront the other characters, and the most difficult battle becomes a confrontation with himself, when he considers whether to lie to the girl, trying to satisfy her physical needs for warmth and food at any cost, or to tell the truth. In the boy's relationship with others, the girl, and his inner world, love, friendship, empathy and human compassion are shown as essential inner supports that help for human-being to survive in dehumanizing conditions. The naive and pure fantasy world of a child, the ability to dream about what it means to "be a child after the war", contrasts painfully with the brutal reality of the war and the Holocaust, thus strengthening the emotional effect of the text. Depicting the Holocaust from a child's perspective is convenient in terms of the literary ethics. The fact that child's consciousness does not always clearly understand the context and details, leads to many omissions and narrative gaps in the text. A teenage or adult reader is able to put together the above-mentioned omissions and given details into a coherent image, so this way of storytelling allows to open up a very dramatic world that does not need to be described in detail, but by giving effective images and comparisons. In other words, by using a detail, a capacious, often poetic sentence, Meras involves readers in the text, forces them to actively participate in unlocking the meaning of the text. This novel emerges as a convenient ethical argument: the text does not contain strict assessments, absolutism, the reader is presented with a specific ethical situation, different value systems of the characters, but there are no final assessments, the reader is invited to consider about characters' actions and motives of their behaviour. Characters' different value positions, that are shown in the context of ethical situations, create an opportunity for the reader to encounter otherness, and such encounters, according to literary ethics theorists, are necessary in order to develop a more empathetic, tolerant society.

Apie autorę: KRISTINA TUTLYTĖ – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Lituanistikos katedros doktorantė; kristina.tutlyte@vdu.lt

Gauta 2022-08-31
Priimta 2022-11-04

Danguolės Garnienės nuotr. 2022 m.

2019 m. kovo 13 d., minint penktąsias Icchoko Mero mirties metines, rašytojo gimtinėje Kelmėje, jo vardu pavadintoje aikštėje prie Jono Graičiūno gimnazijos, atidengtas paminklinis stulpas, ant kurio pavaizduotas rašytojo portretas, lietuvių ir anglų kalbomis pateikta trumpa biografija ir kūrinių sąrašas. Šis atminimo akmuo padarytas iš Karelijos juodojo granito Jakovo Bunkos paramos ir labdaros fondo iniciatyva, bendradarbiaujant su Lietuvos žydų (litvakų) bendruomene ir žydų bendruomene „Vilnius – Lietuvos Jeruzalė". Iš viso fondas užsakė 9 juodojo granito stulpus, primenančius iškilias litvakų asmenybes. Paminklinio stulpo pastatymu pasirūpino Kelmės rajono savivaldybė.

Viešnagė Mažosiose Klampynėse

OKSANA KAROBLIENĖ,
RAIMONDA BUDNIKIENĖ
(Panevėžio „Vyturio“ progimnazija)

Dažnai girdime, kad šiuolaikiniai paaugliai nemėgsta skaityti knygų, todėl mokytojai ir bibliotekininkai vis ieško būdų, kaip sudominti mokinius literatūra, paskatinti juos skaityti, kūrybiškai analizuoti ir interpretuoti perskaitytą kūrinį. Kelių, kaip į knygos pasaulį atvesti paauglį, ieškome ir mes – Panevėžio „Vyturio“ progimnazijos mokytojai ir mokiniai. Norisi pasidalyti gerąja patirtimi, kaip mūsų mokyklos šeštos klasės mokiniai, bendradarbiaudami su lietuvių kalbos mokytoja ir bibliotekininke, analizavo Neringos Vaitkutės knygą *Klampynių kronikos 2. Neramios dienos* (2020).

Šį kelią pradėjome nuo atsakomybės pasirinkti knygą ir jos analizavimo būdų perdavimo patiems mokiniams. Šeštokai klasės draugams turėjo pristatyti labiausiai patikusias perskaitytas knygas. Sutarėme, kad, pristatydami knygas, mokiniai nusakys knygos temą, keliamas problemas, pakomentuos, kokiam skaitytojui knyga galėtų būti įdomi, kodėl šią knygą vertėtų perskaityti visiems. Balsavimo būdu mokiniai pasirinko vieną knygą iš draugų rekomenduojamo sąrašo – Neringos Vaitkutės kūrinį *Klampynių kronikos 2. Neramios dienos*. Pirmąją Vaitkutės *Klampynių kronikų* knygą kai kurie mokiniai jau buvo skaitę. Mitologinio pasaulio paslaptys ir siaubo istorijas primenantys pažįstamų knygos veikėjų – Agatos, Aringo, Smiltės – patirti nuotykiai buvo vienas iš svarbiausių argumentų pasirenkant antrąją knygos dalį. Lietuvių kalbos mokytojai šeštokų pasirinkimas buvo ypač naudingas – 6 klasėje per literatūros pamokas nagrinėjama lietuvių mitologija, tad pasirinkta knyga mokiniams suprantamai ir patraukliai padės įgyti daugiau žinių apie mitinį pasaulį. Svarbu ir tai, kad už šią knygą autorei paskirta Martyno Vainilaičio premija – už subtilų ir išmoningą tikrovės perteikimą vaizdžia ir turtinga kalba, už kūrybingai panaudojamą tautosaką.

Su mokiniais sutarėme, kad knygą skaitysime mėnesį, o tada prasidės knygos analizės ciklas. Ruošdamiesi šiam mokymosi ciklui mokiniai susiskirstė į grupes ir generavo idėjas, kokiais būdais norėtų analizuoti kūrinį. Parengėme mokinių pasiūlytų būdų sąrašą: „Knygos skyrių burtai“, „Nebaigti sakiniai iš knygos“, „Atspėk veikėją“, „Mizanscena“, „Kahoot“ užduotis, „Ratu pagal abėcėlę“, žodžių išbraukymas „Surask mitinę būtybę“. Kai kurie iš šių būdų yra sugalvoti pačių mokinių („Knygos skyrių burtai“, „Nebaigti sakiniai iš knygos“, „Atspėk veikėją“). Mokiniai sugalvojo šiems būdams pavadinimus ir suformulavo užduoties atlikimo taisykles. Kiekviena grupė pasirinko, kokią užduotį iš šio sąrašo sukurs kitoms grupėms. Kartu su mokiniais buvo aptarti ir sukurti kiekvienos užduoties vertinimo kriterijai. Susitarėme, kad, kurdamos užduotis, grupės atsižvelgs į tai, kad užduotis atspindėtų kūrinio esmines temas ir problemas, būtų kūrybiškai ir kruopščiai paruošta, sudomintų, į užduoties kūrimą įsitrauktų kiekvienas grupės narys. Lietuvių kalbos mokytojai ir bibliotekininkei taip pat teko kurti užduočių.

Kai visi klasės mokiniai perskaitė knygą ir, pagal poreikį konsultuodamiesi su lietuvių kalbos mokytoja ir bibliotekininke, sukūrė užduotis, perėjome į kitą mokymosi ciklą – knygos analizę. Tą pačią dieną vyko keturios pamokos, per kurias mokinių parinktais būdais buvo analizuojamas kūrinys. Šiose bibliotekoje vykusiose pamokose kartu su mokiniais dirbo lietuvių kalbos mokytoja ir bibliotekininkė.

Ciklą pradėjome nuo bibliotekininkės pasakojimo apie knygos autorę, knygos sukūrimo istoriją. Mokiniai sužinojo, kad rašytoja Neringa Vaitkutė gyvena Trakų rajone, Lentvaryje, dirba biologijos mokytoja[1] ir kuria knygas vaikams ir paaugliams. Rašytojos knygos – tai ir maginė fantastika, ir realistinė literatūra, ir literatūrinės pasakos. Neringa Vaitkutė yra kūrybinis pseudonimas, tikroji rašytojos pavardė – Borovikė. Rašytoja mėgsta skaityti knygas, pasak jos pačios, skaito daug ir godžiai, kai tik suranda laisvo laiko. Dar rašytoja mėgsta piešti, restauruoti senus baldus, fotografuoti, žiūrėti dokumentiką apie gamtą, istoriją, geografiją, astronomiją, amatus. Knygas rašo pasimėgaudama, kai tik randa tam laiko: naktimis, savaitgaliais, grįžusi iš darbo, kai diena pasitaiko ypač sunki ir būtinai reikia „išsikalbėti“[2].

Knyga *Klampynių kronikos 2. Neramios dienos* kviečia mus į Klampynių miestelį, kuris, atrodytų, niekuo nesiskiria nuo daugelio nedidelių Lietuvos miestelių, bet vis dėlto jis ypatingas. Netyčia į šį miestelį neužklysi – jį randa tik tie, kurie žino kelią. Čia tarp žmonių gyvena įvairios mitinės būtybės: vienos jų jaukios, gyvena kartu su žmonėmis, pavyzdžiui, baubai, bet daug yra ir tokių, su kuriomis reikia elgtis atsargiai – tai laumės, žaltvykslės, aitvarai. Gyvenant tokioje keistoje vietoje nuotykių netrūksta. Pagrindinė veikėja Agata, jos brolis dvynys Aringas ir mažoji sesutė Smiltė yra nuotykių ieškotojai, jie tyčia ar netyčia vis įsivelia į keistas istorijas[3]. Antrojoje knygoje, kurią įtaigiai iliustravo pati autorė, supažindinama su naujais miestelio gyventojais – būtybėmis, kurios veikėjus pamoko laikytis pagarbaus atstumo, o kartais atvirkščiai – parodo, jog ir joms reikalinga žmonių pagalba, kad galėtų rasti savo vietą pasikeitusiame pasaulyje[4].

Panevėžiečiai šeštokai skaito Neringos Vaitkutės antrąją *Klampynių kronikų* knygą. 2021 m. Nuotraukos iš Panevėžio „Vyturio“ gimnazijos archyvo

Knygos analizę pradėjome pokalbiu „Mintys perskaičius knygą", kuris sugrąžino visus į kūrinyje vaizduojamą pasaulį, sukūrė tinkamą nuotaiką. Pirmoji užduotis, kurią reikėjo atlikti šeštokams, – įvardyti labiausiai patikusį veikėją, paaiškinti, kuo jis įsiminė, nustebino. Mokiniai minėjo Agatą (drąsi, prisigalvoja nuotykių, nebijo tamsos ir mitinių būtybių, moka išsaugoti paslaptis, gelbėja į bėdą pakliuvusį brolį ir jaunesnę sesutę), Aringą (romantiškas, įsimylėjo undinę, mėgsta konstruoti, drąsus), Smiltę (smalsi, geraširdė, nes padėjo maumui), močiutę (moka kalbėtis su fėjomis ir kitomis paslaptingomis būtybėmis), kartografą (energingas, džiaugsmingas). Antroji užduotis – įvardyti įdomiausią, labiausiai suintrigavusią knygos sceną. Mokiniai paminėjo Agatos ir Aringo naktį bibliotekoje laukiant vaiduoklio, naktį per audrą prie griūvančio bibliotekininkės namo, undinės atėjimą į klasę, undinės suradimą šulinyje, susitikimą su fėjomis, naktinį maumo žygį, kai jis norėjo pagrobti Smiltę, Joninių naktį papartyne ir kt.

Pirmoji mokinių grupė sukūrė užduotį „Knygų skyrių burtai". Kiekvienas grupės narys iš pasirinkto knygos skyriaus išrinko dešimt žodžių, labiausiai atspindinčių to skyriaus epizodą. Skyriaus pavadinimą ir žodžius užrašė lapelyje. Tokių lapelių buvo penki, nes grupę sudarė penki mokiniai. Kiekvienos grupės nariai, išsitraukę lapelį, pasitarė ir turėjo atpasakoti užkoduotą epizodą pavartodami visus dešimt žodžių. Pvz.: „Vasaris. Bibliotekos vaiduoklis: naktis, raktas, žibintuvėlis, biblioteka, skaityk-

la, enciklopedija, lempos, užuolaidos, vaiduoklis, dėmė"; „Kovas. Naujokė: paupys, Agata, melodija, šiurpuliukai, kepurė, berniūkščiai, šulinys, akmuo, saldainis, cukrainė"; „Balandis. Svetimšalės: rytas, plaukai, veidrodis, riteris, šarvai, močiutė, kasos, žirklės, šukos, mama"; „Gegužė. Pagrobimas: naktis, langas, Smiltė, Agata, šešėlis, tvora, letena, pabaisa, tėvai, pėdos"; „Birželis. Lietaus pabaiga: Joninės, papartynas, šermukšnio lazda, staltiesė, šmėkla, makaulė, vorai, būtybės, paslaptys, lėlė".

Antroji grupė parengė užduotį „Nebaigti sakiniai iš knygos". Grupės nariai iš skirtingų knygos skyrių išrašė dešimt sakinių, kurie, jų manymu, tekste yra svarbūs. Kiekviename sakinyje mokiniai praleido po žodį, o užduotį atliekančios grupės mokiniai turėjo tą praleistą žodį įrašyti. Kai visi sakiniai buvo perskaityti, buvo pasitikrinta užduotis, aptarti sakiniai: iš kurio skyriaus, epizodo yra sakinys, kas padėjo atpažinti? Mokiniai parinko tokius sakinius: „Mama sėdėjo prie molberto tiesi lyg įtempta styga ir neapsakomai greitai mojuodama teptuku tapė dar vieną apleistą (...)" (p. 31)[5] (namą); „Tik pagalvok, kas dar galėtų vaidentis miesto bibliotekoje, jei ne senos (...) dvasia" (p. 44) (bibliotekininkės); „Man iš kairės kėpsojo ryški raštuota (...), tikriausiai palikta kurio nors miestelio berniūkščio" (p. 54) (kepurė); „Mes numaknojome Raganų kampo link, o (...) šoko į vandenį ir nuplaukė prieš srovę, kartais iškildama apsidairyti" (p. 80) (undinė); „Išsirinkę iš krūvos pačias tiesiausias ir ilgiausias (...) sulipome ant kelmo ir surėmę nugaras iškėlėme jas į viršų (p. 88) (šakas); „Kasmet pavasarį, virtusios spalvotais paukščiais, (...) atskrenda pašėlti velnių veselėje" (p. 103) (fėjos); „Smiltė įsirioglino pirmoji, patiesė ant sėdynės mano megztuką, o purviną kiaurai permirkusią (...) pastatė po kojomis" (p. 120) (kuprinę); „(...) keičia odą, gleivėjasi kaip pasiutęs" (p. 150) (maumas); „Po Joninių (...) stebuklingai baigiasi, debesys išsiskirsto lyg nebuvę, danguje visu gražumu plieskia išsišiepusi saulė, nokindama žemuoges ir strazdanomis nutaškydama vaikų veidelius" (p. 174) (lietus); „Prieš daugybę metų, kai visi Klampynių gyventojai paupyje linksmai kūreno Joninių laužus, miško trobelėje kilo (...)" (p. 177) (gaisras).

Trečioji mokinių grupė pasirinko kurti mizansceną. Mokiniai inscenizavo nakties įvykio epizodą iš skyriaus „Vasaris. Bibliotekos vaiduoklis", norėdami perteikti, kaip, potvynio metu nuslydus senosios bibliotekininkės namo daliai į vandenį, Aringas ir Agata bando pasiekti kyšančią iš už suskilinėjusių lentų dėžę, kurioje yra brangakmeniais papuošta senovinė knyga. Kiti klasės mokiniai turėjo atpažinti aktorių „sustabdytą" epizodą.

Užduotį „Atspėk veikėją" kūrusi grupė išskyrė dešimt veikėjų, parinko žodžius, apibūdinančius kiekvieno veikėjo išvaizdą, charakterį, elgesį, įpročius. Grupės nariai skaitė veikėjo apibūdinimą, o klasės draugai turėjo atspėti, apie kurį veikėją kalbama: „Glitus, šlapias, kuprotas, neturi kaklo, galva pailga, turi letenas, vaikšto naktimis, grobia vaikus" (maumas); „Mėgsta knygas, piešti, turi dirbtuvę, myli vaikus, geria daug kavos" (Agatos, Aringo ir Smiltės mama); „Myli vaikus, rūpinasi šeima, žino daug užkalbėjimų, kartais mezga, gamina valgį, visada žino, ką reikia daryti" (Agatos, Aringo ir Smiltės močiutė); „Graži, labai aukšta, žalios akys, plonos lūpos, drabužis išsiuvinėtas aukso spalva, ant galvos sidabro vainikas ir gėlės, kvepia gėlėmis, daro stebuklus" (fėja); „Rusvais plaukais, mėgsta sekioti kitiems iš paskos, skundikė, įkyri, nori viską žinoti, žaidžia su poniais" (Smiltė); „Graži, pikta, pamaiva, kabinėjasi, šaiposi iš kitų, gyvena moderniame name, nemyli gamtos ir paukščių" (Viltė); „Šviesūs trumpi plaukai, liesa, turi žiurkėną, lanko baseiną, robotikos būrelį, žaidžia stalo tenisą, mėgsta skaityti, fotografuoti, turi brolį dvynį, gyvena mieste" (Miglė); „Mėgsta krapštytis prie visokių mechanizmų, drąsus, ilgai nepyksta, nusirašinėja namų darbus, nesusitvarko savo kambario, buvo įsimylėjęs, šviesūs plaukai" (Aringas); „Juodi plaukai, mėgsta saldumynus, drąsi, visus gelbėja, prisigalvoja nuotykių, buvo pavogusi lėlę" (Agata); „Su akiniais, dirba ligoninėje, kepa firminius blynelius, žiūri televizorių" (Agatos, Aringo ir Smiltės tėtis); „Liesa, tamsiais plaukais, didelės akys, keistai stato kojas, švelnus balsas, keistai dainuoja, apsivilkusi juoda suknele, uosto berniukus" (undinė).

Tris užduotis – žaidimą naudojantis „Kahoot" mokymosi platforma, žodžių išbraukymą „Surask mitinę būtybę", „Ratu pagal abėcėlę" – sukūrė lietuvių kalbos mokytoja ir bibliotekininkė.

Pasinaudojus „Kahoot" mokymosi platforma buvo sukurta turinio suvokimo patikros užduotis. Kiekvienas mokinys turėjo atsakyti į dvidešimt klausimų (atsakymus buvo galima pasirinkti). Didžiausias „Kahoot" platformos privalumas yra tai, kad ji veikia visose interneto naršyklėse su įvairiais mobiliaisiais įrenginiais – kompiuteriais, išmaniaisiais telefonais ir kt. Mokiniams dirbti su šia mokymosi platforma smagu, nes dalyviai yra skatinami varžytis, po kiekvieno klausimo pateikiamas teisingas atsakymas, asmeninis įvertinimas ir užimama vieta.

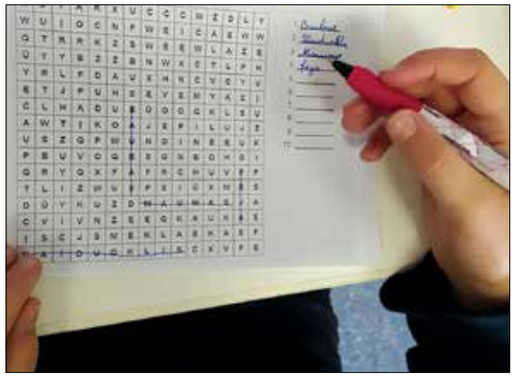

Mokiniams, atliekantiems užduotį „Surask mitinę būtybę", reikėjo raidžių užpildytame keturkampyje surasti dešimt žodžių – knygoje minimų mitinių bū-

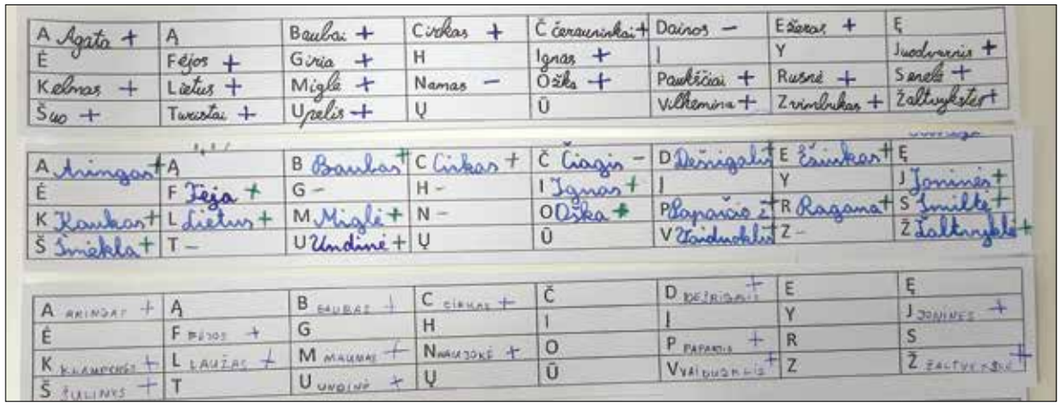

tybių pavadinimų. Prieš atlikdami užduotį mokiniai prisiminė, kas yra mitinės būtybės, kokias pažįsta ir ką apie jas žino.

Dirbdami individualiai mokiniai atliko užduotį „Ratu pagal abėcėlę". Kiekvienai abėcėlės raidei reikėjo parinkti žodį (daiktavardį), susijusį su knygos siužetu: tai galėjo būti daiktas, veikėjo vardas, procesas, gamtos reiškinys ir pan. Štai kokius žodžius paminėjo mokiniai: A: *Aringas*, *Agata*; B: *biblioteka*, *bibliotekininkė*, *baubai*, *burtininkas*; C: *cirkas*, *cukrainė*; Č: *čerauninkas*; D: *dvyniai*, *Dešrigalis*; E: *ežiukas*, *ežeras*; F: *fėja*; G: *gaisras*, *glitėsiai*, *giria*; I: *Ignas*; Į: *įsimylėjimas*; J: *Joninės*, *juodvarnis*, *jūržolė*; K: *kaukas*, *Klampynės*, *knyga*, *kelmas*; L: *laumė*, *lietus*, *laikrodis*, *laužai*, *lėlė*; M: *maumas*, *Miglė*, *Mindaugas*, *Mužikų miestelis*; N: *naujokė*; O: *ožka*; P: *papartynas*, *papartis*, *plaukai*, *pelkynė*, *paukščiai*, *papuošalas*, *Pinčiukas*; R: *Rusnė*, *ragana*; S: *Smiltė*, *sėkla*, *senelė*; Š: *šarvai*, *šermukšnio lazda*, *šmėkla*, *šulinys*, *šakos*, *šuo*; T: *tunelis*, *telefonas*, *turistai*; U: *undinė*, *uosis*; V: *vaiduoklis*, *vasaris*, *Vilhelmina*, *Viltė*; Z: *Zvimbukas*; Ž: *žaltvykslė*.

Paskutinė veikla buvo viso mokymosi ciklo įsivertinimas, kurio metu dalijomės mintimis, kaip sekėsi bendradarbiauti grupėse kuriant, pristatant ir atliekant užduotis, įsitraukti į veiklas. Aptarėme ir užduotis: kurios buvo įdomiausios, prasmingiausios. Refleksijos metu mokiniai sakė, kad tokia kūrinio analizė skirtingais pačių sugalvotais būdais buvo ir įdomi, ir naudinga.

Pradėdamos planuoti šią veiklą mes buvome išsikėlusios tokius tikslus: sudominti paauglius skaitymu ir kitokiu knygos analizės būdu – kūrybišku ir aktyviu; ugdyti mokinių savivaldų mokymąsi: gebėjimą patiems pasirinkti knygą, susiburti į grupes, nuspręsti, kokią užduotį norėtų sukurti draugams, patiems apsispręsti dėl konsultacijų laiko ir būdo su mokytoja ar bibliotekininke; ugdyti bendradarbiavimo gebėjimus kuriant užduotis, jas pristatant, atliekant ir įvertinant kitų mokinių sukurtas užduotis; ugdyti kūrybiškumą – į visų užduočių atlikimo kriterijus buvo įtrauktas kūrybiškumo aspektas. Pasibaigus veikloms buvo akivaizdu, kad toks knygos skaitymo ir analizavimo būdas paaugliams yra priimtinas, jis skatina skaityti, ugdo savivaldų mokymąsi, bendradarbiavimo, tyrinėjimo ir kūrybiškumo gebėjimus.

[1] „Rašytoja N. Vaitkutė: grįždama iš Knygų mugės parsinešu ir plačią laimingo žmogaus šypseną", interneto prieiga: https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/rasytoja-n-vaitkute-grizdama-is-knygu-muges-parsinesu-ir-placia-laimingo-zmogaus-sypsena-286-1091922 (žiūrėta 2022-06-30).

[2] Jolanta Zakarevičiūtė, „Neringa Vaitkutė – geriausia knygų vaikams ir paaugliams rašytoja", interneto prieiga: http://www.klevualeja.lt/2019/04/12/neringa-vaitkute-geriausia-knygu-vaikams-ir-paaugliams-rasytoja/ (žiūrėta 2022-06-30).

[3] Eglė Baliutavičiūtė, „Malonumas skaityti", interneto prieiga: https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/e-baliutaviciute-malonumas-skaityti-knygu-apzvalga-286-1051600 (žiūrėta 2022-06-30).

[4] Neringa Vaitkutė, *Neramios dienos*, interneto prieiga: https://skaitymometai.lnb.lt/index.php?1700231624 (žiūrėta 2022-06-30).

[5] Neringa Vaitkutė. *Klampynių kronikos 2. Neramios dienos*, Vilnius: Nieko rimto, 2020. Čia ir toliau cituojama iš šios knygos.

Geriausia vaiko vedlė į literatūrą, žodžio meną yra poezija

Literatūrologė, folkloristė **Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė** atsako į **Džiuljetos Maskuliūnienės** klausimus

Jono Petronio nuotr. 2018 m.

– Šeima, vaikystė – mūsų visų ištakos. Papasakok apie savo tėvus, senelius.

– Kai buvau studentė, ne vienas vyresnės kartos dėstytojas yra teiravęsis, ar poetas Leonas Skabeika man ne giminė. Tikslaus atsakymo neturėjau, neturiu ir šiandien. Ko gero, giminė, nes mano tėvelis Pranas Skabeikis yra kilęs iš to paties krašto Šiaurės Žemaitijoje kaip ir poetas. Bet patvirtinti giminystės negaliu, nes tėvelis našlaitis, užaugintas svetimų žmonių – eigulio Noreikio šeimos. Ilgainiui jis susirado artimiausius giminaičius, bet apie tolesnius ne ką žinojo.

Su knyga ant tėvelio kelių. 1957–1958 m. Prano Skabeikio nuotr.

Su mama prie knygų spintos. 1961 m. Prano Skabeikio nuotr.

Manyčiau, kad iš Skabeikių giminės ir tėvelis, ir aš esam paveldėję literatūrinius polinkius. Vaikystėje tėvelis buvo baigęs tik pradinę mokyklą, bet, pašauktas į karinę tarnybą ir pramokęs rusų kalbos, ėmė rašyti straipsnius į to meto karinę spaudą. Atitarnavus jam siūlė likti kariuomenėje ir tapti profesionaliu korespondentu, tačiau tėvelis atsisakė ir grįžo į Lietuvą. Ėmė dirbti Akmenės cemento gamykloje, baigė vakarinę mokyklą, po to neakivaizdžiai – politechnikumą, tapo diplomuotu elektriku. Literatūriniams gabumams skleistis tenkinosi gerokai kuklesne erdve – gamyklos sienlaikraščiais. Kadangi valdė žodį, buvo kūrybingas ir artistiškas, tarp savų garsėjo kaip iškalbus tradicinių žemaitiškų vestuvių piršlys. Iki kokių 40-ies metų tėvelis turėjo du pomėgius – fotografiją ir knygas, ilgainiui liko tik knygos. Nepasakyčiau, kad labai daug skaitė, tinkamiausias žodis jam įvardyti būtų knygų kaupikas. Kyšiais pamalonindavo knygyno pardavėjas ir net sovietinio deficito laikais gaudavo beveik viską, ko tik prašydavo. Beje, ir su būsima žmona susipažino būtent Naujosios Akmenės knygyne – ten ji, baigusi mokyklą, buvo trumpam įsidarbinusi.

Mamos, Eugenijos Meironaitės, tėvai buvo vidutiniai ūkininkai. Samdė vieną berną, nes senelis, Pranas Meironas, negalėjo sunkiai dirbti – iš tarnybos carinėje kariuomenėje grįžo su vienu plaučiu, nes antras, apimtas tuberkuliozės, užkalkėjo. Apie senelio gyvenimą žinau daug, nes jis mėgo pasakoti, o kai kurios jo istorijos, tarkim, kaip Švč. Mergelė Marija jį tris kartus kariuomenėje nuo mirties išgelbėjo, yra stulbinantys mitinio mąstymo pavyzdžiai. Sekė jis ir pasakas, daugiausia komiškas, kiek vulgarias. Atsimenu, kaip maža įsiropšdavau į senelio lovą, nugarą priglausdavau prie sienos, įšilusios nuo krosnies, ir apsalusi iš malonumo jų klausydavausi. Mano mama, jauniausia iš trijų seserų, irgi buvo nebloga pasakotoja, bet seneliui neprilygo. O stebino ji iš savo vaikystės išsaugotomis žemaitiškomis skaičiuotėmis, mįslėmis, erzinimais, etiketo iškraipymais. Vieną mamos skaičiuotę atsimenu iki šiol: „Einu, dveinu, treinu, kiversu, pinku, vinku, šakutin', makutin', greižin', grikš'." Potraukis prie tautosakos, ilgainiui tapusios mano tyrimų objektu, – iš mamos giminės. Kaip ir tėvelis, mama iki pat pensijos dirbo cemento gamykloje. Į viešumą nesiveržė, gyveno tėvelio šešėlyje ir mėgavosi rankdarbiais: siuvinėjo, nėrė vąšeliu, mezgė virbalais.

– Ar gimtosios vietos „gyvena" Tavyje, ar Tau artimi filosofo Arvydo Šliogerio mąstymai apie filotopiją – meilę, savosios vietos trauką?

– Vaikystės vietų trauką jutau, kol prieš kelerius metus vieną vasarą nusprendžiau jas aplankyti. Ir tada – viskas, trauka išblėso. Triaukštis dvylikabutis, kuriame nuo penkerių iki aštuoniolikos metų gyvenau, tebestovi, išoriškai tas pats, bet emociškai – svetimas. Kiemuose, kur bendriems žaidimams susiburdavom po dešimt, penkiolika vaikų, nepamačiau nė vieno. Nykuma. Supratau: vaikystės vietos gyvos tik atminty ir sapnuose, tikrovėje jos mirusios.

– Nusikelk į vieną savo vaikystės dieną. Ką matai? Kodėl būtent šis vaizdas iškyla?

– Matau būrį vaikų iš manojo ir gretimojo dvylikabučio, aš tarp jų. Vasara, atostogos, visi lauke. Mes žaidžiam. Ne atskiromis grupelėmis, o visi drauge. Tokių visus sutelkiančių žaidimų daug, atsibodus žaisti vieną, tuoj sutariama, koks bus kitas. Kodėl toks vaizdas? Todėl, kad vaikystės laikas, kada nuo ryto iki vakaro galėjai žaisti su kitais, buvo pats džiaugsmingiausias.

– Buvai vienturtė duktė. Ar tai lėmė Tavo charakterį, būdą?

– Būti vienturte dukra pirmiausia reiškė vienatvę ir nesaugumą. Buvau gal kokių dešimties metų, kai tėvai ėmė dirbti vienoje pamainoje. Sunkiausia būdavo tais vakarais, kai popiet pusę keturių jie išvažiuodavo ir naktį pusę pirmos grįždavo. Likus vienai, sutemus įsiaudrindavo vaizduotė, užplūsdavo vaizdiniai iš matytų vaikui baisių filmų. Bijojau nueiti į tualetą – o jei iš klozeto išlįs senis vandenis, kaip filme „Marja auksarankė" išlindo iš šulinio; iš tėvų miegamojo, atrodė, gali išskristi karstas su jame stovinčia numirėle ragana, regėta filme „Baubas"... Gelbėjo tik knygos: ir ilgus vakarus trumpino, ir vaikiškas baimes kiek užslopindavo. Tas knygas, kurias turėjau savo bibliotekoje, esu skaičiusi galybę kartų. Būti vienturte dukra man reiškė būtinybę atlaikyti nepaprastą tėvų reiklumą, privalėjau pateisinti jų lūkesčius turėti nepriekaištingą vaiką – besąlygiškai klusnų ir puikiai besimokantį. Pradinėse klasėse bijodavau gauti ketvertą (tuometinė pažymių sistema buvo penkiabalė), vyresnėse trejetą, žinojau, kad namie už tai atsiimsiu. Ar tokia vienturtės vaikystė veikė charakterį? Žinoma. Ir dabar viena nesijaučiu saugi. Ir dabar stengiuosi pateisinti kitų lūkesčius, viską darydama kiek sugebu gerai, nes giliai pasąmonėje tebetūno baimė būti nubaustai, tebevaldo vidinė nuostata, kad tik viską maksimaliai gerai atlikdama pelnysiu kitų palankumą ir pripažinimą.

– Knyga Tavo vaikystės namuose. Ar turėjot savo biblioteką?

– Taip, savo biblioteką turėjome, ir nemažą. Atskira jos dalis buvo mano knygos. Daugelis tėvų dovanotos, mat mūsų namuose pagrindinė dovana bet kokia proga buvo knyga. Baigiantis mokslo metams, knygas dovanodavo ir pradinių klasių mokytoja, tiesa, ne visiems, tik pirmūnams, esu jas išsaugojusi. Viena jų, Eno Raudo *Cypliukas*, priklausė mano mėgstamiausioms.

– Kokią turite asmeninę (šeimos) biblioteką šiandien, kaip ją formuojate? Juk esate graži humanitarų šeima.

– Namų biblioteka labai didelė. Mano vyras Edmundas nuo paauglystės stulbinamai daug skaitė. Buvo galvą pametęs dėl užsienio autorių. Kai nerasdavo norimos knygos vertimų į lietuvių kalbą, skaitė rusiškai, o pamatęs, kad ir šia kalba ne viską gali gauti, išmoko lenkų kalbą. Visa, ką laikė esant vertinga, norėjo turėti savo, tad daugybę metų pirko, pirko, pirko. Pirktų ir dabar, tik nebėra kur knygų sudėti. Per abu esam sukaupę bemaž visą klasikinę lietuvių literatūrą – ir prozą, ir poeziją. Nemažai vietos užima ir šiuolaikinių lietuvių autorių knygos, tik jas kas keleri metai peržiūrim ir kai kurių atsisakom. Mano rūpesčiu, žymią mūsų bibliotekos dalį sudaro literatūros ir tautosakos mokslų leidiniai, folkloro rinkiniai, žinoma, ir vaikų knygos. Prie viso, ką suminėjau, dar galima pridėti abiejų įsigytus žodynus, žinynus, enciklopedijas, filosofinius traktatus, dailės albumus.

– Ką skaitei vaikystėje, jaunystėje? Kurios knygos yra palikusios neišdildomą įspūdį? Ar įvardytum „pačią pačiausią" knygą?

– Geriausiai prisimenu savo turėtas knygas – skaitytas suskaitytas. Pačios pirmosios – eiliuotos paveikslėlių knygos, tai vaikų dainų leidinėliai *Du gaideliai*, *Išėjo tėvelis į mišką* bei Salomėjos Nėries *Senelės pasaka*. Ir šiandien manau, kad į knygų pasaulį vaikus gali vesti ir bežodės knygos, bet į literatūrą, žodžio meną geriausia vedlė yra poezija, o iliustruotos vaikų dainų knygelės patiems mažiausiems yra puikus tėvų pasirinkimas. Prie mano mėgtų stambesnių poezijos knygų priklauso Kazio Jakubėno eilėraščių rinkinys *Šimtas dainužėlių* ir Kosto

Kubilinsko eiliuotų pasakų knyga *Buvo buvo, kaip nebuvo*. Prie šių šliejasi įvairiažanrė Nėries kūrybos rinktinė *Baltais takeliais bėga saulytė*. Iš ten skaitytų kūrinių man, vaikui, ypač artima buvo eiliuotoji pasaka „Našlaitė", o paauglystės metais, rengdamasi mokykliniam deklamuotojų konkursui, atmintinai išmokau poemą „Marija Melnikaitė" ir, žinoma, sužibėjau. Iš turėtų pasakų knygų įspūdingiausios – lietuvių liaudies pasakų rinktinė *Užburta karalystė* ir Hanso Christiano Anderseno *Pasakos*. Išskirdama mėgtas realistinės prozos knygas, turiu paminėti Eriko Kestnerio *Dvynukes*, *Emilį ir seklius*, Astridos Lindgren *Baltosios rožės riterį* ir Anatolijaus Aleksino *Nepaprastus Sevos nuotykius*. O „pati pačiausia" vaikystės knyga yra Janušo Korčako *Karalius Motiejukas Pirmasis*. Ko gero, todėl, kad Motiejuko išgyvenama vienatvė atrodė tokia artima manajai. Žinoma, imponavo Motiejuko širdies gerumas, jautrumas, rūpinimasis kitais.

– Ar šiltai prisimeni literatūros pamokas mokykloje? Kuriuos autorius pamilai mokyklos suole, kodėl?

– Nuo penktos iki dešimtos klasės literatūros mokė geriausia mokyklos lituanistė. Ji turėjo retą vidinę jėgą nepakeldama balso, vien žvilgsniu valdyti klasę. Pamokos buvo įtaigios, vedamos su stulbinama iškalba, puikiai struktūruotos ir turiningos. Man, žinoma, jos be galo patiko. Bet nutiko taip, kad paskutinėje klasėje mums buvo paskirta nauja mokytoja – pirmametė, ką tik baigusi studijas. Ji stengėsi, bet toli gražu neprilygo ankstesnei lituanistei. O mokiniai yra negailestingi juos nuvylusiems mokytojams. Ir viena tų negailestingųjų buvau aš. Ne, jokio šiurkštaus žodžio nesu jai pasakiusi, tiesiog sėdėjau pasipūtusi pirmame suole ir visa savo povyza rodžiau nepasitenkinimą. Prieš akis buvo baigiamieji ir stojamieji egzaminai, baiminausi, kad naujoji mokytoja tinkamai jiems neparuoš. Ką daryti? Išeitis tik viena – ruoštis, kaip išmanau, savarankiškai. Iš kur tik galėjau, susirankiojau mokslinių knygų apie programinius rašytojus, iki išnaktų įnikusi jas skaičiau ir konspektavau. Klausi, kokius autorius pamilau mokyklos suole. Negaliu atsakyti, nes man nebuvo svarbu, koks rašytojas, mane traukė pats analizės procesas. Ir štai tos mokslinės knygos, ypač Vytauto Kubiliaus *Salomėjos Nėries lyrika*, mane tiesiog pakerėjo.

– Kur studijavai ir kodėl pasirinkai būtent lituanistikos studijas?

– Mano mokykloje buvo tokia tradicija: paskutinio skambučio dieną pirmąją pamoką veda pirmoji mokytoja. Į šią pamoką mano klasės pirmoji mokytoja kiekvienam atnešė ką nors, kas primintų nutolusią pradinuko praeitį. Man padavė išplėštą sąsiuvinio lapą su mano, trečiokės, rašinėliu „Kuo svajoju būti užaugusi". Skaičiau ir negalėjau patikėti: rašiau, kad noriu būti rašytoja. Negana to, į rašinėlį buvo įterptas trumputis mano sukurtas eilėraštis. Baigdama mokyklą, rašytoja tapti jau nebesvajojau, nors eilėraščius tebekūriau ir buvau nepiktai pravardžiuojama Poete. Norėjau studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą, vyliausi, kad aukštoji mokykla išmokys tokios analizės, kokią radau Kubiliaus knygose, ir įsivaizdavau, kad, tapusi mokytoja, aš galėsiu jos mokyti vaikus. Į Vilniaus universitetą stoti nesiryžau, atrodė, kur jau ten man, mergaitei iš paprastos Lietuvos pakraščio mokyklos, pakliūti, tad pasirinkau Šiaulių pedagoginį institutą. Skubėjau kuo greičiau įgyti „kubiliškosios" analizavimo patirties, tad jau pirmame kurse įstojau į studentų mokslinės draugijos literatūros sekciją ir kasmet su pranešimais dalyvaudavau tos draugijos konferencijose.

– Kaip į Tavo gyvenimą atėjo vaikų literatūra kaip tyrinėjimo objektas? Kokius kursus dėstei universitete?

– Kai trečiame kurse vaikų literatūros mums dėstyti buvo pakviestas docentas Jonas Linkevičius, tuo metu dirbęs „Vagos" leidykloje, mano nuostabai, buvau jam pristatyta kaip būsima šio dalyko specialistė – taip mano ateitį, kai baigsiu studijas, suplanavo tuometinė Šiaulių pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros katedra. Tačiau aš buvau naivi, romantiškai nusiteikusi mergina, susikūrusi idealizuotą savęs, mokytojos, paveikslą, tad, baigusi institutą, išvažiavau dirbti į Naująją Akmenę. Bet romantika gana greit išgaravo. Supratau, kad ne mokykloje mano vieta, ir kitą rugsėjį jau stovėjau prieš studentų auditoriją. Dėsčiau, kaip katedros ir buvo numatyta, vaikų literatūrą, be jos, dar ir lietuvių tautosaką. O ką dėstai, tą paprastai ir tyrinėji – taip pagrindine mano tyrinėjimų kryptimi tapo lietuvių vaikų poezijos tautosakiškumas. Šiaulių pedagoginiame institute tų dviejų dalykų užteko, kad susidarytų krūvis.

Vaikų literatūros seminaras Vilniuje. Iš kairės: Gražina Skabeikytė, Anita ir Ilona (viešnios iš Rygos), Kęstutis Urba. 1986 m.

Visai kitokia situacija susiklostė persikėlus gyventi į Kauną ir pradėjus dirbti Vytauto Didžiojo universitete. Universitetui reikėjo tautosakos mokslo specialisto, galinčio dėstyti pačias įvairiausias folkloristines disciplinas, ir tuo specialistu teko tapti man. Iš pradžių kas semestrą turėjau parengti vis naują paskaitų ir seminarų kursą, per laiką jų susidarė ganėtinai daug: dėsčiau lietuvių tautosakos įvadą, lietuvių dainuojamąją tautosaką, lietuvių sakytinę tautosaką, lietuvių tautosakos istoriografiją, folkloristikos teoriją ir metodologiją, šiuolaikinį folklorą ir dar kitokių kursų, o pats mėgstamiausias iš visų buvo mano pačios pasiūlytas – mitas kultūros istorijoje. Vaikų literatūros dėstyti VDU neteko, tačiau atitrūkti nuo jos neleido Kęstutis Urba: kad dalyvaučiau konferencijose ir seminaruose, pamėtėdavo pranešimų temų, įtraukdavo į IBBY geriausių knygų rinkimo komisiją, užsakydavo straipsnių ir recenzijų *Rubinaičiui*. Akademiniams tyrinėjimams, kurie privalomi universitetų dėstytojams, dažnai rinkausi vaikų literatūrai artimiausią sritį – vaikų ir jaunimo folklorą. Moksliniuose leidiniuose esu paskelbusi straipsnių apie dabartinius vaikų anekdotus, šiuolaikinius erzinimus, rašytines paauglių mergaičių meilės istorijas, telefoninį jaunimo folklorą ir kt. Svarbiausias šios srities darbas – kartu su kolegėmis, buvusiomis mano studentėmis, išleista monografija *Šiuolaikinis moksleivių folkloras*.

– Kelis dešimtmečius kryptingai tyrinėji specifinę sritį – vaikų literatūros ir tautosakos, mitologijos jungtis, archajinių tekstų įtaką vaikų literatūros kūriniams. Kuriuos lietuvių vaikų rašytojus, aktualizuojančius tautosakos, mito pasaulį, išskirtum? Kuriuos kūrinius laikytum pamatiniais, kanoniniais?

– Kalbant apie tautosakos ir vaikų literatūros ryšius, pirmiausia, žinoma, minėtinos suliteratūrintos liaudies pasakos – tiek prozinės, tiek eiliuotos. Tik aktualizavimo, suvokiant jį kaip primirštų dalykų prikėlimą ir pritaikymą dabarčiai, šiose pasakose nedaug. Taigi reikia dairytis į autorius, kurie tikslingai siekė gaivinti į užmarštį nugrimzdusį tautosakinį ir mitologinį palikimą. Iš tokių poetų visų pirma reikia išskirti Sigitą Gedą, greta jo minėtini Leonardas Gutauskas, Martynas Vainilaitis, Anzelmas Matutis. Tautosaką aktualizavusių vaikų prozos klasikų priešaky – Vytautas Petkevičius. Iš šiuolaikinių prozininkų mitofolklorinę medžiagą sumaniai aktualizuoja Neringa Vaitkutė, Justinas Žilinskas, Vytautas V. Landsbergis ir stebėtinu kūrybingumu pasižyminti Kotryna Zylė. Kurios knygos kanoninės? Nemėgstu šio žodžio, nes jis susijęs su standartu, taisyklėmis. Modernioji literatūra labiau linkusi kanonus laužyti, o ne juos kurti.

Geriau paminėsiu kelias knygas, atvėrusias naujas mito ir tautosakos panaudojimo galimybes, – tai Gedos *Baltoji varnelė*, Vainilaičio *Bruknelė*, Beresnevičiaus *Kaukučiai ir varinis šernas*, o iš naujausių išskirčiau Kotrynos Zylės knygą *Siela sumuštinių dėžutėje*.

– Ar tautosaka tebėra aktuali šiandieniniam vaikui?

– Be abejo, tebėra. Kaip prieš kelis šimtus metų, taip ir dabar čiūčiuojamą, supamą kūdikį ramina ir migdo lopšinės. Žaidinamas dvimetis trimetis juoksis, krykštaus ir prašys dar ir dar virti jo delniuke košytę ar jodinti ant suaugusiojo kelių – svarbu, kad tik tėvelius kas pamokytų, kaip žaidinti. Ir specialiai mažiesiems sukurtos liaudies dainelės vaikams tebėra patrauklios. O kaip apsieiti be skaičiuočių? Nereikėtų užmiršti senųjų žaidimų, ypač grupinių, jie gali puikiausiai užimti vaikus. Aktualios tebėra ir liaudies pasakos – esama mokslinių darbų, kuriuose teigiama, kad jokios kitos knygos nėra tokios paveikios ir svarbios vaiko ugdymui kaip folklorinių pasakų. Čia minėjau tradicinę tautosaką, bet yra ir šiuolaikinė, gyvuojanti ne tik žodžiu kaip tradicinė, bet ir rašytine ar vizualine forma internete: vaikų anekdotai, šiurpės, sakmiškieji pasakojimai, burtai, minklės, žaidimai ir kt.

– Kai auginai savo sūnų Jorį, ar skaitydavai jam pasakas, kitas knygas? Ar siūlei jam savo mėgtas? O gal jį traukė visiškai kitokios?

– Liaudies pasakas Joriui ne skaičiau, o sekiau. Dieną ištaikiusi laiko pasiimdavau kokį pasakų rinkinį, susirasdavau jo amžiui tinkamą tekstą, greitosiomis perskaitydavau ir vakare pasekdavau. Iš knygų, kurias sūnui garsiai skaičiau, jį labiausiai patraukė Eno Raudo *Pabaldukai*.

Yra viena knyga, kuri susieja mano, Edmundo ir Jorio vaikystę, – tai *Pifo nuotykiai*. Edmundui ji buvo nupirkta, man – ne, bet gerai ją atsimenu, nes maža nuolat vartydavau kartu su pirmuoju vaikystės draugu, kuris tą paveikslėlių knygą turėjo. Iš *Pifo nuotykių* Joris, dar negebėdamas gerai kalbėti, išmoko dalį raidžių: vis baksnodavo pirštu į užrašytas viršelyje, klausdamas, kas čia, man pasakius, pakartodavo ir taip nejučia įsidėmėdavo. Beje, Jorio vaikystės metais mūsų namuose buvo kalaitė Pifa, nes drauge gyvenęs vyro tėvelis visus turėtus šunis vadino tuo pačiu vardu – Pifu arba Pifa, tad knygos herojų šunį Pifą Joris kurį laiką siejo su mūsų Pifa. Be *Pifo nuotykių*, kitų mano ir Edmundo vaikystės knygų Joriui įpiršti nepavyko – išklausydavo ar ūgtelėjęs prikalbėtas perskaitydavo, bet įspūdžio jos jam nedarė.

Svarbiausia Jorio mažų dienų knyga yra Kęstučio Urbos padovanota Beatrix Potter *Pasaka apie triušį Petriuką*. Mokėjo ją atmintinai ir, dar nemokėdamas skaityti, mėgo nustebinti apsilankiusius svečius: pasiimdavo knygą, pakviesdavo greta atsisėsti, kad svečias matytų tekstą, ir, versdamas puslapius, garsiai „skaitydavo". Be to, triušis Petriukas

Dail. Vladimiras Šutejevas. Pirmasis leidimas 1959 m.

Prisimenant laiką, kai visi trys drauge skaitėm *Pifo nuotykius*. 1992–1993 m. Evaldo Butkevičiaus nuotr.

buvo Jorio draugas, gyveno Lampėdžių pušyne, eidamas su seneliu pasivaikščioti, ten jį Joris, vienas pabėgėjęs į priekį, aplankydavo ir po to pasakodavo, ką triušis Petriukas sakė, o jei senelis paprašydavo nuvesti pas Petriuką, Joris paaiškindavo, kad dabar jo nėra – nubėgo prie Nemuno ir persikėlė į kitą pusę... Pradinėse klasėse susižavėjo Roaldo Dahlio knygomis, vėliau pasinėrė į tomus apie Harį Poterį.

– O ką pasakytum tėvams, kurie baiminasi lietuvių pasakų žiaurumo?

– Apie tai esu rašiusi, tad pasikartosiu. Pasakų siužetai yra tarptautiniai, tad žiaurumo primesti būtent lietuvių pasakoms negalima. Pasakos atspindi tų laikų, kada jos buvo sukurtos, realybę: kažkada ir galvos kapotos, ir ant kuolo sodinta, ir ant laužo deginta. Bet šitaip pasakose baudžiami piktadariai, ir vaikai tas bausmes suvokia kaip teisingą atpildą už blogus jų darbus, tad paprastai ne bauginasi, o džiūgauja. O kai žiauriai elgiamasi su tais veikėjais, kuriems vaikai simpatizuoja, tarkim, pamotė ragana sulaužo podukrai padedančios kalaitės kojytes, išgyvenami neapykantos raganai ir gailesčio kalaitei jausmai – negi nuo tokių jausmų reikia vaikus saugoti? Antra vertus, žiaurumo apstu ir dabartiniame gyvenime, ir kur kas šiurpesnio nei pasakų. Bet jei vis dėlto auginamas būtent nuo pasakų žiaurumo perdėm įsijautrinantis vaikas, patarčiau štai ką: kai tėvai seka ar skaito tokiam vaikui pasaką, juk mato jo reakcijas, tad prireikus siūlau pakreipti atitinkamą epizodą savaip, sušvelninti jį ar praleisti – taip, atsižvelgdami į auditoriją, pasakas sekdavo liaudies pasakotojai. O tiems, kas abejoja, ar iš viso vaikams reikalingos pasakos, rekomenduoju Bruno Bettelheimo knygą *Kodėl mums reikia stebuklo*.

– Esi viena ryškiausių lietuvių vaikų poezijos tyrėjų. Kokią vietą lietuvių vaikų literatūroje užima poezija? Kokias jos raidos tendencijas stebi šiandien?

– Turint omeny vaikų literatūros istoriją, ilgą laiką poezija užėmė panašią vietą kaip ir proza. Gal tik per XX a. paskutinius tris dešimtmečius ji švietė ryškiau, tada, kai knygas leido kaip niekada daug kūrybinę brandą pasiekusių autorių: Anzelmas Matutis, Martynas Vainilaitis, Sigitas Geda, Janina Degutytė, Violeta Palčinskaitė, Ramutė Skučaitė, Leonardas Gutauskas, Juozas Erlickas. Dabartiniu metu proza lenkia poeziją. O atsakant į klausimą apie šiandienines vaikų poezijos raidos tendencijas, ko gero, reikėtų išskirti dvi. Pirmoji – modernėjimo, o antrosios glaustai suformuluoti dar negaliu, apibūdinčiau ją taip: taiklesnis šių dienų vaiko savivokos perteikimas. Pirmoji tendencija ilgametė, stebima maždaug nuo pereito amžiaus septintojo dešimtmečio, besireiškianti novatoriškais kūrybiniais ieškojimais; antroji – dar besiformuojanti, atspindinti įdėmesnį žvilgsnį į dabar augantį vaiką, ne į vaiką apskritai, ir, kas itin pabrėžtina, susijusi su pasikeitusiomis ugdymo nuostatomis.

– Kurie vaikų poetų debiutai nudžiugino?

– Labiausiai nudžiugino Daivos Čepauskaitės, Dainiaus Gintalo ir Evelinos Daciūtės pirmosios poezijos knygos vaikams.

– Išvardink savąjį, kaip sakoma, „visų laikų" lietuvių vaikų poetų dešimtuką.

– Vytė Nemunėlis, Kostas Kubilinskas, Anzelmas Matutis, Justinas Marcinkevičius, Martynas Vainilaitis, Sigitas Geda, Janina Degutytė, Ramutė Skučaitė, Violeta Palčinskaitė, Juozas Erlickas. Būčiau linkusi pridėti dar kelis autorius, bet tada jau bus nebe dešimtukas.

– Šiemet Lietuvos IBBY skyrius švenčia trisdešimtmetį. Buvai viena pirmųjų jo narių ir iki šiol čia gražiai darbuojiesi, esi **Rubinaičio** ***redakcinės kolegijos narė. Kaip vertini šią organizaciją? Ko palinkėtum?***

– Kai prisimenu, kokia vaikų literatūros sklaidos ir tyrimų situacija buvo prieš trisdešimt metų, kada tik brandinta IBBY skyriaus įsteigimo Lietuvoje idėja, ir kokia situacija yra dabar, turiu pripažinti, kad pokyčiai stulbinami. Nebandysiu jų detalizuoti, nes ką mūsiškis IBBY nuveikė, detaliai pristatyta leidinyje *IBBY Lietuvos skyriui – ketvirtis amžiaus. 1993–2018*, tik reikėtų pridėti dar penkerius metus. Nors vaikų literatūros sklaida, skaitymo skatinimu nūnai užsiima ir daugiau institucijų, veiklos kryptimis nė viena jų neprilygsta IBBY. Ko palinkėti? Ir toliau telkti žmones, kuriems rūpi vaikų literatūra. Kūrybingai atsinaujinant, atrandant kitų prasmingų veiklos krypčių, saugoti ir senąsias tradicijas.

– Ačiū už pokalbį.

Žiema ir jos šventės senuosiuose vaikų periodikos viršeliuose

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Šį kartą „Retro“ rubrika kalbės daugiau vaizdais nei žodžiais. Žiema atsineša ne tik žiemiškas pramogas – slides, pačiūžas, rogutes, sniego mūšius, bet ir didžiąsias šventes – Kalėdas ir Naujuosius Metus. Siūlome pažvelgti į senosios vaikų periodikos žiemos mėnesių viršelius. Šie Lietuvos dailininkų kūriniai gali būti naudojami ir kaip šventiniai atvirukai.

Pats seniausias iš pateikiamų – 1936 m. dvyliktasis žurnalo *Žiburėlis* numeris. Tuomet dar jauno dailininko Petro Rauduvės (1912–1994) sukurtame viršelyje vaizduojamos vėlų vakarą čiuožimu besimėgaujančios dvi juodos meškos. Su tamsiu fonu kontrastuoja spindintis sniegas, o šventinę kalėdinę nuotaiką išduoda raudonas akcentas – vienos čiuožėjos šalikėlis.

Dail. Petras Rauduvė. 1936, Nr. 12

Dailininkas Povilas Osmolskas (1919–1971) tradiciniu Kalėdų motyvu – elnių tempiamomis rogėmis su Kalėdų Seneliu (kokios Kalėdos be jo!) – papuošė Detmolde Antano Giedriaus leistos *Saulutės* 1947 m. dvyliktojo numerio viršelį.

Dail. Povilas Osmolskas. 1947, Nr. 12

1956 m. gruodžio mėnesio *Genio* viršelį sukūrė Vytautas Banys (1920–1989): tautiniais rūbais vilkintys vaikai šoka lietuvių liaudies šokį. Tik išskleidę viršelį pamatome po eglės šaka pavaizduotas kaukes, sustiprinančias šventinę nuotaiką, primenančias sovietmečio naujametinį karnavalą, be kurio neapsieidavo nė viena mokykla ar darželis. Ir keista, kad nematome jokio sovietinio akcento, pavyzdžiui, raudonos penkiakampės žvaigždės, – juk gilus sovietmetis...

Dail. Vytautas Banys. 1956, Nr. 12

Garsiosios grafikės Birutės Žilytės (g. 1930) *Genio* viršelio iliustracija palydi 1961-uosius – kosmonautikai svarbius metus. Kosminė raketa, lyg iš gausybės rago pabėrusi vaikams visokiausių gėrybių, skrieja į 1962 metus.

Dail. Birutė Žilytė. 1961, Nr. 12

Ir dar vienas *Genio* viršelis – 1962 m. antrojo numerio. Trečiajame viršelio puslapyje rašoma: „Šis viršelis ne pieštas, o karpytas iš įvairių spalvų popierėlių ir suklijuotas. Pamėginkite ir jūs, vaikai, iškarpę suklijuoti mėgstamus paveikslėlius.“ Ados Skliutauskaitės (g. 1931) aplikacijoje pirmame plane matome krintančiomis snaigėmis besidžiaugiančią mergaitę, o išskleidus iliustraciją reginys prasiplečia tolumoje sniegu žaidžiančiais vaikais. Dažniausiai sovietinių metų vasario mėnesių numeriai būdavo skiriami Raudonajai armijai, o šis viršelis net nedvelkia jokia politika.

Taigi sveiki sulaukę žiemos ir jos švenčių!

Dail. Ada Skliutauskaitė. 1962, Nr. 12

Parengė ***Reda Tamulienė*** (LNB)

Apie krikščioniškąjį posluoksnį šiuolaikinėje lietuvių vaikų literatūroje

Džiuljeta Maskuliūnienė

2018 m. pasirodė keturių autorių – Dalios Čiočytės, Astos Gustaitienės, Dalios Jakaitės ir Marijaus Šidlausko – kolektyvinė monografija *Krikščionybė ir šiuolaikinė lietuvių literatūra*[1]. *Rubinaičio* skaitytoją

Viršelio dail. Jurga Tėvelienė

labiausiai domina literatūrologės Astos Gustaitienės parašyta dalis apie krikščioniškuosius šiuolaikinės lietuvių vaikų literatūros aspektus, tad išskirtinai apie ją čia ir bus kalbama. Apie krikščioniškąjį dėmenį šiuolaikinėje lietuvių vaikų literatūroje rašoma nedaug – juo labiau tokį išsamų darbą verta pastebėti.

Kolektyviniame veikale yra trys dalys, analizuojančios vaikų ir paauglių literatūrą: „Šiuolaikinė krikščioniškoji vaikų literatūra“ (p. 186–223), „Paauglio (rašytojo) maištas prieš Dievą ir Jo tvarką“ (p. 322–362), „Vaikų literatūra aksiologiniu ir koginityvinio vaikiškumo požiūriu“ (p. 448–495). Jau pirmojoje dalyje pristatoma teorinė monografijos atrama. Ja tampa literatūros teologija, kuri „leidžia į literatūrą žvelgt pritraukiant teologinius šaltinius, ieškoti literatūros ir teologijos sąveikų, įžvelgti, kaip ir kiek vaikų literatūros kūrinius yra paveikusi krikščioniškoji mintis, ir interpretuoti kūrinius remiantis ne tik literatūrologų, bet ir teologų įžvalgomis“ (p. 191). Gustaitienė pasitelkia gausius teorinius ir populiarinamuosius šaltinius – tiek literatūrologijos, tiek teologijos. Tyrinėjami lietuvių vaikų prozos ir poezijos kūriniai, ieškoma autorių, kurių kūryboje „svarbus krikščioniškojo tikėjimo semantinis sluoksnis, atveriamos krikščioniškosios tiesos, pritraukiami Biblijos kontekstai“ (p. 186).

Apžvelgusi po 1990 m. išėjusią vaikų literatūrą, įrašytą į geriausiųjų šimtuką, autorė konstatuoja, kad „nėra nė vieno religinio turinio kūrinio, t. y. tokio, kuris formaliai žvelgiant koncentruotųsi į kriščioniškąją problematiką. Tačiau žvelgiant į aptariamojo laikotarpio pasakas, eilėraščius, skirtus ikimokyklinio ar jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, akivaizdžiai matyti, jog nemaža jų grupė turi kokį nors krikščioniškąjį kontekstą“ (p. 194–195). Ši mintis gerai apibūdina ir visą šiuolaikinės vaikų literatūros lauką. Tai patvirtinama ir visos kolektyvinės monografijos apibendrinime, kur aptariami ir suaugusiųjų literatūros krikščioniškieji aspektai:

Tyrinėjant **šiuolaikinę krikščioniškąją lietuvių literatūrą** matyti, kad ją sudaro įvairių autorių kūriniai, – autorių, kurių kūrybos visumos krikščioniškąja pavadinti negalėtume. Esama krikščioniškųjų *kūrinių*, tačiau *krikščioniškųjų autorių* reta, ir tai yra bene ryškiausias skirtumas tarp šiuolaikinės ir tradicinės lietuvių krikščioniškosios literatūros“ (p. 553).

Tad tyrėjai lietuvių vaikų literatūros lauke tenka atidžiai ieškoti kūrinių, kuriuose būtų svarbūs krikščioniškieji aspektai, ir autorių, kurių kūryboje krikščioniškoji laikysena būtų gerai matoma.

Taigi kokie autoriai, kūriniai, aspektai nagrinėjami Gustaitienės parašytoje dalyje? Poskyryje „Religinės vaikų literatūros laukas“ atkreipiamas dėmesys į Onos Jautakės novelių rinkinį *Kamanės sekmadienis*, kuriame vaizduojamas vaikas, susirūpinęs kūrinija. Almos Karosaitės eilėraščių rinkinyje *Baltoji viešnia*, Gintaro Patacko eilėraštyje „Gruodis“ nebanaliai atspindimos religinės šventės, tačiau „[t]alentingiausiai krikščioniškųjų švenčių dvasią yra pavykę perteikti poetui M. Vainilaičiui“ (p. 196). Pasak autorės, subtiliai Dievo realybė veriasi Aido Marčėno rinkinyje *Žmogaus žvaigždė*, Elenos Puišytės eilėraščių rinkinyje *Užburtas raktas*. Puišytę tyrinėtoja laiko „viena iš nuosekliausiai religinę poeziją suaugusiems ir vaikams“ kūrusių autorių (Ibid.). Religinės literatūros lauke aptinkama ir prozos tekstų. Išskiriama debiutinė Rimos Malickaitės pasaka *Mėlynas apsiaustas*, aiškiai orientuota į Mergelę Mariją. Mariologinių motyvų esama ir Jarlo Aleksandro Brantingo ir Silvijos Laurenčikaitės knygoje apie dvi muses *Cupės ir Zupės gyvenimas bei nepaprasti nuotykiai*: „[m]uselės, viešėdamos Vilniuje, (...) diskutuoja apie Aušros vartų Dievo Motiną, svarsto, kodėl tokia ji liūdna, (...) kas šiam paveikslui pozavo“ (p. 199). Viena subtiliausių šiuolaikinės lyrinės prozos vaikams kūrėjų autorė laiko Birutę Mar. Labiausiai krikščioniškąja tematika išsiskiria jos kūrinys *Marija ir Pūkelis*: „Pati Marija – idealizuotas vaikas; atrodo, ji tuoj pavirs į angelėlį ar atitrūks nuo žemės“ (p. 201), angelas čia „įgyja tradicines prasmes“ (p. 201). Krikščioniškieji motyvai svarbūs ir Lauros Sintijos Černiauskaitės kūrinyje *Žiema, kai gimė Pašiaištaplunksnis*. Mergaitė Degtukė sugadina Kūčių idilę pareikšdama, kad nesupranta šios šventės, bet būtent Kūčios mergaitei padovanoja draugą Pašiaištaplunksnį... Tolesnis pasakojimas rodo, kad „mergaitės liga ypač stimuliuoja su Dievo tikrove, Jo pasauliu susijusius klausimus“ (p. 202). Šio kūrinio interpretacija paremta Josepho Ratzingerio mintimis.

Kai kurių autorių kūryba monografijoje aptarta plačiau, jiems paskirti atskiri poskyriai, pavyzdžiui, „Krikščioniškieji Vytauto V. Landsbergio ir Rebekos Unos kūrybos aspektai“. Vytauto V. Landsbergio kūryboje neretai primenamos Senojo Testamento ar Naujojo Testamento ištarmės, „kūrinių semantinė logika paremta krikščioniškųjų tiesų alegorijomis“ (p. 204). Viena geriausių tokio pobūdžio knygų, autorės nuomone, – *Pasaka apie Dievo vaikelį*, „išsiskirianti savo požiūriu, primenančiu šventojo Pranciškaus Asyžiečio požiūrį“ (p. 205). Aptariami ir kiti Landsbergio kūriniai – *Angelų pasakos*, *Obuolių pasakos*. Knygų serija apie arklio Dominyko ir rugiagėlės meilę yra „prisodrinta Evangelijos kontekstų, ypač šventraščio citatų“ (p. 204). Pastebėta ir svarbi šio rašytojo kūrybos savybė – joje esama „nemažai religinio sinkretizmo, Rytų religijų atšvaitų ir *new age* tendencijų“ (Ibid.). Rebekos Unos kūrybą autorė laiko „stipriai krikščioniškai angažuota“, joje „tiesiogiai svarstomas Dievo klausimas“ (p. 208), nors ir ne visos knygos yra vienodai estetiškai vertingos. Knygų serijoje apie seklį Tomą pasakojama apie aštuonmečio Tomo ir kitų sovietmečio vaikų gyvenimą. Gustaitienė akcentuoja, kad knygoje parodomas visuomenės apsimetinėjimas (apie Dievą negalima kalbėti viešai ir pan.). Romane *Šeštadienį, aštuntą valandą* vaizduojamas jau vyresnių paauglių, jaunuolių gyvenimas: „Šiame kūrinyje keliami patys sudėtingiausi – pedofilijos, savižudybės, aborto, įvaikinimo klausimai. (...) kuriamas nesupaprastintas pasaulėvaizdis, personažai paaugliai, besimokantys Jėzuitų gimnazijoje, nėra atskirti nuo pasaulio (...)“ (p. 214). Paauglių ir jaunimo literatūroje nelėkštai kalbėti tikėjimo, Dievo tema yra sudėtinga. Monografijoje Rebeka Una įvertinama kaip nuolat atsinaujinanti, bet niekada neapleidžianti klausinėjančio vaiko perspektyvos.

Poskyris apie literatūrinius testamentus – pats netikėčiausias tyrinėjamu objektu. Čia gilinamasi į paskutiniąsias poetų ir rašytojų knygas, jos interpretuojamos kaip jų „dvasinis testamentas“

[1] Dalia Čiočytė, Asta Gustaitienė, Dalia Jakaitė, Marijus Šidlauskas, *Krikščionybė ir šiuolaikinė lietuvių literatūra:* monografija, sudarytoja Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, 592 p. ISBN 978-609-07-0070-9.

vaikams. Aptariami ir anksčiau kritikų išpeikti ar nutylėti kūriniai, pavyzdžiui, Onės Baliukonės (Gilandos) *Kopų karalienė*. Akiratin patenka ir Jono Avyžiaus *Stebuklingas miestas*, Mykolo Sluckio *Mėnulio šypsenos*, Eduardo Mieželaičio *Žalioji poliklinika: trys rožės mergaitei* ir kt. Gerai, kad autorė šias knygas įtraukia į svarstymų lauką, jas aktualizuoja: „Šios knygos yra įdomios labiau kaip gerai žinomų rašytojų poreikis grožiniame kūrinyje su vaiku kalbėtis apie Dievą, Jo pasaulį" (p. 216). Vis dėlto pasakytina, kad aptariamų knygų laikymas dvasiniais testamentais mokslo monografijoje yra kiek abejotinas (gal per mažai išplėtotas, pagrįstas), toks apibūdinimas metaforiškas, gal labiau tinkantis poetinei, o ne mokslo kalbai.

Ankstesnės mintys apie Rebeką Uną – tinkamas tramplinas pereiti prie kito monografijos skyriaus, nagrinėjančio paauglių maištą prieš Dievą literatūroje. (Tik skaitant toliau nelabai išaiškėja, kodėl skyriaus pavadinime tyrėja skliaustuose kaip maištaujantį prieš Dievą pamini ir rašytoją.) Autorė nurodo žanrines koordinates – jos dėmesio centre probleminė psichologinė realistinė literatūra. Galima pritarti pacituotai Frances Fitzgerald minčiai, jog „[g]iluminė paaugliams skirtos probleminės psichologinės literatūros misija – biblioterapinė" (p. 323). Rašytojai vengia atviros didaktikos, bet pokalbiai apie Dievą dažnai turi terapinės, gydančios galios. „Deja, žvelgiant į lietuvių probleminės psichologinės literatūros istoriją, akivaizdu, kad iki pat XXI a. antrojo dešimtmečio nebuvo sukurto nė vieno šio žanro kūrinio, kurio personažas specialiai spręstų tikėjimo klausimus" (p. 325). Autorė skiria dėmesio paauglio santykiams su autoritetais. Vieni iš jų – tėvai (ypač tėvas). „Sudėtingas personažų santykis su savo tėvu dažnai atspindi sudėtingą santykį su Dievu" (p. 331) – šia mintimi pasiremdama autorė kalba apie Nijolės Kepenienės romaną *10 % improvizacijos*, Kazio Sajos apysaką *Septyni miegantys broliai* ir kt. Kontekstiškai pasitelkiama ir kino filmų patirtis (tėvo ir sūnaus santykiai japonų filme „Palydėjimas", rež. Yōjirō Takita). Autorė pastebi, kad paauglių prozoje dažniausiai ironiškai, nepatraukliai vaizduojami kunigai, vienuolės ir kiti tikintieji (pavyzdžiui, Vytautės Žilinskaitės apysakoje *Kintas* religingoji Antosė, Bitės Vilimaitės *Mergaitės romane* prancūzų vienuolė Bernadeta ir kt.).

Tolesnis poskyris skirtas demoniškiems Dievo įvaizdžiams atskleisti, kur, remiantis teologine perspektyva, ir nagrinėjami negatyvūs biblinės realybės, logikos neatitinkantys vaizdiniai. Tokių rasta nedaug, pavyzdžiui, Žilinskaitės *Kinte* paauglys Kintas kalba apie „Lurde užkalbėtą" žiedą. Autorė konstatuoja, kad „pats žodis „užkalbėtas", kitaip nei žodis „palaimintas", priklauso magiškajai tikrovei, visai nesusijusiai su krikščionybe" (p. 341). Ir vis dėlto demoniškieji Dievo vaizdiniai lietuvių paauglių prozoje pasirodė esantys gana atsitiktiniai ir nedažni.

Nepalyginamai aktualesnė kalbamos prozos tema (ir atskiras poskyris) – „Savidestrukcijos pavojai". Ryškinama savižudybė kaip kone sunkiausia paauglių prozos tema. Autorė teisi sakydama, kad paauglių literatūroje svarbi „ne tik estetinė, bet ir aksiologinė, pasaulėžiūrinė, pažintinė, pedagoginė ir kt. jos funkcijos" (p. 348), todėl nemažai vietos skiriama ir socialiniams kontekstams (antai pasitelkiamos net žurnalistų etikos inspektoriaus rekomendacijos dėl savižudybės pateikimo žiniasklaidoje). Analizuojami Unės Kaunaitės romanas *Sudie, rytojau*, Ilonos Ežerinytės *Verksnių klubas* ir kt. kūriniai. Autorė teigia, kad krikščioniškuoju požiūriu svarbiau ne laiminga kūrinio pabaiga, o jame suteikiama viltis.

Galbūt griežčiausias autorės intonacijas skaitytojas išgirsta poskyryje „Burtai, magija, ezoterika". Kalbas apie šiuos dalykus vaikų literatūroje Gustaitienė laiko ne itin atsakingu dalyku. Tai nesuderinama su krikščioniškąja laikysena:

> Pavojus kyla iš to, kad pačios grožinės literatūros tapatybė, svarbūs žanrų dėmenys yra susiję su magiškumu, su stebuklo raiška; atrodo, kad tai negalėtų būti kvestionuojama. Tačiau klausimas – ar apie visus ir bet kokius „stebuklingus", „magiškus" dalykus verta kalbėti su vaiku, paaugliu? Ar tai taip nekalta? (p. 356).

Tyrėja kritikuoja Gintarės Adomaitytės apysaką *Laumžirgių namai*, nes ten vaizduojamas „dvasių apsėstas namas", jame girgžda, nejauku, merginos buriasi kortomis... Šiame kontekste monografijos autorė diskutuoja su monografijos *Šiuolaikinis moksleivių folkloras* viena iš autorių Ingrida Šlepavičiūte dėl moksleivių folkloro apie būrimus vertinimo ir teigia, kad autorė į moksleivių burtus „žiūri be jokios etinės distancijos" (p. 358). Žinoma, sunki užduotis yra vertinti burtų temą vaikų literatūroje ir vaikų folklore, bet, matyt, reikia matyti skirtumą tarp išties destruktyvių ritualų ir „lengvesnio varianto", plintančio šiuolaikinio moksleivių folkloro pavidalu. Vaikų literatūrai ir vaikų folklorui įtaką daro populiarioji kultūra, visokie „būrėjų" serialai, interneto žinios... Neištrinsime iš vaikų kultūros ir Hario Poterio burtų pasaulio. Poteriados randasi visame pasaulyje. Daivos Vaitkevičiūtės knyga *Marius Pietaris ir Burtų knyga* – viena iš jų.

Trečiojoje monografijos dalyje, skirtoje vaikų literatūrai analizuoti aksiologiniu ir kognityvinio vaikiškumo požiūriu, konstatuojama, kad pasaulyje ir Lietuvoje pastebimas nuoseklus religinio turinio tematikos mažėjimas. Pasikeitė skaitytojų skonis. Stengiantis į pasaulį žvelgti vaiko akimis, svarbi išlieka „kognityvinė orientacija į tradicines dorybes" (p. 449). Clive'o Stapleso Lewiso mintis apie krikščioniškąjį moralumą laikoma metodologine šio skyriaus prieiga. Autorės akiratin patenka tie kūriniai, kuriuose „nėra eksplicitiškai atskleistas religinis aspektas, tiesiogiai nekeliami Dievo klausimai" (p. 451). Ypač įtikina, kad analizuoti pasirenkami kūriniai, „kuriuose priartėjama prie transcendencijos, atsiribojus nuo kasdienos, sukuriama meditatyvinė nuotaika, lėtumas, susimąstymas, žvilgsnis į dangų" (Ibid.). Poskyris „Transcendentinio mąstymo pradžia" – vienas įžvalgiausiai ir pagauliausiai parašytų poskyrių. Jame analizuojami Aivaro Veiknio, Daivos Čepauskaitės, Ramutės Skučaitės, Juditos Vaičiūnaitės, Liutauro Degėsio, Mariaus Jonučio ir kitų autorių tekstai. Įtaigiai atskleidžiama tylos problematika: „veikėjui (ar lyriniam subjektui) reikia iš(būti) su savimi, vienam ir su artimaisiais išgyventi tylą (...) gyvenimas tarsi sulėtinamas, nukreipiant žvilgsnį į tai, kas svarbu" (p. 453). Ir taikli išvada:

> Ko gero, taip šiuolaikiniai rašytojai bando kompensuoti tai, ką yra praradęs XXI a. vaikas – lėtumą, įsižiūrėjimą, neskubėjimą, tiesiog buvimą gamtoje, ir padeda jiems įsiklausyti į transcendentinę *tylą,* kuri skamba (Ibid.).

Autorė pastebi svarbų žodį *dangus*, „kuris pirmiausia yra nuoroda į egzistencinį mąstymą" (Ibid.). Adomaitytės ir kitų rašytojų kūryboje yra įspūdingų fragmentų apie dangų, vaiko dangaus stebėjimą.

Paskutiniuose dviejuose poskyriuose nagrinėjami Kęstučio Kasparavičiaus ir Gendručio Morkūno kūriniai. Vertinga tai, kad Kasparavičiaus pasakas, atrodytų, taip gerai žinomas, autorė parodo kitu kampu, suranda tai, ko iš pirmo žvilgsnio jose neieškotume – būtent krikščioniškojo aspekto. Kasparavičiaus pasakose Dievas nėra įvardijamas tiesiogiai, tad nuo skaitytojo, interpretuotojo priklauso perskaitymo kodas. Tyrėja pasitelkia JAV vykdytą projektą, kurio metu buvo atrinktos 52 svarbiausios dorybės (tiesa, neatspindinčios kurio nors vieno tikėjimo). Dorybės yra kaip tik tas raktas, padedantis autorei atrakinti šio autoriaus kūrybą, daroma išvada, kad „[d]orybių raiškos (...) požiūriu K. Kasparavičiaus pasakos yra labai polifoniškos" (p. 461). Tyrėja čia atranda tikrai daug įvairių atspalvių.

Gendručio Morkūno kūrybai atverti krikščioniškuoju aspektu autorė pasirenka biblinio vaikiškumo sampratą, gerai nusakytą Evangelijoje pagal Matą: „Jeigu neatsiversite ir nepasidarysite kaip vaikai, neįeisite į dangaus karalystę" (Mt 18,3) (p. 474). Nagrinėjama *Vasara su Katšuniu*, *Grįžimo istorija*, *Iš nuomšiko gyvenimo*: „Apibendrintai žvelgiant į G. Morkūno kūrinių veikėjus, justi, kad tiek vaikai, tiek suaugusieji stipriai konfrontuoja su materialiuoju pasauliu, siekia dvasinių dalykų (...) veikėjams yra svarbus santykis su dvasine nematerialiąja būtimi, šalia vaiko yra kažkas nematomas iš anapusybės" (p. 480). Morkūno kūryba turi vidinę paslaptį. Ir tą paslaptį tyrėja aiškina pasitelkdama Biblijos ištarmę.

Ar pastebės krikčioniškuosius motyvus mūsų mažasis ir jaunasis skaitytojas? Kai kuriuos akivaizdesnius (pavyzdžiui, religinių švenčių) – taip, bet Biblijos aliuzijoms ir panašiai sudėtingai semantikai išlukštenti neabejotinai pravers atidus, jautrus, neprimityvinantis suaugusiojo žodis. Kita vertus, gerai, jei iki galo nesuprastas tekstas vaiko galvoje liks kaip klausimus kelianti paslaptis.

Astos Gustaitienės parašyta kolektyvinės monografijos dalis atveria kitokią lietuvių vaikų literatūros perskaitymo perspektyvą. Tokios knygos reikėjo, ir mes dabar ją turime.

Pakartotos Juliaus Kaupo pasakos ir dar daugiau

Laimutė Adomavičienė

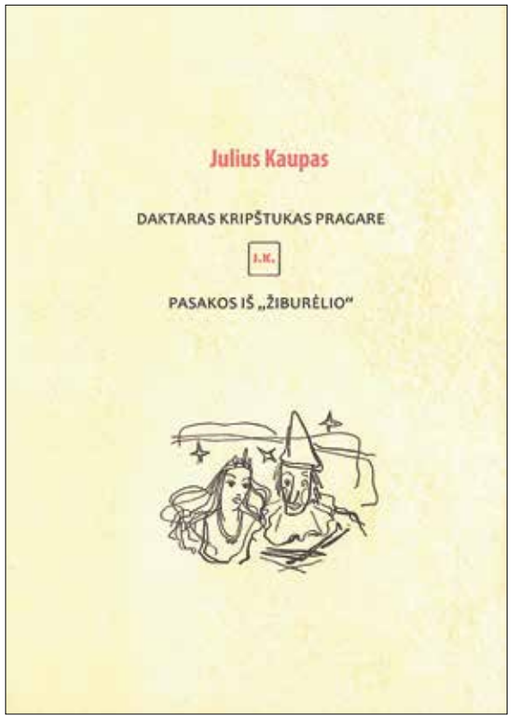

Viršelio diz. Inga Zamulskienė

Lietuvių urbanistinės pasakos pradininko, literatūros kritiko, gydytojo, dailininko, visuomenininko dr. Juliaus Viktoro Kaupo (1920–1964) kūryba nėra sulaukusi daug leidimų. Ši knyga *Daktaras Kripštukas pragare. Pasakos iš „Žiburėlio“* yra penktas, bet skirtingas leidimas[1]. 1984 m. sovietmečio Lietuvoje pasirodė Broniaus Raguočio sudaryta kūrybos rinktinė *Daktaras Kripštukas pragare: pasakos, apsakymai, esė* su sutrumpintomis, kupiūruotomis pasakomis, literatūros kritikos tekstais, su įžanginiu Vytauto Kazakevičiaus žodžiu. 2006 m. leidykla „Versus aureus“, vadovaujama dr. Arturo Mickevičiaus, Lietuvoje buvo pakartojusi garsiąsias Kaupo pasakas be iliustracijų. Vienas solidžiausių leidinių iki šiol išlieka Kaupo *Raštai*, publikuoti 1997 m. Čikagoje. Knygoje sudėta visa, ką prozininkas, literatūros kritikas yra sukūręs: publikuota ir nepublikuota proza (pasakos, novelės), literatūros kritika, laiškai, kita, įtraukta į „Varia“. Tarp prozos tekstų – pasakų rinkinys *Daktaras Kripštukas pragare*, pirmosios žurnale *Žiburėlis* paskelbtos pasakos.

Nepaisant to, kad Kaupas įsitvirtino lietuvių literatūroje, tarp jų – ir vaikų, retas yra skaitęs 1948 m. Vokietijoje išleistą debiutinę Kaupo pasakų knygą *Daktaras Kripštukas pragare ir kitos ne mažiau įdomios pasakos, surašytos slaptose Kauno miesto kronikose*. 2021 m. Lietuvoje perleistos Kaupo pasakos su grakščiomis Adolfo Vaičaičio iliustracijomis – reikšmingas kaupiados įvykis. 2020 m. Kaupo gimimo šimtmečio proga knygos *Daktaras Kripštukas pragare* iliustracijų paroda garbingai buvo eksponuojama Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje Kaune. Knyga *Daktaras Kripštukas pragare. Pasakos iš „Žiburėlio“* pasirodė žmonos Dalios Galaunytės-Kaupienės-Augūnienės, sūnaus Algio Kaupo ir dukros Jūratės Kaupas bei Maironio lietuvių literatūros muziejaus dėka. Šeima finansiškai parėmė knygos leidimą.

Knygą sudaro sudarytojos muziejininkės dr. Virginijos Babonaitės-Paplauskienės „Pratarmė“, pakartotinis knygos *Daktaras Kripštukas pragare* leidimas, „Pasakos iš „Žiburėlio“, „Šeima apie Julių Kaupą“, apžvalginis tekstas „Pasaka yra tiesa ir joje nėra nei krislo melo“. Leidinyje *Daktaras Kripštukas pragare. Pasakos iš „Žiburėlio“* pakartotas pirminis pasakų leidimas su Vaičaičio iliustracijomis; pirmąkart viename leidinyje Lietuvoje publikuotos devynios Kaupo pasakos iš žurnalo *Žiburėlis*. Iš tiesų tekstai pasklidę po įvairius vaikų literatūrai skirto žurnalo, redaguoto Antano Giedraičio, numerius. Žurnalas saugomas Martyno Mažvydo nacionalinėje bibliotekoje, jį galima rasti internete (www.epaveldas.lt.). Naujoje knygoje pasigendama tikslios šių kūrinių bibliografijos: nurodomi tik metai, bet neaišku, kuriame numeryje buvo paskelbta viena ar kita pasaka.

Kodėl Kaupo pasakos *Daktaras Kripštukas pragare* nesensta? Jose užkoduotos universalios žmogiškosios vertybės: draugystė, ilgesys, svajonės, meilė, jautrumas, empatija, pagalba. Traukia išskirtinis – žaismingas, su lengva ironija ir humoru – stilius. Jei šią knygą skaitys vaikas, jį užburs pasakų magija, kai bet kada ir bet kur kasdienybėje gali ištikti stebuklas. Tuomet įprastos miesto gatvės, daiktai taps kitokie, nes fantazija leis nusileisti į pragarą ar užkopti į dangų. Daktaras Kripštukas – visada pasiruošęs padėti geraširdis (netgi velniui!) – taps įkvepiančiu herojumi. Šis personažas nesivadovauja išankstinėmis nuostatomis, kad velniai visi blogi ir jiems reikia atsukti nugarą (pasaka „Daktaras Kripštukas pragare“). Panašiai kaip ir velnias Juoduodegis iš pasakos „Kaip velnias Juoduodegis blogais keliais nuėjo“, nebijantis iššūkių ir negyvenantis pagal išankstinius standartus, tarsi tęsiantis amžiną tėvo ir sūnaus palaidūno temą. Pasakoje „Šokoladinio kareiviuko širdis“ išskirtine narsa pasižymi kareiviukas, nebijantis susidurti su baisesniu priešu – pelėmis. Ukrainos karo akivaizdoje aktualiai nuskamba personažo heroizmas ir žūtbūtinė kova dėl idealų. Įsimylėjęs studentas Karolis iš pasakos „Studentas iš rudosios vaistinės“ patenka į užkeiktą nugrimzdusią pilį, kur nėra ilgesio. Veikėjas pajunta tuštumą širdyje ir sugrįžta į namus.

Kaupo pasakos *Daktaras Kripštukas pragare* iliustruotos savotišku gidu – pasivaikščioti kviečiančiu Kauno žemėlapiu su rašytojo pasakose minimais objektais ir konkrečių pasakų nuorodomis. Šis žemėlapis knygos priešlapiuose padės Kaupo pasakų mėgėjams paklaidžioti po pasakose minimas Kauno vietas.

Kaupo egodokumentiką papildo šeimos narių atsiminimai, kurių nėra gausu, bet kai kuriais faktais atnaujinama Kaupo biografija, ypač tai pasakytina apie dukros Jūratės Kaupas mintis. Jūratė prisiminė savo Tėvelį, kuriantį prie stalo, kartu praleistas šeimos atostogas įsimintinose Amerikos vietovėse: „Džiaugiausi skrybėle „Life is Just a Bowl of Cherries“ („Gyvenimas – tai tik dubuo vyšnių“), kuria dalijausi su Tėveliu. Tačiau, kaip ir daugeliui, Kaupų šeimai gyvenimas ne visad buvo tik dubuo vyšnių. 1964 m. Tėvelis, visai dar jaunas, mirė, ir man jo labai trūko“ (p. 242).

Sūnus Algis Kaupas, prisimindamas Tėtį, taikliai konstatuoja, kad jo pasakos „perteikia pozityvią, humanistinę viziją“ (p. 241). Žmonos Dalios Galaunytės-Kaupienės-Augūnienės manymu, Kaupo knyga *Daktaras Kripštukas pragare* yra pasakininko dovana gimtajam Kaunui ir visiems, kurie jį myli (p. 242).

Be daugybės Kaupo gyvenimo ir veiklos, kūrybos faktų, daugiau ar mažiau žinomų, labiausiai Babonaitės-Paplauskienės straipsnyje „Pasaka yra tiesa ir joje nėra nei krislo melo“ imponuoja kita egodokumentikos dalis – būsimosios žmonos Dalios Galaunytės ir Juliaus Kaupo laiškai vienas kitam, rašyti 1941–1944 m. Juose atsiveria asmeniniai jausmai (draugystė, meilė), pomėgiai karo metų kontekste. Skaitytojai sužinos, kad Kaupas itin mėgęs keliauti po Lietuvą ir piešti:

> „Mielas Daliūkšti! Šiandien sukoriau penki šimtąjį kilometrą. Buvau pasirodęs Dotnuvoj ir Baisogaloj, pravažiavau Kražius, Kelmę, pasiekiau Naumiestį. Dvi dienas maudžiaus Palangoj, nakvojau Šventojoje ir Skuode. Gyvenau puikiai, škicų pridariau jau 16, tik tabakas baigiasi. Į Kauną neskubu, jei tik būtini reikalai neprivers... (...) mano motto: L'aventurier – honneur homme“ (iš J. Kaupo laiško D. Galaunytei, 1941 m. rugsėjo 2 d., p. 248).

Galaunytė 1944 m. gruodžio 27 d. rašė Kaupui: „(...) Man džiugu, Juliuk, kad mūsų mintys panašios.

[1] Julius Viktoras Kaupas, *Daktaras Kripštukas pragare. Pasakos iš „Žiburėlio“*, sudarytoja Virginija Babonaitė-Paplauskienė, iliustracijos Adolfo Vaičaičio, Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 2021, 258, [3] p. IBBN 978-9955-711-41-4.

Aš tau vienam laiške taipogi rašiau, jog grožis man dabar svarbiausias gyvenimo faktorius, jog jo reikia ieškoti (...)“ (p. 250).

Sudarytojos straipsnyje labai daug cituojama, tačiau dažnai be jokių tikslių nuorodų arba nurodant tik žurnalo pavadinimą. Sudarytojos „Pratarmėje“ viena Kaupo citata (*„Daktaras Kripštukas pragare* nėra jokia vaikiška literatūra. (...) Aš savo pasakas pirmoj eilėj skyriau suaugusiems žmonėms, savo draugams. Tai nėra vaikiška knyga, ir tik dėl to turbūt smalsūs vaikai ją skaito, kad joje pilna keisčiausių nuotykių, nors jauniesiems skaitytojams simbolinė knygos prasmė paaiškės tik suaugus“) pateikiama be jokios nuorodos. Nors pats prozininkas yra pabrėžęs, kad pasakas skiria labiau suaugusiesiems, bet suvokia, kad jas skaitys ir vaikai. Tad ginčytinas sudarytojos teiginys, kad Kaupo pirmosios pasakos, t. y. *Daktaras Kripštukas pragare*, „priskirtinos vaikų literatūrai, antrosios – suaugusiesiems“ (p. 255). Tiksliau būtų galima teigti, kad antrosios pasakos skirtos ir vaikams, ne tik suaugusiesiems – visai šeimai. Suaugusieji atras simbolinę pasakų reikšmę, kurios nepastebės jaunesni skaitytojai.

Apžvalginis tekstas „Pasaka yra tiesa ir joje nėra nei krislo melo“ suskirstytas į keturis skyrelius. Pirmame „Kiekvienas žmogus pasieks visa tai, ko tik išdrįs ilgėtis“ apžvelgiamas būsimojo prozininko kelias į literatūrą Jėzuitų gimnazijoje, Karo mokykloje, Vytauto Didžiojo universitete. Nors Kaupas 1943 m. debiutavo *Žiburėlyje*, Babonaitei-Paplauskienei prasprūsta klaida net du kartus, kad tai įvyko 1942 m. (p. 249; 255). Antrame skyrelyje „Mes esame jauni ir turime parodyti, kad turime stuburą“ pateikiami svarbiausi gyvenimo Rytprūsiuose, Vienoje faktai, persikėlimas į Freiburgą. Nenurodoma, iš kur cituojama: „per gyvenimą lengvai, žaismingai, su šypsena galima daugiau laimėti ir pasiekti nei nuolat kovojant ar kaunantis dėl ko nors“ (p. 252). Skyrelyje „Tik čia, žemėje, galime tapti savimi ir ieškoti amžinų dalykų“ pristatomi reikšmingiausi Kaupo gyvenimo JAV įvykiai. Cituojama rašytojo mintis apie individualizmą be jokios nuorodos (p. 254–255). Netiksliai teigiama, kad rašytojas „išvertė į anglų kalbą savo pasakų knygą *Daktaras Kripštukas pragare*, rašė noveles ir svajojo išleisti rinkinį *Saulėgrąžos mėnulio šviesoje*“ (p. 255). Kaupas vertė pasakų knygą, padedamas vertėjo – poeto Roberto Page'o. Į anglų kalbą šio vertėjo ir kitų buvo išverstos ne tik pasakos, bet ir kai kurios novelės. Kai kurie kūriniai anglų kalba buvo publikuoti (*The Literary Review* (Baltic Number, 1965,8/ 3 Spring), *Lituanus* (20/2, Summer). Kūrybai skirtame paskutiniame teksto straipsnelyje „Pasaka yra šventa tiesa, ir joje nėra nė krislo melo“ (apžvalginio teksto pavadinime įvelta klaida „nei“) painiojami pirmųjų pasakų pavadinimai: „Senų laikų padavimas apie Stirniuką“, nors turėtų būti „Stirniukas. Senųjų laikų padavimas“; ne „Vytautas ir musė“, o „Vytukas ir musė“ (p. 255). Sudarytojos labai taikliai pastebėta, kad „kai kurie ankstyvieji tekstai buvo išplėtoti ir tapo Vokietijoje sukurtų pasakų pagrindu“ (p. 256). Vėl cituojama be nuorodų: „Kiekviename žmoguje slypi karališka, vienkartinė ir nepakartojama dieviška prigimtis. Ją reikia atidengti“; „tie žmonės, besinešioją savy kitą pasaulį (...)“; „Pasaka yra šventa tiesa (...)“; „Kai žmogus imi ir įtiki, kad pasakos yra tikrovė (...)“ (visos citatos p. 258).

Knygoje galima rasti archyvinių Kaupo, jo rankraščių fragmentų, šeimos nuotraukų, net ekspresyvųjį piešinį iš laiško, rašyto Henrikui Nagiui (taip pat nenurodomas šaltinis).

Tokiais netikslumais smalsesniam adresatui užkertamas tolesnių paieškų kelias arba jis yra klaidinamas. Tenka konstatuoti, kad tekstuose palikta skyrybos ir gramatikos klaidų, pavyzdžiui, bažnyčių pavadinimai rašomi be privalomų didžiųjų raidžių, kaip to reikalauja lietuvių kalbos normos. Iš daugybės netikslumų, klaidų susidaro įspūdis, kad knyga parengta labai skubotai.

Dizainerė maketuotoja Inga Zamulskienė senajam rašytojo pasakų rinkiniui subtiliai parinko retro įvaizdį: akį traukia pageltę lapai, pusiau gelsvas ir raudonas viršelis. Leidinyje išlaikoma originali knygos struktūra ir forma: numeracija (tik 26-as puslapis nukąstas), iliustracijos, kelių atspalvių popierius.

Nepaisant trūkumų, knygą *Daktaras Kripštukas pragare. Pasakos iš „Žiburėlio“* verta perskaityti ir atrasti Juliaus Kaupo pasakas.

2023 m. vaikų literatūros datos

1943 m. sausio 1 d. gimė dailininkė **Marija Jukniūtė**. Iliustravo Emilijos Liegutės, Kazio Sajos, Vytautės Žilinskaitės, Albino Žukausko kūrinius vaikams, nemažai elementorių ir skaitinių knygų.

1943 m. sausio 4 d. gimė poetas ir žurnalistas **Remigijus Gražys**. Vaikams išleido eilėraščių knygą *Labas rytas, tėviškėle* (1984). Mirė 2012 m. balandžio 5 d.

1923 m. sausio 7 d. gimė prozininkas **Anelius Markevičius**. Vaikams parašė apysakas *Šūvis miške* (1960, 1982), *Požemių vaiduokliai* (1962, 1983), *Lobių kalnas* (1977) ir apsakymų rinkinį *Saulius kosmonautas* (1971). Mirė 2010 m. balandžio 26 d.

1923 m. sausio 7 d. gimė rašytojas, pedagogas, trumpojo eilėraščio meistras **Anzelmas Matutis** (tikr. Matulevičius). Vaikams išleido per 30 eiliuotų knygų. Svarbiausi eilėraščių rinkiniai: *Genių kalvė* (1948, 1970, 1978), *Miško cirkas* (1958, 1969), *Dvejetų karalius* (1961), *Girios televizorius* (1973, 1979), *Margaspalvė genio kalvė* (1980, 2011), *Šnekučiai* (1982), *Tai margumai genelio* (1983), *Dvylikos svečių lauktuvės* (1984), *Ne bet kam, o vaikam* (2002), *Kas žmogiuko širdyje, Vaivorykštė ežerą semia, Žirgelio namai* (visos 2003), *Bruknės karoliai* (2008); pasakų knygos – *Drevinukas* (1974, 2010) ir *Trijų brolių svirnelis* (1982). Išvertė Agnijos Barto, Irinos Tokmakovos, estų, baltarusių, kirgizų poezijos knygas, parengė vadovėlį *Gimtasis žodis* (1961), Lietuvos istorijos skaitinius *Pasakoja gimtinės istorija* (1978). Mirė 1985 m. rugsėjo 21 d.

1973 m. sausio 7 d. gimė poetas, eseistas, žurnalistas **Rimvydas Stankevičius**. Sukūrė eiliuotą pasaką lietuvių mitologinių sakmių motyvais *Pūgos durys* (2014), kurią IBBY Lietuvos skyrius įvertino kaip geriausią metų poezijos knygą (2015). Kartu su Ramūnu Gerbutavičiumi išleido eilėraščių knygą vaikams *Zuikio abėcėlė* (2007).

1883 m. sausio 10 d. gimė rusų rašytojas **Aleksejus Tolstojus**. Vaikų literatūroje pati žinomiausia jo pasaka *Auksinis raktelis, arba Buratino nuotykiai* (1936, liet. 1937, 1947, 1951, 1954, 1976, 2005, 2010). Yra perkūręs, parengęs ir išleidęs pasakų, kurios išleistos rinkiniais: *Rusų liaudies pasakos* (liet. 1948), *Pasakos* (liet. 1998). Geriausiu jo kūriniu laikoma autobiografinė apysaka *Nikitos vaikystė* (1920, liet. 1948). Mirė 1945 m. vasario 23 d.

1903 m. sausio 13 d. gimė lenkų pedagogė, rašytoja **Irena Jurgielewiczowa**. Parašė paaugliams skirtas knygas: *Apie vaikiną, kuris ieškojo namų* (1957), *Svetimasis* (1961, liet. 1970), *Neramios valandos* (1964, liet. 1967), *Riešutinis tortas* (1966) ir kt. Mirė 2003 m. gegužės 25 d.

1923 m. sausio 16 d. gimė pedagogė, rašytoja **Albina Blekaitienė**. Vaikams išleido eilėraščių knygą *Katino kepurė* (2001) ir eiliuotų pasakų knygą *Gyvenkime drauge* (2003). Mirė 2006 m. rugpjūčio 28 d.

1913 m. sausio 17 d. gimė prozininkas, 1935 m. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premijos laimėtojas **Vytautas Tamulaitis**. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos, nuo 1948 m. gyveno Kanadoje. Parašė apysakas *Ateina pavasaris* (1937), *Vytuko užrašai* (1937, 2004), *Sugrįžimas* (1948), *Petriuko vėliava* (2013); pasakų knygas: *Skruzdėlytės Greitutės nuotykiai* (1935, 1992, 2007, 2022), *Kiškelio užrašai* (1935, 1995), *Vieną kartą* (1942, 1998), *Svirplio muzikanto kelionės* (1960, 1997), *Vasaros pasaka* (2004), *Aukso maišas* (2014). Mirė 1993 m. rugsėjo 22 d.

1963 m. sausio 18 d. gimė šveicarų rašytojas ir žurnalistas **Peteris Stammas**. Kartu su dailininke Jutta Bauer sukūrė paveikslėlių knygą *Kodėl mes gyvename šalia miesto* (1999, liet. 2005).

1923 m. sausio 23 d. gimė literatė, A. Vienuolio memorialinio muziejaus įkūrėja ir pirmoji direktorė **Ona Sedelskytė**.

Vaikams skirtas jos apsakymų rinkinys apie A. Vienuolio vaikystę *Užuožerių Antaniukas* (1967, 2002, 2015). Mirė 1970 m. vasario 19 d.

1953 m. sausio 23 d. gimė anglų rašytoja **Cathy Hopkins**. Išpopuliarėjo paauglių knygų serija „Draugės, pasimatymai": *Draugės, pasimatymai ir pripučiamos liemenėlės* (2001, liet. 2005), *Draugės, pasimatymai ir kosmiški bučiniai, Draugės, pasimatymai ir naktinės paslaptys* (2001 ir 2002, abi liet. 2006), *Draugės, pasimatymai ir beprotiškos klaidos* (2003, liet. 2007), *Draugės, pasimatymai: vadovas po gyvenimą* (2005, liet. 2010) ir kt.

1933 m. sausio 26 d. gimė vienas žymiausių lietuvių vaikų poetų **Martynas Vainilaitis**. Dirbo *Moksleivio*, *Genio*, *Žvaigždutės* redakcijose, išleido daugiau kaip 30 eilėraščių, eiliuotų pasakų ir poemų knygų: *Grigo ratai* (1964), *Varnėnų skuducčiai* (1967), *Ežio namas* (1967, 1977, 2002), *Kiškių pilaitė* (1978), *Mano volungėlė* (rinktinė, 1975, 1982, 2002), *Juokų maišelis* (1983, 2006), *Spalvoti nykštukai* (1986), *Gegutės šaltinis* (1988), *Bruknelė* (1991, 1996, 2010), *Žydras povas povinėja* (rinktinė, 1995), *Miško Monas* (1997), *Kaulo bobos apžavai* (1999), *Pelėdos giesmė* (2001), *Sidabrinė kultuvėlė* (2002), *Akivarų tiltas* (2006) ir kt. Kūryba įvertinta respublikinėmis premijomis, 2004 m. įrašytas į tarptautinį IBBY Garbės sąrašą. Mirė 2006 m. birželio 20 d.

1963 m. sausio 30 d. gimė produktyvusis austrų rašytojas **Thomas Brezina**. Išleido apie 550 knygų, kurios išverstos į 35 pasaulio kalbas. Didžioji dauguma jo knygų yra sujungtos į serijas. Lietuvių kalba išleistos „Bylos" serijos knygos: *Perkūno šventykloje* (liet. 1999), *Arklys vaiduoklis* (liet. 1999), *Šmėklų laivas* (liet. 1999), *Robotai riteriai* (liet. 1999), *Kaulų krantas* (liet. 2000), *Faraono pabėgimas* (liet. 2000), *Klaikusis sraigtasparnis* (liet. 2000).

1953 m. sausio 31 d. gimė britų rašytojas **Malcolmas Rose'as**. Buvęs chemijos mokslininkas prieš 25 metus nusprendė rašyti knygas ir nuo tol kuria detektyvus, trilerius, mistinius romanus. Lietuvių kalba išleistos pirmosios serijos „Įkalčiai" knygos – *Suklastoti įrodymai* ir *Pasiklydusi kulka* (abi 2005, liet. abi 2007).

1863 m. vasario 2 d. gimė lenkų rašytoja **Maria Rodziewiczówna**. Gimusi sulenkintoje Lietuvos teritorijoje, savo kūrybą pasirašinėjo Žmogaus slapyvardžiu. Jaunimui artimiausias jos romanas *Dievaitis* (1889, liet. 1908, 1993, 2002). Mirė 1944 m. lapkričio 6 d.

1873 m. vasario 4 d. gimė rusų rašytojas, gamtos dainius **Michailas Prišvinas**. Lietuvių kalba išleisti jo apsakymai *Aukso pieva* (1948, liet. 1951, 1974), pasaka-padavimas *Saulės lobynas* (1945–1946, liet. 1964) ir knyga apie indėnų rašytoją *Pilkoji Pelėda* (liet. 1971). Mirė 1954 m. sausio 16 d.

1943 m. vasario 4 d. gimė poetas, dramaturgas, vertėjas, publicistas, daugelio premijų laureatas **Sigitas Geda**. Vaikams išleido pjesių rinkinį *Dainuojantis ir šokantis mergaitės vieversėlis* (1981), pasaką *Pelytė Sidabrytė* (2004) ir 12 eilėraščių knygų: *Užmigę žirgeliai* (1970), *Baltojo Nieko dainelės* (1977), *Mėlynas autobusiukas* (1980), *Vasara su peliuku Miku* (1984), *Baltoji varnelė* (1985, 2000, 2015), *Praniukas Pramaniūgas* (1986), *Karalaitė ant svarstyklių* (1989), *Močiutės dainos* (1991), *Valkataujantis katinas* (1998), *Strazdelio dainos* (2005), *Aukso karietaitė* ir *Testamentas mažai mergaitei* (abi 2006). Mirė 2008 m. gruodžio 12 d.

1973 m. vasario 6 d. gimė britų rašytoja **Frances Hardinge**. Kūryba išsiskiria šiurpiomis, keistomis, tamsiomis ir daugiasluoksnėmis knygomis. Didžioji dauguma jų – *Gegutės daina* (2014, liet. 2021), *Veidas kaip stiklas* (2012, liet. 2019), *Melų medis* (2015, liet. 2017, 2021) – adresuotos paaugliams.

1973 m. vasario 7 d. gimė poetas, vertėjas, literatūros ir meno kritikas **Dainius Gintalas**. Vaikams išleido dvi eilėraščių knygas – *Duokit kelią Begemotui!* (2019) ir *Ajerų kisielius, arba varnos, varvekliai, varanai ir varlės* (2021). Pastaroji išrinkta geriausia metų vaikų ir paauglių knyga.

1963 m. vasario 12 d. gimė lenkų rašytoja **Anna Piwkowska**. Nors yra išleidusi nemažai poezijos knygų, Lietuvoje ji žinoma kaip paauglių knygų autorė – į lietuvių kalbą išversta apysaka apie trylikametę paauglę – *Frančeska* (2014, liet. 2016).

1923 m. vasario 14 d. gimė austrų rašytoja **Vera Ferra-Mikura** (tikr. Gertrud Mikura). Vaikams parašė daugiau kaip 50 knygų, o labiausiai išgarsėjo istorijomis apie tris Stasius, iš kurių viena – *Trys Stasiai* (1963, liet. 1970) – išleista ir Lietuvoje. Mirė 1997 m. kovo 9 d.

1943 m. vasario 16 d. gimė prozininkė **Bitė Vilimaitė**. Vaikams ir paaugliams išleido apsakymų ir apysakų knygas *Lėlių pamoka* (1972), *Kregždžių aikštė* (1973, abi kartu su Rimantu Šukiu), *Pirmūnų šventė* (1977), *Rojaus obuoliukai* (1981, 1990), *Mergaitės romanas* (2004). Novelių rinkinys *Čiuožyklos muzika* (1992) išrinktas geriausia metų vaikų knyga. Mirė 2014 m. spalio 11 d.

1943 m. vasario 20 d. gimė rašytoja, istorikė **Scholastika Kavaliauskienė**. Vaikams išleisti du jos eilėraščių rinkiniai – *Saulės vėjas* (2007) ir *Po vaivorykštės tiltu* (2009).

1913 m. vasario 21 d. gimė rašytojas, pedagogas, žurnalistas, dvasininkas **Jonas Kuzmickis** (slp. Gailius). Nuo gimnazijos laikų bendradarbiavo katalikiškoje jaunimo spaudoje, redagavo vaikų laikraštį *Žvaigždutė* (1398–1940), 1946 m. įsteigė ir redagavo žurnalą *Žibintas*. Vaikams parašė sakralinių eilėraščių knygą *Varpelių aidai* (1934), apsakymų rinkinį *Palaimintais keliais* (1934), pjesių knygas *Velykų bobutė* (1933), *Be mamytės* (1934), *Kalėdų karalaitė* (1934), *Kalėdų senelis* (1936), *Taduko Kalėdos* (1937), *Velykų zuikučiai* (1939) ir kt. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Anglijoje. Mirė 1982 m. kovo 20 d.

1943 m. vasario 21 d. gimė rusų rašytoja, moderniojo romano kūrėja **Liudmila Ulickaja**. Viena iš trijų jos pasakų – *Istorija apie katiną Ignasijų, kaminkrėtį Fedią ir Vienišąją pelę* (2004, liet. 2011) – išleista ir lietuvių kalba.

1903 m. vasario (kitais duomenimis – rugsėjo) 22 d. gimė kanadiečių rašytojas **Morley Edwardas Callaghanas**. Vaikams parašė daugiau kaip 20 knygų. Lietuvos skaitytojams iš jų žinoma tik viena – *Luko Boldvino priesaika* (1948, liet. 1989). Mirė 1990 m. rugpjūčio 25 d.

1923 m. vasario 23 d. gimė poetas, daugybės dainų tekstų autorius **Petras Gaulė**. Vaikams išleido dvi eilėraščių knygas *Vaivorykštė* (1978) ir *Šypsenėle, nepabėk* (1981). Mirė 1993 m. liepos 19 d.

1943 m. kovo 1 d. gimė šveicarų rašytojas, daugelio Šveicarijos ir Vokietijos premijų laureatas **Franzas Hohleris**. Vaikams sukūrė 25 knygas. Lietuvos skaitytojams žinoma jo apysaka-pasaka *Čipas* (1978, liet. 2019) ir kartu su Jürgu Schubigeriu sukurta *Pati pradžia* (2006, liet. 2007).

1943 m. kovo 1 d. gimė rašytojas iš Šiaurės Airijos **Samas McBratney'us**. Jis parašė daugiau kaip 50 knygų vaikams ir jaunimui, o pati populiariausia kartu su Anita Jeram sukurta paveikslėlių knyga *Ar žinai, kaip aš tave myliu?* (1994, liet. 2004, 2013, 2018), išversta į 53 pasaulio kalbas. Lietuvoje išleista ir kita šio dueto knyga – *Jūs visi man brangiausi* (liet. 2005). Mirė 2020 m. rugsėjo 18 d.

1953 m. kovo 3 d. gimė rašytojas **Juozas Erlickas**, rašantis poezijos, prozos ir dramos kūrinius. Vaikams išleido eilėraščių knygas *Bilietas iš dangaus* (1990), *Žalias pareiškimas* (1992), *Bobutė iš Paryžiaus, arba Lakštingala Zarasuose* (1995), kuri išrinkta geriausia metų vaikų knyga. Išleistas eilėraščių rinkinys *Aš moku augti* (2003), į kurį surinkti visi eilėraščiai, skirti vaikams ir paaugliams.

1923 m. kovo 4 d. gimė poetas, žurnalistas **Jonas Lapašinskas**. Bendradarbiavo žurnale *Žiburėlis* (1940–1941), dirbo *Žvaigždutės* vyriausiuoju redaktoriumi (1977–1987), vaikams išleido eilėraščių knygas *Raketa* (1960), *Želmenėliai* (1971), *Duonutė žydi* ir *Groja dūdos* (abi 1982). Mirė 1997 m. gruodžio 11 d.

1853 m. kovo 5 d. gimė amerikiečių rašytojas ir iliustruotojas **Howardas Pyle'as**. Populiariausias jo kūrinys – istorinis nuotykių romanas *Robino Hudo nuotykiai* (1883, liet. 1982, 1987, 1995, 2009, adapt. 1998). Lietuvių kalba išleista ir jo knyga *Karalius Artūras* (1903, liet. adapt. 1999). Mirė 1911 m. lapkričio 9 d.

1893 m. kovo 7 d. gimė amerikiečių rašytoja **Lorena Alice Hickok**. Ši viena žymiausių trečiojo dešimtmečio Amerikos moterų žurnalisčių parašė ir biografinę knygą *Helenos Keler istorija* (1958, liet. 1992, 2006, 2013, 2021). Mirė 1968 m. gegužės 1 d.

1913 m. kovo 13 d. gimė rusų vaikų literatūros klasikas, visuomenės veikėjas **Sergejus Michalkovas**. Vaikams parašė eilėraščių, poemų, pasakų, pjesių knygų: *Dėdė Stepas* (1936, liet. 1950, 1985), *Prietaringas kiškis* (liet. 1963), *Pasakėčios* (liet. 1970), *Tra-ta-ta* (liet. 1973) ir kt. Mirė 2009 m. rugpjūčio 27 d.

1973 m. kovo 15 d. gimė redaktorius, literatūros kritikas, vertėjas **Saulius Repečka**. Sukūrė knygą vaikams

Grenlandijos paslaptis (2020), iš anglų kalbos išvertė Radjardo Kiplingo, Roberto Munscho, Teresos Heapy, Marie Voigt, Amandos Noll ir kitų autorių knygas vaikams.

1973 m. kovo 16 d. gimė poetas, kultūrininkas, asociacijos „Slinktys“ vadovas, knygų leidėjas, IBBY Lietuvos skyriaus narys **Juozas Žitkauskas**.

1953 m. kovo 25 d. gimė rašytoja iš Naujosios Zelandijos **Brigid Lowry**. Lietuvos paaugliams žinoma jos knyga *Linkėjimai nuo Džordžijos* (2005, liet. 2008).

1913 m. kovo 27 d. gimė žurnalistas, redaktorius, rašytojas **Petras Rimkūnas**. Vaikams parašė pasaką *Našlaitėlė* (1943, 1991). Žuvo 1944 m. rugsėjo 10 d. bombarduojant Vieną.

1963 m. kovo 31 d. gimė islandų rašytoja ir dailininkė **Áslaug Jónsdóttir**. Plačiausiai žinomas jos šešių dalių ciklas apie pabaisiukus – *Mažasis Pabaisiukas sako Ne!* (2004, liet. 2014), *Dideli pabaisiukai neverkia* (2006, liet. 2014) ir kt., kurį sukūrė kartu su Kalle Güettler ir Rakele Helmsdal. Yra iliustravusi Kristín Steinsdóttir, Andri Snærio Magnasono ir kitų islandų autorių knygas.

1783 m. balandžio 3 d. gimė amerikiečių rašytojas **Washingtonas Irwingas**. Ryškiausi jo kūriniai – „Legenda apie Tykųjį klonį“ ir apsakymas „Ripas van Vinklis“ – pirmąkart publikuoti *Eskizų knygoje* (1819–1820), leidžiami ir pritaikyti vaikams (liet. abi adapt. 2000). Lietuvoje dar išleistos *Alhambros pasakos* (1832, liet. 2019). Mirė 1859 m. lapkričio 28 d.

1943 m. balandžio 6 d. gimė estų rašytojas, politikas **Teetas Kallasas**. Lietuvoje išleista pirmoji jo knyga – apysaka paaugliams *Tiek daug saulės* (1964, liet. 1966).

1943 m. balandžio 8 d. gimė šveicarų dailininkas **Svenas Hartmannas**. Didžiausio populiarumo sulaukė jo kartu su Thomu Härtneriu sukurtas pasakojimas apie katiną Jakobą *Aš ir mano žmogus* (1977, liet. 2000).

1963 m. balandžio 12 d. gimė vokiečių vaikų ir paauglių rašytoja **Annette Neubauer**. Lietuvos skaitytojams žinoma jos detektyvinė apysaka *Bylą tiria meistro mokinys* (2006, liet. 2008), *Supermergaitė Suzi* (2014, liet. 2014), *Vaikų biblija* (2017, liet. 2018).

1953 m. balandžio 15 d. gimė vokiečių rašytoja **Martina Dierks**. Daugiausia rašė vaikams ir jaunimui. Lietuvoje išleistas jos romanas paaugliams *Palaužti sparnai. Pavojinga meilė* (2005, liet. 2006). Mirė 2012 m. rugpjūčio 28 d.

1973 m. balandžio 17 d. gimė prancūzų rašytojas **Timothée'us de Fombelle'is**. Žymiausias jo kūrinys – dilogija apie Tobį Lolnesą: *Tarp Dangaus ir žemės* (2006) ir *Elišos akys* (2007, liet. abi 2007).

1953 m. balandžio 18 d. gimė australų dailininkas, vaikų knygų kūrėjas **Leighas Hobbsas**. Labai populiari jo knygelių apie vieną padarą serija (pagal ją sukurtas animacinis serialas): *Tomas* (1994), *Tomas paplūdimyje* (1995), *Tomas skrenda į Marsą* (1996), *Tomo gero elgesio mokytoja* (1998, visos liet. 2004).

1923 m. balandžio 22 d. gimė amerikiečių rašytoja, H. Ch. Anderseno premijos laureatė (1978) **Paula Fox**. Parašė apie 30 knygų, labiausiai išgarsėjo vaizduojančiomis paauglius: *Vergas šokėjas* (1973), *Atoki vieta* (1980), *Vienaakė katė* (1984), *Kaimas prie jūros* (1988), *Beždžionių salos* (1991) ir kt. Lietuvių kalba jos knygų kol kas nėra. Mirė 2017 m. kovo 1 d.

1963 m. balandžio 22 d. gimė knygotyrininkas, rašytojas **Remigijus Misiūnas**. Paaugliams ir jaunimui skirtos jo knygos *Keturi muškietininkai iš antrosios laiptinės* (2006), *Sutrumpintas meilės terapijos kursas* (2009), *Parduota vasara* (2014) ir *10A armagedonas* (2016).

1863 m. balandžio 27 d. gimė rašytojas, pedagogas **Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis**. Rašė apsakymus ir eilėraščius, kurie sudėti į skaitymo knygą *Dovanėlė* (1909, 1960), rinktines *Vaikų šaltinėlis* (1918–1923, 1974) ir *Kur banguoja Nemunėlis* (1995). Mokykloms parengė elementorių *Aušrelė* (1918). Mirė 1938 m. birželio 15 d.

1953 m. gegužės 1 d. gimė islandų rašytoja **Ragnheiður Gestsdóttir**. Rašo ir pati iliustruoja knygas vaikams ir paaugliams. Lietuvoje išleista jos apysaka *Proga laimėti* (2000, liet. 2007).

1873 m. gegužės 2 d. gimė poetas, vertėjas, diplomatas **Jurgis Baltrušaitis**. Vaikams žinoma jo poema-pasakėčia *Žiurkės įkurtuvės* (1941, 1998). Mirė 1944 m. sausio 3 d.

1933 m. gegužės 3 d. gimė latvių poetas, visuomenės veikėjas **Imantas Ziedonis**. Lietuvoje išleistos dvi jo eilėraščių knygos vaikams: *Spalvotos pasakos* (1973, liet. 2006) ir *Meškiukų pasaka* (1976, liet. 1984). Mirė 2013 m. vasario 27 d.

1923 m. gegužės 5 d. gimė čekų dailininkė, knygų iliustruotoja ir vaikų knygų kūrėja **Daisy Mrázková**. Lietuvoje išleistos jos pasakos *Neverk, musmiryte* (1965, liet. 1986, 2005). Mirė 2016 m. gruodžio 14 d.

1963 m. gegužės 5 d. gimė amerikiečių rašytojas **Scottas Westerfeldas**. Didžiausio populiarumo sulaukė jo trilogija *Bjaurūs*, *Gražūs* (abi 2005), *Ypatingi* (2006, liet. visos 2011).

1953 m. gegužės 28 d. gimė italų rašytoja, garsi maginės fantastikos knygų autorė **Silvana De Mari**. Lietuvoje išleistos kelios jos ciklo „Paskutinis elfas“ knygos: *Paskutinis elfas* (2004, liet. 2014, 2016), *Paskutinis orkas*, 3 d. (2005, liet. 2015–2016), *Paskutiniai užkeikimai*, 3 d. (2008, liet. 2017–2018) ir antroji trilogijos apie Haniją dalis – *Hanija*, *Šviesos Riterė* (2015, liet. 2019).

1973 m. gegužės 10 d. gimė italų dailininkė, knygų iliustruotoja ir autorė **Beatrice Alemagna**. Paryžiuje gyvenanti menininkė sukūrė per 30 knygų. Lietuvoje žinoma jos paveikslėlių knyga *Liūtas Paryžiuje* (2014, liet. 2018).

1903 m. gegužės 12 d. gimė rašytojas, vertėjas, diplomatas **Petras Babickas**. Vaikams išleido eilėraščių rinkinį *Tra-ta-ta-ta-ta!* (1930, 1934), apysakas *Nuostabi Jonuko kelionė* (1929) ir *Murziukas* (1933, tais pačiais metais apdovanota Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premija), sudarė eilėraščių antologiją deklamatoriams *Jie – jums* (1929). 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Vokietijoje, Brazilijoje. Mirė 1991 m. rugpjūčio 27 d.

1963 m. gegužės 16 d. gimė dailininkas **Giedrius Jonaitis**. Iliustravo Jono Avyžiaus, Vytautės Žilinskaitės, Jono Mačiukevičiaus, Kazio Sajos, Grozdanos Olujič, Ruvimo Frajermano knygas vaikams, literatūros vadovėlius. Jo iliustruota Kazio Sajos knyga *Septyni miegantys broliai* išrinkta meniškiausiai iliustruota 2009 m. knyga.

1943 m. gegužės 20 d. gimė poetas, literatūros kritikas **Vytautas Skripka**. Vaikams išleido septynias poezijos knygas: *Medžio mokyklėlė* (1972), *Saulės obuolys* (1975), *Balandžio rytas* (1977), *Giedras mano rūpestėlis* (1979), *Pavasario skudutis* (1982), *Tėviškės langas* (1984) ir *Lenktas marių mėnulis* (1988). Mirė 2013 m. gegužės 16 d.

1923 m. gegužės 22 d. gimė Nyderlandų rašytojas ir dailininkas, vienas žymiausių šalies knygų iliustruotojų, H. Ch. Anderseno premijos laureatas (2004) **Maxas Velthuijs**. Populiariausias jo kūrinys – 21 dalies knygų serija apie Varlių (1989–2019), išversta į daugiau kaip 50 pasaulio kalbų. Lietuvoje išleista tik viena jos dalis – *Varlius ir nepažįstamasis* (1993, liet. 2005). Mirė 2005 m. sausio 25 d.

1923 m. gegužės 22 d. gimė vengrų rašytojas **Miklósas Vidoras**. Apysaka paaugliams *Finalas sekmadienį* (1964, liet. 1985) išleista ir Lietuvoje. Mirė 2003 m. kovo 9 d.

1963 m. gegužės 22 d. gimė Kanados rašytojas **Donas Trembathas**. Išgarsėjo pirmąja knyga – *Antradienio kavinė* (1996, liet. 2006).

1973 m. gegužės 22 d. gimė britų vaikų rašytojas ir dailininkas **Thomas Tayloras**. Jis sukūrė apie 10 paveikslėlių knygų, iliustravo pirmojo „Hario Poterio“ serijos leidimo viršelį, išleido knygų paaugliams – *Malamandra* (2019, liet. 2021), *Gargantė* (2020, liet. 2021) ir kt.

1953 m. gegužės 24 d. gimė vertėja **Jonė Ramunytė**. Vaikams ir paaugliams iš prancūzų kalbos išvertė daugiau kaip 20 Josepho Kessel'io, Evelyne Brisou-Pellen, Elvire, Lorris ir Marie-Aude Murail'ių, Anne-Sophie Brasme, Philippe'ės Labro, Michel'io Déon'o, Stephanie, Danielo Pennaco, grafienės de Segiur ir kitų autorių knygų. André Dhôtel'io knyga *Kraštas, kurio niekada neprieisi* (2003) išrinkta geriausiu ir reikšmingiausiu metų vaikų ir paauglių vertimu.

1743 m. gegužės 28 d. gimė šveicarų rašytojas **Johannas Davidas Wyssas**. Parašė keturių dalių robinzonadą *Šveicarų Robinzonų šeima* (1812–1827), kurios adaptuoti

variantai leidžiami vaikams (liet. 1998, 2002). Mirė 1818 m. sausio 11 d.

1943 m. gegužės 28 d. gimė rašytojas, humoristas **Augustas Tamaliūnas**. Paaugliams skirtos jo humoreskų knygos *Smagūs rūpesčiai* (1985) ir *Ryškūs pėdsakai* (1989). Mirė 2012 m. kovo 26 d.

1933 m. gegužės 30 d. gimė poetas, vertėjas **Jonas Juškaitis**. Jaunesniems skaitytojams skirtas jo eilėraščių rinkinys *Su volungės balsu* (1984), o vyresniems moksleiviams – *Labos nakties, naktie* (2005). Mirė 2019 m. birželio 30 d.

1953 m. birželio 1 d. gimė dailininkė, knygų iliustruotoja **Eglė Valiūtė**. Iliustravo skaitinių knygą *Saulės kelias* (1994), Aldonos Kandroškaitės, Birutės Baltrušaitytės knygas vaikams, vadovėlius ir kitas mokymo priemones pradinių klasių moksleiviams.

1983 m. birželio 2 d. gimė amerikiečių rašytoja **Jessica Sorensen**. Žinomiausi jos kūriniai – „Sutapimų" ir „Paslapčių" ciklų knygos. Lietuvoje išleistos pirmosios pastarojo ciklo knygos – *Elos ir Mičo paslaptis* (2012, liet. 2015), *Ela ir Mičas amžinai* (2013, liet. 2015) ir *Lilos ir Etano klystkeliai* (2013, liet. 2015).

1933 m. birželio 13 d. gimė muzikas, pedagogas, rašytojas **Vytautas Čepliauskas**. Vaikams išleido dvi knygas – *Ripsikė* (1999) ir *Mirta* (2001). Mirė 2011 m. vasario 4 d.

1943 m. birželio 22 d. gimė britų rašytoja **Jan Mark** (tikr. Janet Marjorie Brisland). Išleido kelias dešimtis knygų, iš kurių reikšmingiausios – *Griaustinis ir „Žaibai"* (1976, liet. 2003) bei *Rankenos* (1983), apdovanotos Karnegio medaliu (*Carnegie Medal*). Mirė 2006 m. sausio 16 d.

1943 m. birželio 27 d. gimė prozininkas **Aloyzas Každailis**. Vaikams parašė apysakas-pasakas *Ko verkė plekšnytė* (1985), *Žvyniuko laiškai iš Karibų jūros* (1994), o vyresniems moksleiviams – pasakojimų knygą *Laivai ir jūrininkai* (1981, 1987, 2014). Mirė 2018 m. gegužės 8 d.

1923 m. liepos 1 d. gimė poetas, vertėjas **Kostas Kubilinskas**. Dirbo *Žvaigždutės* (1950–1955), *Genio* (1957) redakcijose, vaikams išleido apie 30 eilėraščių, poemų, eiliuotų pasakų ir pjesių knygų. Žymiausios jo eilėraščių ir poemų knygos: *Pumpurėliai* (1956), *Stovi pasakų namelis* (1957, 1974, 1985, 2015), *Su žilvičio dūdele* (1957, 1987), *Buvo buvo kaip nebuvo* (1958, 1999), *Gintarėliai* (1961, 1969, 1974), *Varlė karalienė* (1962, 1967, 1979), *Seka sakmę senelis* (1966, 1967), *Mano batai buvo du* (1999), pjesės *Molio Motiejukas* (1963), *Vėjo botagėlis* (1963), *Strakaliukas ir Makaliukas* (1986). Mirė 1962 m. kovo 9 d.

1903 m. liepos 5 d. gimė rusų rašytojas, dailininkas iliustruotojas, daugiau kaip 30 animacinių filmukų scenaristas ir dailininkas **Vladimiras Sutejevas**. Iliustravo nemažai rusų ir kitų užsienio rašytojų kūrinių, sukūrė daugybę paveikslėlių knygų: *Tekiniukai* (liet. 1956, 1968, 1993), *Eglutė* (liet. 1956, 1970), *Burtų lazdelė* (liet. 1966), *Kas pasakė „Miau"?* (liet. 1969), *Laivelis* (liet. 1993), *Viščiukas ir Ančiukas* (liet. 1978), *Eglutė, Obuolys, Peliukas ir Pieštukas* (liet. 2001), *Maišas obuolių, Kas per paukštis?* (liet. 2001), *Stebuklingoji lazdelė, Trys kačiukai, Po grybuku* (liet. 2001). Mirė 1993 m. kovo 10 d.

1713 m. liepos 9 d. gimė anglų knygų leidėjas **Johnas Newbery'is**. Išleido knygą *Gražioji kišeninė knygelė, skirta mažam ponaičiui Tomui ir mielajai panelei Poelei pamokyti ir palinksminti* (1744), pradėjusią naują vaikų literatūros erą. 1751 m. išleido pirmą periodinį žurnalą vaikams *Liliputų žurnalas* (*The Liliputian Magazine)*. Mirė 1767 m. gruodžio 22 d. 1922 m. Amerikos bibliotekininkų asociacija įsteigė premiją – Niuberio medalį, kasmet teikiamą už reikšmingą vaikų literatūros kūrinį.

1963 m. liepos 13 d. gimė amerikiečių rašytoja ir grafikos dizainerė **Raquel Jaramillo Palacio**. Sukūrė šimtus knygų viršelių, parašė ir iliustravo keletą knygų, o pripažinimą pelnė romanas paaugliams *Stebuklas* (2012, liet. 2014, 2017, 2018, 2019), pagal kurį 2017 m. sukurtas meninis filmas.

1973 m. liepos 14 d. gimė islandų rašytojas **Andri Snæris Magnasonas**. *Mėlynosios planetos istorija* (1999, liet. 2009) – viena reikšmingiausių islandų vaikų literatūros knygų, išleista 30 pasaulio šalių. Lietuvoje žinoma ir jo apysaka *Laiko skrynia* (2013, liet. 2021).

1893 m. liepos 19 d. gimė rusų poetas **Vladimiras Majakovskis**. Vaikams parašė daugiau kaip 20 knygų: *Kas gerai ir kas blogai* (1925, liet. 1952, 1970), *Šią knygelę aš sukūriau apie švyturį ir jūrą* (1926, liet. 1953), *Šitoj knygutėj ir drambliai, ir liūtai* (1926, liet. 1980), *Kuo būti?* (1928, liet. 1955, 1967, 1974) ir kt. Mirė 1930 m. balandžio 14 d.

1963 m. liepos 20 d. gimė italų rašytojas, scenaristas ir kino režisierius **Federico Moccia**. Jau pirmasis jo romanas *Trys metrai virš dangaus* (2004, liet. 2008, 2021) tapo literatūrine sensacija, o iki šiol išleido bemaž 20 knygų.

1893 m. liepos 21 d. gimė vokiečių rašytojas, žurnalistas **Hansas Fallada** (tikr. Rudolf Ditzen). Vaikams skirtos jo *Pasakos* (1938, liet. 1964, 1991), paauglių lektūroje figūruoja autobiografinis romanas *Anuomet mūsų namuose* (1941, liet. 1988, 2008). Mirė 1947 m. vasario 5 d.

1923 m. liepos 25 d. gimė žymi vaikų ir paauglių švedų rašytoja, H. Ch. Anderseno premijos laureatė (1974) **Maria Gripe** (tikr. Maja Stina Walter). Parašė apie 40 knygų, kurios išverstos į 30 pasaulio kalbų. Lietuvių kalba išleistos *Jozefina* (1961, liet. 2002), *Hugas ir Jozefina* (1962, liet. 1993, 2002), *Hugas* (1966, liet. 2002), *Varpų metas* (1965, liet. 1999), *Elvis Karlsonas* (1972, liet. 1980), *Elvi! Elvi!* (1973, 1986), *Vabalas skrenda temstant* (1978, liet. 2016), *Nepaprasta Agnesės Sesilijos istorija* (1981, liet. 1996, 2009, 2011), *Šešėlis ant akmeninio suolelio* (1982) *...ir baltieji šešėliai miškuos* (1984, abi liet. 2009). Mirė 2007 m. balandžio 5 d.

1973 m. liepos 27 d. gimė amerikiečių paauglių rašytoja **Cassandra Clare** (tikr. Judith Lewis). Autorė labiausiai žinoma dėl jos ciklo „Mirtinieji įrankiai": *Kaulų miestas* (2007, liet. 2012), *Pelenų miestas* (2008, liet. 2012), *Stiklo miestas* (2009, liet. 2013). Kartu su Holly Black sukūrė maginės fantastikos knygų ciklą „Magisteriumas": *Geležinis išbandymas* (2014), *Varinė pirštinė* (2015), *Bronzinis raktas* (2016, visos liet. 2017).

1853 m. liepos 27 d. gimė rusų rašytojas **Vladimiras Korolenka**. Žymiausi jo kūriniai vaikams – apysakos *Požemio vaikai* (1885, liet. 1950, 1969) ir *Aklasis muzikantas* (1886, liet. 1937, 1949, 1956, 1970, 1992). Mirė 1921 m. gruodžio 25 d.

1843 m. liepos 31 d. gimė austrų švietėjas, rašytojas **Peteris Roseggeris** (tikr. Kettenfeier). Parašė įvairių žanrų knygų, o Lietuvoje išleista *Kai buvau dar vaikas* (1895, liet. 1925), *Alpių kalnuose* (liet. 1929, 1977), *Kalnuose ir miškuose* (1875, liet. leid. be metų). Mirė 1918 m. birželio 26 d.

1963 m. rugpjūčio 1 d. gimė žurnalistė, rašytoja, žurnalo vaikams *Tipu tapu* redaktorė **Imandra Nekrošiūtė-Daukšienė**. Vaikams sukūrė edukacinio pobūdžio pasakų: *Žydrojo lašelio kelionė į žemę* (1996), *Monika ir moneta* (2001), *Tirpuko Ledų šalis* (2004), *Sodros skėtis* (2007), *Kreditas ir Palūkana* (2013), *Monetų lobis, arba Kaip atsirado pinigai* (2014).

1963 m. rugpjūčio 4 d. gimė švedų rašytojas **Andersas Jacobssonas**. Jis su savo pusbroliu Sörenu Olssonu parašė knygų serijas apie Bertą (1987–1999): *Berto dienoraštis* (1987, liet. 1998), *Bertas ir brolyčiai* (1995, liet. 2000), *Bertas ir Smalynės gauja* (1996, liet. 2000).

1963 m. rugpjūčio 6 d. gimė anglų rašytoja **Julie Sykes**. Yra išleidusi apie 100 knygų vaikams, iš kurių populiariausios „Vienaragių akademijos" ciklo knygos: *Sofija ir Vaivorykštė* (2018, liet. 2019, 2020), *Eiva ir Žvaigždė* (2018, liet. 2020), *Skarletė ir Liepsna* (2018, liet. 2020), *Izabelė ir Debesis* (2018, liet. 2020), *Ariana ir Kuždesys* (2019, liet. 2021), *Matilda ir Perlas* (2019, liet. 2022).

1973 m. rugpjūčio 10 d. gimė vertėja, redaktorė, IBBY Lietuvos skyriaus narė **Indrė Dalia Klimkaitė**. Iš vokiečių kalbos išvertė apie 40 Cornelios Funke, Ericho Kästnerio, Waldemaro Bonselso, Isabelės Abedi, Margitos Auer, Mirjam Pressler, Johannos Spyri, Karlo Olsbergo, Vanessos Walder, Annos Ruhe ir kitų autorių knygų vaikams ir jaunimui. Juttos Richter knyga *Lydekos vasara* (2006) pripažinta geriausiu ir reikšmingiausiu metų vertimu paaugliams.

1953 m. rugpjūčio 11 d. gimė vokiečių rašytojas **Joachimas Friedrichas**. Vaikams parašė apie 30 detektyvų: *4½ draugo* (1992, liet. 2002*)*, 4½ draugo *ir dingusi biologijos mokytoja* (1994, liet. 1998), *4½ draugo ir „Kalėdų senelių agentūra"* (1995, liet. 1998), *4½ draugo ir mįslinga mokytojų epidemija* (1996, liet. 1999), *4½ draugo ir budrūs sodo nykštukai* (1998, liet. 1999), *4½ draugo ir septintojo agurko paslaptis* (1999, liet. 2002), *„Internetas" ir dešra su kariu* (1997, liet. 1999), *Amanda ir sekliai* (2000, liet. 2001), *Bela ir Bildukas* (2000, liet. 2001), *Erikas ir boksininkė avis* (2003, liet. 2004), *Hempelis ir Širdelė* (2006, liet. 2008) ir kt.

1923 m. rugpjūčio 12 d. gimė rašytoja, aktorė ir režisierė, ilgą laiką (1944–1998) gyvenusi ir kūrusi Užatlantėje, **Birutė Pūkelevičiūtė**. Vaikams parašė pjesę *Aukso žąsis* (1965) ir eiliuotas pasakas *Daržovių gegužinė* (1973), *Kalėdų dovana* (1973, 1990), *Klementina ir Valentina* (1974), *Peliukai ir plaštakės* (1973), *Rimas pas Kęstutį* (1975), *Skraidantis paršiukas* (1974), kurios mažuosius pirmiausia pasiekdavo „Žirginėlių" plokštelių leidimais. Mirė 2007 m. rugsėjo 21 d.

1943 m. rugpjūčio 12 d. gimė dailininkas **Kastytis Skromanas**. Iliustravo Kazio Sajos, Vlado Dautarto, Salomėjos Nėries, Jokūbo Skliutausko, Liutauro Degėsio, Prano Mašioto kūrybą, apipavidalino, sukūrė viršelius keliems šimtams knygų.

1803 m. rugpjūčio 11 d. (arba 13 d.) gimė rusų rašytojas **Vladimiras Odojevskis**. Jo kūrybą vaikams sudaro rinkiniai *Senelio Irinėjaus pasakos vaikams* (1840), *Senelio Irinėjaus dainos vaikams* (1847) ir pasaka *Miestukas tabokinėje* (1834, liet. 1952, 1974). Mirė 1869 m. kovo 11 d.

1953 rugpjūčio 15 d. gimė vokiečių rašytojas **Wolfgangas Hohlbeinas**, knygas kuriantis kartu su žmona Heike. Išgarsėjo pirmuoju fantastiniu romanu *Pasakų mėnulio šalis* (1983, liet. 2006). Lietuvių kalba dar išleista jų pasaka *Velniūkštis* (1997, liet. 2000).

1913 m. rugpjūčio 19 d. gimė rašytoja, nuo 1939 m. gyvenusi JAV, **Sonė Pipiraitė-Tomarienė**. Vaikams parašė apie 20 stilizuotų lietuvių liaudies ir literatūrinių pasakų knygų: *Katinas puikuolis ir žvirblis gudruolis* (1957), *Trys lepūnai pagyrūnai* (1961), *Senolės pasakos* (1966), *Saulės vestuvės* (1967), *Pasakų sparnai* (1962), *Užburtos birbynės* (1964), *Rubino širdis* (1968), *Burtų paukštis* (1980), *Pajūralio pagrandukas* (1991) ir kt. Mirė 2002 m. rugsėjo 8 d.

1963 m. rugpjūčio 28 d. gimė britų vaikų ir paauglių rašytoja **Karen McCombie**. Išleido 12 apysakų *(Mano mielas pašėlęs Valentinas* (2002, liet. 2006) ir kt.), bet populiariausi kūriniai – ciklo „Elės pasaulis" knygos: *Praeitis, dabartis ir nenuorama mergaitė* (2001, liet. 2008), *Pasimatymai, dvigubi pasimatymai ir baisus rūpestis* (2001, liet. 2009) ir kt.

1893 m. rugsėjo 1 d. gimė rašytojas, dailininkas **Vytautas Bičiūnas**. Vaikams išleista jo apysaka *Aukšlytė* (1938). Mirė 1942 m. spalio 30 d.

1933 m. rugsėjo 6 d. gimė pedagogas, poetas **Petras Panavas**. Vaikams išleido tris eilėraščių rinkinius: *Šviesios pakelės* (1990), *Gandras neša Dionizą* (2007) ir *Sugrįžkit, gervelės...* (2008).

1953 m. rugsėjo 9 d. gimė britų vaikų knygų autorius **Ianas Grahamas**. Jis kuria įvairios tematikos pažintinio pobūdžio knygas vaikams: *Kosmosas* (2000, liet. 2002), *Įspūdingi traukiniai* (2017, liet. 2017), *Skraidančios mašinos* (2017, liet. 2017), *Transporto enciklopedija* (su kitais, 2001, liet. 2002) ir kt.

1973 m. rugsėjo 19 d. gimė dailininkė, knygų iliustruoja ir paveikslėlių knygų kūrėja, IBBY Lietuvos skyriaus narė **Ieva Babilaitė**. Sukūrė paveikslėlių knygas *Čiauškančios raidės* (2010), *Ulė ir peliukas* (kartu su Jurga Čekatauskaite, 2005), *Uršulė eis į mokyklą* (2009), *Baltosios Lokės knyga* (kartu su Elvyra Kučinskaite, 2021), iliustravo Vytauto V. Landsbergio, Daivos Čepauskaitės, Selemono Paltanavičiaus, Antano Šimkaus, Ritos Latvėnaitės, Prano Mašioto knygas. Bežodė knyga *(Ne)vienas* (2019) išrinkta geriausia metų paveikslėlių knyga, *Pasaka apie paskutinį Lietuvos princą* (kartu su Lina Mickute, 2021) – gražiausia metų knyga, *Skrisiu* (2014) įrašyta į tarptautinį IBBY Garbės sąrašą (2016).

1953 m. rugsėjo 21 d. gimė danų kilmės norvegų rašytojas **Larsas Saabye Christensenas**. Parašęs daugybę eilėraščių, pjesių, keletą filmų scenarijų, bet geriausiai žinomas kaip romanistas. Lietuvoje išleisti du romanai jaunimui – *Bitlai* (1984, liet. 2013) ir *Hermanas* (1988, liet. 2012).

1943 m. rugsėjo 30 d. gimė anglų kino ir televizijos aktorius, rašytojas **Ianas Ogilvis**. Vaikams yra išleidęs knygų seriją apie Nevykėlį, kurios pirmoji knyga – *Nevykėlis ir raganius* (2004, liet. 2007).

1953 m. spalio 1 d. gimė poetas, filosofas **Liutauras Degėsys**. Vaikams išleido eilėraščių rinkinius *Žalias paukštis* (1984), *Rugsėjo žvaigždė* (1989), *Žvėrynas* (1998), *Žolynas. Žvėrynas* (2007), vyresniųjų klasių moksleiviams parašė pilietinio ugdymo vadovėlį romaną *Markas* (1999), *Etikos* vadovėlį 7–9 klasėms (kartu su Rasa Aškinyte, 2000).

1973 m. spalio 3 d. gimė dailininkė, knygų iliustruotoja ir rašytoja, IBBY Lietuvos skyriaus narė **Lina Žutautė**. Pradėjusi nuo kitų autorių – Gendručio Morkūno, Giannio Rodario, Anzelmo Matučio, Grigorijaus Osterio – kūrinių iliustravimo, 2010 m. debiutavo autorine knyga *Kakė Makė ir Netvarkos nykštukas.* Paveikslėlių knygos su Kake Make labai išpopuliarėjo, tapo prekės ženklu ir persikėlė ant mokyklinių sąsiuvinių, puodelių, marškinėlių, maisto produktų. Literatūrinė pasaka *Ferdinandas ir Pū* (2012) išrinkta geriausia metų vaikų ir paauglių knyga, įtraukta į 2014 m. IBBY Garbės sąrašą.

1943 m. spalio 7 d. gimė dailininkė, tekstilininkė, paveikslėlių knygų kūrėja **Toleina Auma** (tikr. Daiva Načiulienė). Kartu su Ieva Načiulyte sukūrė senbernarės Doros pasakų ciklą: *Senbernarės Doros pasakos* (1991), *Dora atkeliauja į žemę* (1995), *Dora ir garsas RRR*, *Dora ir akmuo Titas* (abi 1996), *Dora, Orius ir Žliumbius*, *Dora ir debesys*, *Dora ir nakties paslaptys*, *Dora ir katinas Filis* (visos 2001) ir kt.

1943 m. spalio 5 d. gimė vienas žymiausių šiuolaikinių anglų vaikų ir paauglių rašytojų **Michaelis Morpurgo** (tikr. Michael Andrew Bridge). Jis sukūrė per 100 knygų: *Baltas liūtas* (1996, liet. 2018), *Gimęs bėgti* (2007, liet. 2014, 2015, 2022), *Kasparas, kačių princas* (2008, liet. 2014), *Karo žirgas* (2011, liet. 2012, 2018, 2021) ir kt.

1933 m. spalio 12 d. gimė vertėja **Romualda Zagorskienė**. Vaikams ir paaugliams iš anglų kalbos išvertė *Škotų pasakas*, Charleso Thorsono *Kiką*, Katherine'os Paterson *Smarkuolę Gilę Hopkins,* Arthuro Conan Doyle'io *Užrašus apie Šerloką Holmsą*, Thomo Mayne Reedo romanus, paveikslėlių knygas.

1963 m. spalio 18 d. gimė pedagogė, literatūros tyrėja, IBBY Lietuvos skyriaus narė, žurnalo *Rubinaitis* vyriausioji redaktorė (nuo 2022), profesorė **Džiuljeta Maskuliūnienė**. Išleido mokomąsias knygas studentams *XIX a. lietuvių didaktinė proza: adresatas ir tekstas* (2005), *Žmogaus ir epochos vaizdavimas literatūroje* (2012) (pastaroji – su bendraautoriais), straipsnių rinkinį *Peldų takais. Lietuvių vaikų literatūros tyrinėjimai* (2011), sudarė knygas *Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos* (1997), mokslo darbų *Acta humanitarica universitatis Saulensis* penktą tomą *Vaikas lietuvių ir pasaulio kultūrose* ir kitus tomus, Valerijos Ramonaitės *Rinktinius raštus* (2010), Onos Danutės Klumbytės *Darbų rinktinę* (2012), buvo viena iš sudarytojų, parengusių 1–2 , 3–4 klasėms skaitinius *Upelis* (2018) ir kt. Kelias dešimtis straipsnių, apžvalgų, recenzijų vaikų literatūros teorijos ir kritikos klausimais paskelbė rinkiniuose ir periodiniuose leidiniuose.

1923 m. spalio 20 d. gimė vokiečių vaikų rašytojas **Otfriedas Preußleris**. Jis parašė 32 knygas, kurios išverstos į 55 pasaulio kalbas. Lietuvoje žinoma didžioji dalis jo kūrybos: paveikslėlių knyga *Bėk, Zenta, bėk* (kartu su Karina Lechler 1991, liet. 1992, 2003), pasakos *Mažasis vandenis* (1956, liet. 1970, 1992, 2005, 2003, 2020), *Raganiukė* (1957, liet. 1975, 1992, 2002, 2005, 2010, 2014, 2021), *Vaiduokliukas* (1966, liet. 1992, 2003, 2020), *Plėšikas Hocenplocas* (3 d. 1962, 1970, 1973, liet. 1990, 1992 ir kiti įvairių dalių leidimai), *Ponas Klingzoras truputį mokėjo burti* (1987, liet. 2002, 2005), *Herbė su didele skrybėle* (1981, liet. 2005, 2007, 2022), *Herbė ir jo draugas Cvotelis* (1983, liet. 2007, 2022), *Pas mus Šildoje* (1958, liet. 2008, 2022), *Tomas Baideklis* (1958, liet. 2008), romanas paaugliams *Krabatas* (1971, liet. 1996, 2003, 2010, 2019, 2021). Mirė 2013 m. vasario 18 d.

1943 m. spalio 21 d. gimė britų rašytojas **Francesas Thomasas**. Vaikams ir paaugliams išleido apie 20 knygų, lietuvių kalba išleista apysaka *Radau tavo dienoraštį* (2004, liet. 2006).

1963 m. spalio 23 d. gimė amerikiečių dailininkas, karikatūristas, vaikų knygų kūrėjas **Lincolnas Peirce'as**. Pripažinimą vaikų literatūroje pelnė iliustruotų knygų ciklas „Didysis Neitas" (2010–2016): *Didysis Neitas klasėje vienas* (2010, liet. 2013, 2014), *Didysis Neitas. Nuotykiai tęsiasi* (2010, liet. 2014), *Didysis Neitas. Nepaprasta sėkmė* (2011, liet. 2015), *Didysis Neitas rizikuoja* (2012, liet. 2017), *Didysis Neitas kraustosi iš proto* (2013, liet. 2018), *Didysis Neitas. Laimingasis talismanas* (2014, liet. 2021) ir kt.

1903 m. spalio 24 d. gimė rašytojas, pedagogas **Konstantinas Bajerčius**. Vaikams parašė eilėraščių – *Spindulėliai* (1930), apsakymų, literatūrinių pasakų – *Namuose ir giriose* (1930), *Zuikių žemėje* (1931), *Nugirstos šnekos* (1937), *Iš pasakų krašto* (1939). Visa jo kūryba, laiškai, atsiminimai išleisti knygoje *Gyvenimo vieškeliais gruoblėtais* (2003). Mirė 1946 m. gruodžio 8 d.

1793 m. spalio 28 d. gimė istorikas, švietėjas, rašytojas **Simonas Daukantas**. Apie 1846 m. perkūręs Joachimo

Campe'ės *Robinzoną,* parašė pirmąją apysaką Lietuvos vaikams *Rubinaičio Peliūzės gyvenimas* (1984), parengė liaudies pasakų knygas *Vaikams* (1932) ir *Žemaičių pasakos* (1940, 1947, 1955, 1965, 1985, 2003). Mirė 1864 m. gruodžio 6 d.

1953 m. spalio 28 d. gimė pedagogė, rašytoja, IBBY Lietuvos skyriaus narė **Vilė Vėl** (tikr. Vilija Dailidienė). Vaikų literatūroje debiutavo apysaka *Parašyk man iš Afrikos* (2003), kuri išrinkta geriausiu metų vaikų literatūros debiutu ir geriausia metų knyga. Išleido apsakymų knygą *Kaip mes išgarsėjome* (2012, 2013, 2017, 2019, 2020), literatūros mokymo priemonių 11–12 klasių moksleiviams ir kt.

1963 m. lapkričio 2 d. gimė vokiečių aktorius, režisierius, rašytojas **Ulrichas Hubas**. Parašė pjesę *Aštuntą prie laivo* (2006), o išgarsėjo, kai išėjo Jörgo Mühle'ės iliustruota to paties pavadinimo knyga (2007, liet. 2013).

1913 m. lapkričio 13 d. gimė prozininkas **Romualdas Giedraitis** (slp. Spalis). 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Anglijoje. Paaugliams skirtas pirmas jo septynių dalių ciklo romanas *Gatvės berniuko nuotykiai* (1952, 1969, 1993, 1997). Mirė 1980 m. gegužės 14 d.

1933 m. lapkričio 13 d. gimė vokiečių rašytojas **Peteris Härtlingas**. Vaikams parašė knygų socialine tematika: *Senelė* (1975), *Benas myli Aną* (1979, liet. 1999), *Senasis Džonas* (1981) ir kt. Mirė 2017 m. liepos 10 d.

1973 m. lapkričio 14 d. gimė britų vaikų rašytojas **Andy Stantonas**. Labiausiai žinoma jo knygų serija apie poną Gumbą: *Tu bjaurus, pone Gumbai!* (2006, liet. 2013), *Ponas Gumbas ir Sausainių Milijardierius* (2007, liet. 2014) ir kt.

1953 m. lapkričio 14 d. gimė britų rašytojas **Timas Bowleris**. Vaikams ir paaugliams išleido apie 20 knygų: *Žvaigždės ieškotojas* (2002, liet. 2005), *Apokalipsė* (2004, liet. 2006), *Upės sūnus* (1997, liet. 2010) ir kt., pelnė šešiolika apdovanojimų, įskaitant prestižinį Karnegio medalį (*Carnegie Medal*).

1893 m. lapkričio 16 d. gimė poetas, dramaturgas, vertėjas **Kazys Binkis**. Laisvai išvertė Heinricho Hoffmanno, Samuilo Maršako, Kornejaus Čiukovskio eiliuotas pasakas, vaikams parašė poemas *Atsiskyrėlis Antanėlis* (1930, 1951, 1968, 1970, 1976, 1999, 2010, 2020), *Baltas vilkas* (1929, 1949, 1953, 1997, 2019), *Dirbk ir baiki* (1936, 1947, 1949, 1956, 1977, 1996, 1997, 2012, 2020), *Jonas pas čigonus* (1937, 1945, 1966, 1975, 1992, 1996, 1999), *Meškeriotojas* (1928, 1935, 1949, 1959, 1982, 1992, 2021), *Keistutis pas Gediminą* (1940) ir *Kiškių sukilimas* (1937, 1971, 1978, 2005, 2006, 2008, 2013, 2014, 2016, 2019). 1938 m. išleista ir pastatyta pjesė *Atžalynas* ilgam tapo pagrindiniu teatrų repertuaro veikalu. Visa kūryba vaikams išleista serijos „Mokinio skaitiniai" rinkiniu *Kiškių sukilimas* (2008). Mirė 1942 m. balandžio 27 d.

1983 m. lapkričio 17 d. gimė amerikiečių rašytojas **Christopheris Paolinis**. Žymiausias kūrinys – fantastinės magijos ciklas „Paveldėjimas": *Eragonas* (2002, liet. 2005, 2006, 2007, 2009, 2021), *Vyriausiasis* (2005, liet. 2006, 2007, 2021), *Ugnies kardas, arba Septyni Eragono, Šešėlio žudiko, ir Safyros Skaisčiažvynės pažadai* (2008, liet. 2009, 2012, 2021), *Paveldėjimas* (2011, liet. 2012, 2021).

1943 m. lapkričio 20 d. gimė poetė, prozininkė, dramaturgė, vertėja, IBBY Lietuvos skyriaus narė **Violeta Palčinskaitė**. Vaikams išleido apie 30 knygų: eilėraščių ir poemų – *Einu per miestą* (1966), *Braškių karalienė* (1967), *Baltosios nykštukės* (1970, 1981), *Namai namučiai* (1977, 1984), *Sapnų taškuota sraigė* (1997), *Skersgatvio palangės* (2003), *Po kabančiu pasakos tiltu* (2010), *Vaikų kambarys* (rinktinė, 2013, 2014, 2017, 2020), *Eilėraščiai iš namų* (2013), *Ką padarė šokių salė* (2020), pjesių – *Aš vejuos vasarą* (rinktinė, 1982), pasakų – *Stebuklinga Mocarto fleita* (2008, 2019), *Trolis Molis ir Čiurlionis* (2021). *Muzika troliui* (2011, 2012) išrinkta geriausia metų vaikų ir paauglių knyga. Iš anglų kalbos išvertė *Motulės Žąsies eilėraščius* (1998), vertė paveikslėlių knygas, Roaldo Dahlio, Jacqueline Wilson, Lemony Snicketo, Kate DiCamillo, Donaldo Bisseto, Lewiso Carrollio, Johno Boyne, Maurice'o Sendako, Katherine Rundell ir kt. rašytojų kūrinius.

1943 m. lapkričio 22 d. gimė norvegų vaikų ir paauglių rašytoja, dailininkė **Torill Thorstad Hauger**. Viena jos kūrybos temų – vikingų laikai: *Vikingų pagrobti* (1978, liet. 2008), *Bėgimas nuo vikingų* (1979, liet. 2009), *Sigurdas – drakonų nugalėtojas* (1982, liet. 2011) ir kt. Mirė 2014 m. liepos 4 d.

1953 m. lapkričio 22 d. gimė norvegų vaikų rašytoja **Marit Nicolaysen**. Populiariausias jos kūrinys – *Sveinas ir žiurkiukas* (1996–2009, liet. 2007).

1913 m. lapkričio 23 d. gimė amerikiečių rašytoja, istorikė **Dorothy Sterling**. Parašė per 30 knygų. Lietuvoje žinoma apysaka paaugliams *Meri Džeinė* (1959, liet. 1966). Mirė 2008 m. gruodžio 1 d.

1943 m. lapkričio 23 d. gimė austrų vaikų rašytoja **Edith Schreiber-Wicke**. Nemažai paveikslėlių knygų yra sukūrusi kartu su dailininke Carola Holland: *Kai varnos dar margos buvo* (1990), *Varniukas, kuris buvo kitoks* (1994), *Varna retai atskrenda viena* (1996, liet. visos 1998).

1953 m. lapkričio 26 d. gimė rašytojas, vertėjas **Antanas A. Jonynas**. Parašė pjesę „Cirkas yra cirkas", kuri buvo statoma Vilniaus „Lėlės" teatre, sukūrė eiles knygai *Skambanti ABC* (2020), iš vokiečių kalbos vertė Edithos Schreiber-Wicke, Janoscho, Eleni Zabini, Danielo Nappo knygas vaikams.

1953 m. lapkričio 26 d. gimė suomių rašytoja, žurnalistė **Sinikka Nopola**. Ji parašė daugiau kaip 80 knygų. Ypač išpopuliarėjo kartu su seserimi Tiina sukurta knygų apie dvi sesutes serija (1989–2006): *Šiaudinukė ir Veltinukė* (1994), *Šiaudinukė, Veltinukė ir Lituvėnų padauža* (2004, liet. abi 2006) ir kt., knygos apie Beną Būgnelį: *Pirmyn, Benai Būgneli!* (1997, liet. 2013), *Benas Būgnelis ir Makaronplaukė* (2002, liet. 2016), *Benas Būgnelis ir šaldytoja Elvyra* (2002, liet. 2018). Mirė 2021 m. sausio 13 d.

1923 m. gruodžio 7 d. gimė pedagogas, vienas žymiausių vaikų literatūros tyrinėtojų **Vincas Auryla**. Išleido monografijas *Pagrindiniai vaikų literatūros bruožai* (1962), *Lietuvių vaikų literatūra* (D. 1, 1967), *Lietuvių vaikų literatūra* (1986), lietuvių vaikų literatūros tyrinėjimo knygų rusų, anglų, vokiečių kalbomis, sudarė antologijas *Lietuvių vaikų proza* (1977), *Lietuvių vaikų poezija* (1980), *Lietuvių vaikų dramaturgija* (1984), *Lietuvių egzodo vaikų ir jaunimo proza, 1945–1990* (D. 1–2, 2002, 2003), senosios lietuvių vaikų literatūros rinkinį *Užmiršti vaikai* (1957), Konstantino Bajerčiaus palikimo rinkinį *Gyvenimo vieškeliais gruoblėtais* (2003), *Literatūros mokymo klausimai vidurinėje mokykloje* (3 kn., 1971, 1979, 1989) ir kt., parašė apie 300 straipsnių, recenzijų vaikų literatūros ir literatūros mokymo klausimais. Mirė 2009 m. balandžio 2 d.

1973 m. gruodžio 7 d. gimė amerikiečių rašytoja, maginės ir mokslinės fantastikos knygų autorė **Kelly Regan Barnhill**. Populiariausi jos kūriniai – *Raganos sūnus* (2014, liet. 2017) ir *Mergaitė, atsigėrusi mėnulio* (2016, liet. 2019).

1903 m. gruodžio 10 d. gimė anglų vaikų rašytoja **Mary Norton**. Žymiausias kūrinys – knygų ciklas apie skoliniautojus: *Skoliniautojai* (1952, liet. 2002, 2012), *Skoliniautojai laukuose* (1955), *Skoliniautojai prie upės* (1959), kt. Mirė 1992 m. rugpjūčio 29 d.

1973 m. gruodžio 13 d. gimė prancūzų vaikų ir paauglių rašytoja **Florence Hinckel**. Ji parašė apie 40 knygų, iš kurių Lietuvoje žinoma *Kaip veidrodžio šukės* (2019, liet. 2020).

1923 m. gruodžio 14 d. gimė rašytojas **Antanas Jonynas**. Vaikams ir jaunimui parašė eilėraščių ir poemų knygas *Išvažiuojam* (1956), *Erškėtrožė* (1959), *Neužmirštama diena* (1985), pasaką *Protingojo Princo klajonės* (1967), apysaką *Laimės ratas* (1965) ir rinkinį *Laimės ratas* (1973) ir kt. Mirė 1976 m. liepos 5 d.

1933 m. gruodžio 17 d. gimė dailininkas **Bronius Leonavičius**. Iliustravo Jono Avyžiaus, Kazio Jakubėno, Anzelmo Matučio, Juditos Vaičiūnaitės, Martyno Vainilaičio, lietuvių liaudies pasakų knygas vaikams.

1863 m. gruodžio 19 d. gimė vaikų rašytojas, vertėjas, pedagogas, vienas iš lietuvių tautinės mokyklos kūrėjų **Pranas Mašiotas**. Išleido apie 140 pavadinimų veikalų, iš jų apie 30 originalių, apie 60 vertimų ir adaptacijų, nemažai matematikos, fizikos, istorijos vadovėlių, parašė apie 600 straipsnių, publicistikos, recenzijų. Vaikams jis parašė mokslo populiarinimo knygas *Pasakos – nepasakos* (1915, 1922), *Mokslo pasakos* (1916, 1920, 1973), *Išradėjai ir išradimai* (1922), apysakų, apsakymų: *Ir aš mažas buvau* (1919, 1922, 1938, 1956, 1969), *Gimnaziją atsiminus* (1922), *Kai knygas draudė* (1924, 1938, 1939, 1997, 2008), *Mano poilsis* (1922, 1971), *Nepaprastos atostogos* (1936, 1970, 1997), pasakų knygas *Mano dovanėlė* (1913, 1918, 1921, 1970, 2012, 2013, 2015, 2016), *Juozukas ir Jockus* (2015), *Mūs mažiausiems, mūs mieliausiems* (1921), *Senio pasakos* (1917, 1922,

1946, 1970, 1996, 1997, 1999), *Pasakos* (2007, 2017) ir kt. Mirė 1940 m. rugsėjo 14 d.

1923 m. gruodžio 21 d. gimė pedagogė, rašytoja **Genovaitė Randienė**. Vaikams skirta istorinė apysaka *Skirmantė* (1997). Mirė 2005 m. spalio 23 d.

1973 m. gruodžio 23 d. gimė filosofė, pedagogė, rašytoja **Rasa Aškinytė-Degėsienė**. Parašė knygą vaikams *Beveik varlės* (2009), užduočių knygą pradinukams *Filosofija vaikams* (2013), ugdymo knygų moksleiviams ir mokytojams.

1973 m. gruodžio 24 d. gimė amerikiečių rašytoja **Stephenie Meyer**. Išgarsėjo „Saulėlydžio" ciklu: *Saulėlydis* (2005, liet. 2008, 2009, 2010, 2021), *Jaunatis* (2006, liet. 2008, 2009, 2010), *Užtemimas* (2007, liet. 2009, 2010, 2021), *Brėkštanti aušra* (2008, liet. 2009, 2010, 2012, 2021). Išleido kitus kūrinius, susijusius su šiuo ciklu – *Trumpas antrasis Bri Taner gyvenimas* (2010, liet. 2010, 2011) ir *Vidurnakčio saulė* (2020, liet. 2021), atskirus romanus – *Sielonešė* (2008, liet. 2010, 2013), *Chemikė* (2016, liet. 2017).

1803 m. gruodžio 26 d. gimė estų rašytojas, švietėjas **Friedrichas Reinholdas Kreutzwaldas**. Surinkęs medžiagą parašė epinį eiliuotą 20 giesmių kūrinį *Kalevo sūnus* (1857–1861, liet. 1963), parengė vieną pirmųjų pasakų rinkinių *Senovinės estų liaudies pasakos* (1866, liet. 1957). Lietuvių kalba dar išleistos dvi jo pasakos – *Išminčius kišenėje* (liet. 1976) ir *Šiaurės slibinas* (liet. 1998). Mirė 1882 m. rugpjūčio 25 d.

1963 m. gruodžio 27 d. gimė dailininkė **Andres Indre** (tikr. Agnė Každailytė). Iliustravo Valdemaro Kukulo, Almos Karosaitės, Andriaus Vaišnio, Vytauto V. Landsbergio, Aistės Vilimės knygas vaikams. Vokietijos ir Kinijos leidyklose išleistos jos iliustruotos *Guliverio kelionės*, Oscaro Wilde'o pasakos ir kt. Mirė 2015 m. liepos mėn.

1953 m. gruodžio 30 d. gimė ispanų rašytojas **Jaume Ribera**. Populiariausias kūrinys, sukurtas kartu su Andreu Martínu, – 12 knygų ciklas apie detektyvą Flanaganą: *Neieškok sardinių ne sezono metu* (1987, liet. 2008).

Prieš 140 metų – 1883-iaisiais – pasirodė Carlo Collodi knyga *Pinokio nuotykiai*, Roberto Louiso Stevensono *Lobių sala*, Hovardo Pailo *Robino Hudo nuotykiai*.

Prieš 130 metų – 1893-iaisiais – Carlas May'us sukūrė *Vinetu*.

Prieš 110 metų – 1913-aisiais – išėjo Mato Grigonio *Kvietkelis,* pirmoji lietuvių vaikų poezijos knyga, Prano Mašioto pasakų knygelė *Mano dovanėlė*, parašyta Eleanoros H. Porter *Poliana,* Henrio-Albano Fournier *Didysis Molnas* ir Jono Svenssono *Nonis*.

Prieš 100 metų – 1923-iaisiais – buvo išleistas pirmasis *Žvaigždutės* – žurnalo vaikams – numeris, Januszo Korczako *Karalius Motiejukas Pirmasis* ir Felixo Salteno *Bembis.*

Prieš 90 metų – 1933-iaisiais – Lietuvoje įsteigta Vaikų literatūros premija (steigėjas – Lietuvos Raudonasis Kryžius).

Prieš 80 metų – 1943-iaisiais – išleistas Antuano de Saint Exupery *Mažasis princas*.

Prieš 70 metų – 1953-iaisiais – Šveicarijos mieste Ciuriche įkurta Tarptautinė vaikų ir jaunimo knygos taryba – IBBY (*The International Board on Books for Young People*).

Prieš 60 metų – 1963-iaisiais – gimė Astridos Lindgren *Emilis iš Lionebergos*.

Prieš 60 metų – 1963-iaisiais – anuometinėje Respublikinėje bibliotekoje buvo atidarytas Vaikų literatūros skyrius, kuris dabar funkcionuoja kaip Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vaikų ir jaunimo literatūros departamentas.

Prieš 50 metų – 1973-iaisiais – sukurta Astridos Lindgren pasaka *Broliai Liūtaširdžiai*.

Prieš 40 metų – 1983-iaisiais – išleista kultinė Roaldo Dahlo knyga *Raganos*.

Prieš 30 metų – 1993-iaisiais – pasirodė Loisos Lowry *Siuntėjas*, įkurta leidykla „Tyto alba".

Prieš 20 metų – 2003-iaisiais – Taipėjuje išleista pirmoji autorinė – parašyta ir iliustruota – Kęstučio Kasparavičiaus knyga *Kvailos istorijos* (kinų kalba).

Prieš 10 metų – 2013-aisiais – išleista geriausia metų knyga – Linos Žutautės literatūrinė pasaka *Ferdinandas ir Pū*.

Sudarė ***Roma Kišūnaitė*** (LNB)

Kronika. Informacija. Skelbimai

2022 m. *spalio 6 d.* Vaikų literatūros muziejuje (Maironio lietuvių literatūros muziejaus padalinyje) Kaune buvo pristatytas atnaujintas *Rubinaitis.* Renginyje dalyvavo žurnalo vyr. redaktorė Džiuljeta Maskuliūnienė, redakcinės kolegijos narės Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė ir Kristina Vaisvalavičienė. Kamerinėje aplinkoje kalbėta apie žurnalo istoriją ir ateities planus, su edukatorėmis Daiva Irena Šarkanauskaite ir Vilma Danguole Petrikiene aptartos žurnalo bendradarbiavimo su Vaikų literatūros muziejumi galimybės. Po renginio apžiūrėta Vaikų literatūros muziejaus ekspozicija. Nuspręsta apie šį muziejų parengti išsamią pažintinę publikaciją.

Lapkričio 19 d. atnaujintas *Rubinaitis* pristatytas didžiausiame kasmetiniame literatūros renginyje Šiauliuose „Šiaulių knygų mugė 2022", kurį organizuoja Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka. Renginį vedė žurnalo vyr. redaktorė Džiuljeta Maskuliūnienė, prisiminimais pasidalijo ilgametis žurnalo vyr. redaktorius Kęstutis Urba. Susirinkusiems klausytojams pristatytos žurnalo naujienos, ateities planai. Pokalbyje apie žurnalą dalyvavo ir žurnalo kalbos redaktorė Ligita Mykolaitienė, vertėja Solveiga Sušinskienė. Renginys buvo verčiamas į gestų kalbą – Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka yra atidi negalią turin-

Džiuljeta Maskuliūnienė ir Kęstutis Urba pasakoja apie *Rubinaitį*. Ievos Slonksnytės nuotr. 2022 m.

Dainą Opolskaitę kalbina Urtė Uliūnė. Ievos Slonksnytės nuotr. 2022 m.

„Šiaulių knygų mugės 2022“ akimirka. Ievos Slonksnytės nuotr.

tiems žmonėms. Mugėje vyko ir kitų su vaikų literatūra ir kultūra susijusių renginių. Rašytojas Benas Bėrantas pristatė knygą *Pirmokykla* (2022), Daina Opolskaitė knygą *Kur dingo Edvinas Kratas?* (2021). Edukologė Renata Lazdin vedė seminarą „Vaikas ir suaugęs: 5 būdai suartėti“, vyko daug įvairių veiklų, skirtų vaikų auditorijai. Tėvai 4–7 m. vaikus galėjo palikti bibliotekos darbuotojų priežiūrai „Kibi ribi“ erdvėje, o patys eiti į kultūros renginius.

Lapkričio 19–20 d. Vilniaus mokytojų namuose vyko festivalis „Vaikų knygų sala“. Jau tradicija tampančio festivalio tema šiais metais „Įvairovė ir žmogaus teisės“, o vaikų literatūra yra puiki priemonė, padedanti vaikams ir jų tėvams susipažinti ir įsigilinti į ją. Festivalio programoje daugiau nei 20 originalių ir įdomių renginių – knygų pristatymai, kūrybinės dirbtuvės, literatūros ir teatro performansai, kuriuose sau naudingos informacijos ir veiklos rado įvairaus amžiaus lankytojai. Mažylių erdvėje buvo įsikūręs „Knygų starto“ kampelis, kvietęs mažuosius lankytojus ir jų tėvus iš arčiau susipažinti su visoje Lietuvoje įsibėgėjusia ankstyvąjį skaitymą skatinančia akcija.

Prieš pat festivalį, *lapkričio 16–18 d.*, knygų kūrėjai, leidėjai ir vaikų literatūros ir knygos meno specialistai buvo kviečiami į Vaikų literatūros industrijos dienas „Kūrėjų sala“. Apie stereotipus ir jų laužymą, migracijos, negalios, lyčių temas literatūroje, apie bendruomenių įtraukimą į kūrybinius procesus patirtimi dalijosi Jungtinės Karalystės ir Baltijos regiono menininkai: knygos *Vienas ir kiekvienas* autorė Kristin Roskifte (Norvegija), Sita Brahmachari (Jungtinė Karalystė), Linda Bondestam (Suomija), Anna Misiek (Lenkija), Rasa Bugavičute-Pēce ir kt.

Parengė ***Roma Kišūnaitė*** (LNB)

Plakato dail. Kristina Roskifte

SUMMARY

This issue is dedicated to the 30th anniversary of the Lithuanian branch of IBBY. In the foreword "Let there be IBBY in the World and in Lithuania", ten members of the Lithuanian branch of IBBY share their insights on the importance of this organization for themselves and for Lithuanian culture and the children's book. The rubric "Photos Tell" publishes the historical photograph of IBBY founding meeting, which took place in December 1991, in the centre of which one of the main initiators of IBBY in Lithuania – **Kęstutis Urba** – can be seen.
In the rubric "The Anniversaries", **Jolita Liškevičienė** writes about the illustrations of children's books by artist **Irena Žemaitytė-Geniušienė**, a honorary member of the Lithuanian branch of IBBY as well as her other works. For the first time, the rubric "Scientific Research" appears in the magazine. It publishes two reviewed articles: **Virginija Balsevičiūtė-Šlekienė's** article about the reflection of childhood in the work of the poet **Jonas Juškaitis** and **Kristina Tutlytė's** article about **Icchok Mer's** novel *Ties gatvės žibintu* (Under the Street Lantern) (1998). This article examines the ethical choices of a child in a Holocaust situation. In the rubric "We are Sharing Our Experience", a methodological article by teachers **Oksana Karoblienė** and **Raimonda Budnikienė** is presented on how with schoolchildren to analyse **Neringa Vaitkutė's** book *Klampynių kronikos 2. Neramios dienos* (The Chronicles of Swamps 2. Anxious Days) (2020).
The article emphasizes that the methods of analyzing the book should be allowed to be chosen by the pupils themselves. In the traditional rubric "The Readings of My Childhood", **Džiuljeta Maskuliūnienė** interviews children's poetry specialist and folklorist **Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė**. The rubric "Retro" publishes the material prepared by **Reda Tamulienė** "Winter and Its Celebrations in the Old Covers of Children's Periodicals". There are two reviews published in the rubric "With a Close Glance". **Džiuljeta Maskuliūnienė** reviews **Asta Gustaitienė's** scientific work on the Christian aspects of contemporary Lithuanian children's literature, and **Laimutė Adomavičienė** discusses the latest edition of **Julius Kaupas'** fairy tales. The children's literature dates of the year 2003, compiled by **Roma Kišūnaitė**, are published. The magazine ends with a chronicle section, and on the back cover, in the rubric "Writers and Characters of Children's Literature", the photographs and text about the wooden sculptures of **Hans Christian Andersen's** characters in the central park of Šiauliai, created by folk artists, are published.

2022 metų *Rubinaičio* leidybą remia
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Žurnalo partnerė – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB)

LIETUVOS NACIONALINĖ MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

Gerbiamieji!
Atsinaujinęs *Rubinaitis* linki Jums malonių skaitymo įspūdžių!
Džiaugiamės, kad Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas parėmė mūsų 2022 m. projektą **„Skaitymas – langas į save ir pasaulį“** ir skyrė 11 000 eurų. Kviečiame žiūrėti pro *Rubinaičio* langą kartu!

Redakcijos adresas:
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
Leidžiamas keturis kartus per metus

Žurnalą leidžia
Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY)
LIETUVOS SKYRIUS
LITHUANIAN SECTION OF IBBY
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius
El. paštas **rubinaitis@ibbylietuva.lt**
Interneto svetainė
http: // www.ibbylietuva.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius, Lietuva
Tiražas 500 egz.

Kaina sutartinė

Ievos Slonksnytės nuotraukos. 2022 m.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

ISSN 1392-0626
9 771392 062006

Šiaulius puošia Hanso Christiano Anderseno personažai

Šiaulių centriniame parke lankytojus pasitinka iš ąžuolo išdrožti Hanso Christiano Anderseno personažai: Coliukė, Undinėlė, Alavinis kareivėlis, Sniego karalienė, Piemenaitė ir Kaminkrėtys. Tai 2014 m. vykusio plenero Anderseno pasakų motyvais „Vaikystę prisiminus“ darbai. Jame dalyvavo penki menininkai: Egidijus Impolis iš Rozalimo (Pakruojo r.), šiaulietis Dalius Žymantas, Eduardas Titas iš Miežiškių (Panevėžio r.), Edvardas Belokopitovas iš Baisogalos (Radviliškio r.) ir Aurimas Šimkus iš Kurtuvėnų (Šiaulių r.). Plenerą organizavo Šiaulių nevyriausybinių organizacijų konfederacija. Sukurtos skulptūros parkui teikia jaukumo – siekiama, kad tai būtų šeimų parkas. Dizainerio Viliaus Purono nuomone, pasakų personažai parke kelis dešimtmečius skleis ypatingą aurą.

Eduardo Tito skulptūra „SNIEGO KARALIENĖ, GERDA IR KAJUS“
Daliaus Žymanto skulptūra „COLIUKĖ, JOS GELBĖTOJA KREGŽDUTĖ IR VARLĖ“
Edvardo Belokopitovo skulptūra „ALAVINIS KAREIVĖLIS IR BALERINA“